

MŰHELY

Inrek András: Nem a hely – a hely szelleme. Mark Strand versei, interjúja és esszéje elé • A versnek méltósága van – Wallace Shawn drámaíró interjúja Mark Strand költővel • Mark Strand versei • Seamus Heaney: A folyóparti rét • Mark Strand: Észrevételek az Aeneis VI. éneke kapcsán • André András, Báthori Csaba, Darányi Sándor, Drezdák Álmos, Fekete Vince, Gécz János, Gülch Csaba, Hirs György Péter, Oláh András, Pusztai Zoltán, Tibor Ádám, Takács Nándor, Terék Anna, Varga Zoltán, Vár Georgina Mirtill, Vida Gergely és Vörös István versei • Néma Judit, Pátkai Tivadar, Szalay Zoltán és Tokai András prózája • Perger Gyula: Az első győri fotográfus, Mayrhofer József • Mayrhofer József fotográfiái

2016
4

Rómer Flóris, bencés szerzetes

Tartalom

IMREH ANDRÁS:	Nem a hely – a hely szelleme. Mark Strand versei, interjúja és esszéje elé ...3 <i>„Kanadainak született, és az USA Koszorus Költője lett.”</i> A versnek méltósága van – Wallace Shawn drámaíró interjúja Mark Strand költővel (Szilágyi Mihály fordítása).....5 <i>„Tűnődés, értelmezés közben az olvasó befogadja a verset, annak ellenére, hogy hiányt érzékel benne. Amit el kell fogadnia. És eközben ez a hiány lesz a vers lényege: hogy valami, amit addig nem értett, nem tapasztalt, vagy másképp élt meg, mindinkább a sajátja lesz. Egy misztérium birtokába jut – amit nem engedünk meg magunknak az életben.”</i>
MARK STRAND:	Az utolsó busz (Imreh András fordítása)11 Ház French Village-ben (Imreh András fordítása)13 Viharfoszlány (Szilágyi Mihály fordítása)14 A zene mindennapi varázslata (Szilágyi Mihály fordítása).....14 A spanyol költő verse (Szilágyi Mihály fordítása).....15 Észrevételek az Aeneis VI. éneke kapcsán (Imreh András fordítása)16 <i>„Az ölelésekben az a közös, hogy egyszerre jeleznek birtoklást és veszteséget. És természetesen mindegyik ölelés voltaképp három ölelés, ami nemcsak a misztikus vagy számmisztikai értelmezések számára kézenfekvő, hanem nyilvánvaló a pszichológiai jelentése is. Egyetlen kísérlet az ölelésre nem volna elegendő; a második csak kiemelné az első furcsaságát; a harmadik azonban egyértelművé teszi minden további kísérlet értelmetlenségét.”</i>
SEAMUS HEANEY:	A folyóparti rét (Imreh András fordítása).....21
<hr/>	
TÁBOR ÁDÁM:	Mégiscsak.....22 Felségtér22
GÉCZI JÁNOS:	... képvisel.23
VÖRÖS ISTVÁN:	Önző szellemidézés.....24 Könyvtárszobámban.....25
FEKETE VINCE:	Bovaryné26
GÜLCH CSABA:	Ópium.....28
PUSZTAI ZOLTÁN:	Részlet a jegyzetfüzetből.....29 Mi más?.....29 Anzix29
ANDRÉ ANDRÁS:	Árnyékára dől.....30 Seperti képtelenség.....30
TERÉK ANNA:	Pénteken31
VARGA ZOLTÁN:	Archetípus35 Bontatlan lepedők.....35
DROZDÍK ÁLMOS:	Tejdalok.....36 Északi szél.....36 Történelem37
TAKÁCS NÁNDOR:	Újrakezdés.....38 Nem nézünk vissza.....38 Fogyatkozás38

VIDA GERGELY:	Staffázs.....	39
	Centrifuga.....	39
VÉR GEORGINA MIRTILL:	négy tél.....	40
	mélytenger.....	40
HÁRS GYÖRGY PÉTER:	Önarckép hat ecsetvonással.....	41
	Nyitott.....	41
OLÁH ANDRÁS:	mellékutak.....	42
DARÁNYI SÁNDOR:	Kalüpszó.....	43
	Csak most.....	43
BÁTHORI CSABA:	Melankólia XXIII.....	44
	Nem a tiéd.....	44
	Melankólia XXIV.....	45

TOKAI ANDRÁS:	Október, „ragyogás”.....	46
SZALAY ZOLTÁN:	Felföld végnapjai.....	49
NÉMA JUDIT:	Ónix gyöngyök és gyémántok.....	55
PÁTKAI TIVADAR:	A bajonett.....	57

PERGER GYULA:	Az első győri fotográfus, Mayrhofer József.....	60
---------------	---	----

BÁTHORI CSABA:	Talált anya (Györe Balázs: Halálom után eltüzelni!).....	62
TÖNKÖL JÓZSEF:	Nakonxipáni pörköltzsaft (Dalos Margit: Napéjegylenlőség).....	63
KOVÁCS KRISZTINA:	Porr Benedek bevadul? (Méhes Károly: Néma galambok utcája).....	64
KEMSEI ISTVÁN:	A verskatedrális romjain (Fekete Vince: Vak visszhang).....	65
SZARVAS MELINDA:	„a csillagok mögötti másik csillagok mögött” (Kollár Árpád: Milyen madár)....	66
LADÁNYI ISTVÁN:	Tóth László másokról – Tóth Lászlóban (Tóth László: Határsértők. Önarckép – másokban I. Az emlékezet merevlemezeről I.).....	68

Képek: MAYRHOFER JÓZSEF fotográfái

A borítón: Mayrhofer József kanonoki lakóháza a Bécsi kapu téren

A hátsó borítón: Maar Bonifác, 1850 körül

Nem a hely – a hely szelleme

Mark Strand versei, interjúja és esszéje elé

*Te gyorsan elbomló dagerotip
Az én lassabban elbomló kezemben.¹*

Kanadainak született, és az USA Koszorús Költője lett. Ezzel egyébként nem állt egyedül: a legmagasabb amerikai költői díjat rajta kívül nyerte el más kanadai, valamint angol, mexikói, szerb és orosz születésű is – utóbbi, az akkor már Nobel-díjas Joseph Brodsky, éppen ötán, 1992-ben.

Mark Strand eredetileg festőnek készült, a Yale Egyetemen tanult, és mint az egyik legtehetségesebb diák, egyéves ösztöndíjat kapott Firenzébe, hogy a XIX. századi olasz festészetet tanulmányozza. Képzőművészeti tanulmányaival párhuzamosan intenzíven kezdett költészetet olvasni, és – ahogy ezt később, alapvető esszéjében, a *You, Andrew Marvel*ben megírta – egy Archibald McLeish-mű adta meg a döntő lökést, hogy maga is verseket kezdjen írni. Ugyanabban a tanulmányban szól arról is, hogy egész költői pályafutása során vissza-visszatér a *Te, Andrew Marvel*hez², újraolvassa, hogy tudjon írni. Huszonhárom évesen, amikor a nyári szünetben hazatér a szülői házba, közli anyjával, hogy költő szeretne lenni. Anyja nem a megélhetés nehézségeinek közhelyes ellenérvével próbálja leszerelni, már csak azért sem, mert a család tehető, és Mark az egyetlen gyerek. Ehelyett azzal próbálja meggyőzni fiát, hogy a költői foglalkozás túlságos lelki szenvedéssel jár. (Arról nem tudni, a festői mesterséggel kapcsolatban korábban voltak-e hasonló fenntartásai.) Mark azt válaszolja, hogy a szenvedésnél sokkal nagyobb az a gyönyörűség, amelyet a költészetől kaphat, és úgy dönt, végső érvként felolvassa akkori (és későbbi) egyik kedvenc költőjének, Wallace Stevens-nek a verseit. Az egyik remekművel, *A rend eszméje Key Westnél*³ című darabbal kezd, és mire a hét versszakos mű végére ér, anyja mélyen alszik.

Ettől függetlenül anyja egész életében nagyon fontos számára. Bár Strand feltűnően kevés verset ír, ezek közül nem egy jelentős darab szól az anya alakjáról, emlékéiről. Ezek között van az összeállításunkban is szereplő, a szerző gyerekkorát idéző *Ház French Village-ben*. Ebben az anya figurája csak villanásszerűen jelenik ugyan meg, ám a vers központi helyén, és épp ez a vágásmód jellemzi Strand staccato technikáját. A pillanatfelvétel-szerű megjelenés érdekesen egybevág Strand vallomásával, amely a fényképezés és a költészet közötti összefüggésről szóló esszéjében jelenik meg. Amikor egy anyjáról készült, fiatalkori fotót ír le, megemlíti, hogy a felvétel idején ő maga még nem élt, sőt valószínűleg még a létezésének gondolata sem fogant meg. „Hogy anyám boldogan élt nemlétemben” – írja –, „egyáltalán nem meglepő. Némiképp ugyanakkor helyteleníti a megjelenésemet és megkérdőjelezi a jelentőségemet.”

Az, hogy behatón foglalkozik a fotográfiával, nagyon is érthető. És nemcsak azért, mert festőnek tanult, és a festészet iránti érdeklődése egész életét végigkísérte. Hanem elsősorban azért, mert költészetének központi, ha nem kizárólagos témája az idő. Már a MacLeish-esszében, amikor azt kutatja, miért gyakorolt rá a Marvel-vers olyan elementáris hatást, ezt emeli ki: „az időben szól az időről, mozgásban a mozgásról”. Egy másik esszéjében, a (kizárólag) formáját tekintve Majakovszkij *Szovjet ábécé* című versét idéző *A Poet's Alphabet*ben úgy fogalmaz, hogy „a lírai költészet központi problémája a halál. Arra emlékeztet, hogy az időben élünk. Hogy halandók vagyunk. Hangulatokat, gondolatokat, eseményeket rögzít – ám ezek mindegyike mulandó.” És valóban, Strand saját költészete legalábbis szinte másról sem szól, mint időről, halálról, átmenetről. Legtipikusabban, legszebben talán a kései remekműben, a *Viharfoszlányban*: „Ünnepélyes rábredés, / A mulandóságra, figyelem felkelésére, lankadására, / Átsiklás, végső búcsú virág nélkül.”

Egyhangúságát nem egy kritikusa a szemére hányja. Egy antológiában mindössze ennyit írtak róla bevezetésképp: „Versei a hiánnyal és a veszteséggel foglalkoznak.” Nemi rosszindulattal persze rá lehet húzni Strand költészetére, hogy színvilága a sötétszürke öt árnyalata, csak-hogy akkor egyrészt ugyanezt kellene elmondani számos más nagy költészetéről, pl. a Strand számára oly fontos Wallace Stevens-éről mindenképp, másrészt egyáltalán nem biztos, hogy az ilyesfajta megjegyzés értékítélet egyáltalán.

Maga Strand valószínűleg nem tartaná annak. Ez olvasható ki nemcsak a Wallace Shawnnal készült interjúból („Az egyszerű egy és két szótagú angolszász szavak közvetlenségét részesítem előnyben. Mindig közelebb álltak hozzám az egyszerű kijelentő mondatok, az egyszerű szavak”), hanem a költő más fontos megjegyzéseiből is. Ráadásul, aki monokróm szürkének látja Strand költészetét, az nem vesz észre egy másik színt: a humor feketéjét. És nemcsak az írónia színezi ezt a versvilágot – vetül rá valami bizarr, szürreális fény, mint Chirico, Dalí vagy Magritte képeire. Például *Az utolsó buszban* a sötét Riói-öbölben villogó emberi szemeké a halványlila felhő alatt. Ebben a versben a buszozó, szorongó Strand mellé egy nő ül, az inge

1 Rilke: Apám ifjúkori arcképe (Szabó Ede fordítása).

2 In: Archibald MacLeish: Amerika ígéret volt (Várad Szabolcs fordítása), Európa, Napjaink költészete, 1970.

3 In: Wallace Stevens: Pasziánsz a tölgyek alatt (Tandori Dezső fordítása), Európa, Napjaink költészete, 1981.

alá nyúl, a hátára ír. Egészen tipikus vonása ennek a költészetnek, ahogy a realizmus egyszer csak elkezd átfordulni szürrealizmusba, vagy inkább álom-, még pontosabban lázálomszerűbe. Mert ki tudja, tényleg valóságon túli-e a jelenet, az alak? „Térdeim apró koponyák” – ez lehet akár a térdkalács metaforája, vagy akár tetoválás is, de legalább annyira érzékeltetheti a nő fantomjellegét is.

Azt, hogy a hiperrealizmus, a pontosság paroxizmusa egy ponton túl paradox módon nem egyértelműsít, hanem épp ellenkezőleg, elbizonytalanít, a festő Strand egészen biztosan Edward Hoppertól tanulta. A róla szóló alapvető tanulmányában az amerikai művésszel kapcsolatos lényegi megállapításai mintha a saját költészetéről is szólnának: „Egy Hopper-jelenetet elnézve sejthetjük, hogy miféleké voltak az előzményei és a következményei. Hogy *miféleké*, nem hogy pontosan *mik*. *Sejthetjük*, de nem *tudhatjuk*... Még a legbensőségebb jelenetek is valahogy távoliak. Az emberek maguk elé merednek, a semmibe, jelen van valami, de nem tudjuk, mi. Szeretnénk megtudni, mi zajlik, de nem lehet. Ez nyugtalanít és ránk súlyosodik. Egyre távolabb kerülünk mindentől.” Vagy még személyesebben: „Gyakran érzem úgy, hogy Hopper képeinek színhelyei az én múltamból valók”.

Egyébként Hemingway-jel együtt Strand (és a XX. század második felének legtöbb amerikai költője) is elmondhatja: „Az írásról többet tanultam a festőktől, mint az íróktól.” Talán épp ezért olyan népszerű az amerikai költészet az alapvetően vizuális és plasztikus nyelvhez szokott magyar olvasók körében.

Strand a költészet mibenlétével sokat és behatóan foglalkozott. Vonatkozó írásainak túlnyomó része egyáltalán nem érinti a saját ars poeticáját, indirekt módon azonban mégis sokat megtudhatunk versideájáról. A legtöbbet a kortársairól, az ún. vallomások költőkről (Robert Lowellról, John Berrymanról, Sylvia Plath-ról, Allen Ginsbergről, Anne Sextonról) szóló szövegek árulnak el. Strand érezhetően alkatilag távol áll a vallomások költészetétől, verseiből nem egyszer hiányzik a saját életére vonatkozó tényanyag, illetve ami megjelenik, az is gyakran kihagyásosan, rejtelmesen, enigmatikusan – amint ezt gyakran a szemére is vetik. Csakhogy Strand egyáltalán nem ambicionálja a markáns költői megjelenést. Ahogy Wallace Stevens-ről írja: „Nem személyesen van jelen, hanem hangjában és stílusában”. Ő inkább kerüli az egészen konkrét, gyakran néven nevezett, beazonosított személyek, tárgyak, helyszínek szerepeltetését. Hiszen „a vers nem a világ értelméért kezeskedik, hanem a sajátjáért” (*Bevezetés az 1991-es Év verseihez*). Ugyanezt egy interjúban így fogalmazza meg: „A költészet nem a világot tárja fel, hanem kapcsolatunkat a világgal”. Ahogy romantikus mesteréről, a megrögzötten személyes, ám sosem vallomások Wordsworth-ről írja: „nem a hellyel áll kapcsolatban, hanem a hely szellemével”. A vers önállóságát, saját létét hangsúlyozza a *Megjegyzések a költői mesterségről* című tanulmányban is, egy Wallace Stevens-től vett idézettel: „a vers olyan, amilyennek akarunk, bár a megírása előtt nem tudtuk, milyenek akarjuk, csak azt, hogy mit akarunk”.

Mindaméltt természetesen Strand saját élete is megjelenik a költészetében. A korábban említett vers brazil színhelye sem véletlen. Miután kamaszkorát, apja kiküldetéseinek köszönhetően, Közép-Amerikában töltötte, felnőttként egy évet a legnagyobb dél-amerikai országban élt. Brazília iránti vonzalmában érdekes módon osztozik másik kedvenc költőjével, Elizabeth Bishopnal, aki 1951-ben egy Dél-Amerika körüli hajóút egyik állomásaként érkezett Santosba, és tizenöt évig maradt. Külön érdekesség, hogy alkatilag mindketten nagyon is angolszások: visszafogottak, tartózkodók, szenvedélyük trenírozott, azaz kifejezetten anti-újlatinok. Ginsberget, Ferlinghettit, Corsót az ember könnyedén elképzelheti mexikói kiruccanáson – de Bishop és Strand Braziliában, az már-már olyasmira, mint Bob Marley Izlandon.

Pedig műveltségét tekintve Strand nagyon is klasszikus és újlatin (is) volt. Spanyolból, portugálból és olaszból fordított (meg egy kötet verset kecsuából), a versformákról írt, ma is közkezen forgó tankönyve mellett a klasszikus (görög, és latin és középkori olasz) költészet szakavatott ismerője. Az *Aeneis* VI. éneke kapcsán tett észrevételeiben, akárcsak Parisz a három istennő között, a klasszikus irodalom három nagy alvilági jelenete között hirdet győztest. Az *Aeneis* híres jelenetét nemcsak közvetlen előzményénél, az *Odüsszeia* XI. énekénél (az ún. Neküiánál), hanem Dante *Isteni színjátékának* alvilági részleténél is jobbnak tartja, holott utóbbi épp a Vergilius-műre utal vissza.

Kiszámíthatatlan, hogy egy-egy mű, keletkezése után akár évezredekkel is, hogyan válik központi jelentőségűvé egymástól teljesen független alkotók számára. Hogy a jelenség létezik, az ír Seamus Heaney utolsó kötetében megjelent verssel illusztráljuk. (Az *Aeneis* VI. énekének Heaney-féle angol fordítása az *Élőlánc* című kötetben szerepel, mely magyarul idén márciusban jelent meg.)

A nagy antik versenyen túl Strand esszéjében – szép csöndben, de nem melleleg – egy másik győztes is megjelenik: a pótolhatatlan líra.

A versnek méltósága van

Wallace Shawn drámaíró interjúja Mark Strand költővel

WALLACE SHAWN: *Elkezdem olvasni, amit az egyik elemző írt rólad, de elment tőle a kedvem, mert a témádon rágódott, amit nem értettem. Nem tudom, mi értelme „témákban” gondolkodni. Ezért nem fogok olyasmit kérdezni tőled, hogy „Milyennek látod a megfoghatatlant?”, mert nincs róla képzetem.*

MARK STRAND: Nekem sincs. És nem hiszem, hogy képes volnék leírni a megfoghatatlant, mert nem határozható meg. Ha nekifogsz leírni a megfoghatatlant, annak valami kézzelfogható lesz az eredménye.

– *Vajon azért olvasunk verseket, mert bizonyos „témák” érdekelnek? Vagy azért, mert kíváncsiak vagyunk, más hogyan látja a világot? Hogy ugyanúgy látja-e a költő, ahogy mi látjuk?*

– Nem a mindennapi élet realitásaiért olvasunk verseket. Nem azt akarjuk megtudni, hogyan juthatunk el valamelyik utcába. Nem az élet értelmét keressük. Ellenkezőleg. Úgy értem, ez badarság volna. Persze néhány amerikai költő felkínálja az élet egy szeletét az olvasónak, mondván: „Ma elmentem a boltba, és láttam egy embert, ő rám nézett, én meg őrá, és mindketten tudtuk, hogy... tolvajok vagyunk. Hát nem azok vagyunk mindannyian?” Amivel nyilván a mindennapok tapasztalataiból von le következtetést vagy tanulságot. De létezik másik fajta költészet, amelyben a költő azt a járulékos világot tárja az olvasó elé, amelyből ő ezt a világot értelmezi. Nincs még egy olyan költészet, amely úgy hangzana, mint egy Wallace Stevens-vers. És olyan sincs, mint egy Frost-vers. Vagy egy Hardy-vers. Ezek a költők saját világot alkottak. Olyan jellegzetes és kifejező a nyelvük, hogy őket olvasva nem a saját tapasztalataid igazságát akarod ellenőrizni: egyszerűen fel akarsz töltődni az ő egyéni hangjukkal.

– *A te költészeted nyilvánvalóan ebbe a kategóriába tartozik. A verseidet olvasva hangod magával ragad minket – és elvezet az általad teremtett világba. És eleinte, mondhatom, többé-kevésbé látjuk, el tudjuk képzelni, amit élénk társ, pedig lehet, hogy az elemei a mindennapi életben soha nem rendeződnek úgy, ahogy te rendezted. Néha azonban a verseidben – sőt, igen gyakran – elérkezünk egy olyan, mondhatjuk, fordulóponthoz, ahol olyasmit kell elképzelniünk, ami önleltmondásnak látszik, vagy szó szerint elképzelhetetlen. Úgy értem, egy szürrealista festmény képes megjeleníteni egy nagyon különös tájat, de olyat nem, amelyet te társ élénk! Az megfesthetetlen!*

– Úgy vélem, egy bizonyos ponton az történik a verseimben, hogy a nyelv átveszi az irányítást, és én követem. Mert úgy szól helyesen. És akkor is bízom a mondandóm hozadékában, ha nem vagyok egészen biztos abban, hogy mi az, amit mondok. Hagyom létrejönni. Mert, ha teljesen biztos volnék abban, hogy mi volt az, amit a verseimben mondtam – olyan biztos, hogy ellenőrizni tudnám, igen, tényleg azt mondtam, amit akartam –, akkor a versem nem lehetne okosabb nálam. Levezetné egyszerűsödni. Épp e „mögöttes” mélység miatt olvassák el újra meg újra. És csodálkozol: „Olyan természetesen indult – hogyan jutottam oda, ahová megérkeztem? Mi történt?” Élvezem ezt. Tetszik, amikor megtörténik a mások verseiben. Szeretem, ha misztifikálnak. Mert ez a titkos vagy elérhetetlen hely az, ahol a vers a sajátunk lesz, majd végül átkerül az olvasó tulajdonába. Tűnődés, értelmezés közben az olvasó befogadja a verset, annak ellenére, hogy hiányt érzékel benne. Amit el kell fogadnia. És eközben ez a hiány lesz a vers lényege: hogy valami, amit addig nem értett, nem tapasztalt, vagy másképp

élt meg, mindinkább a sajátja lesz. Egy misztérium birtokába jut – amit nem engedünk meg magunknak az életben.

– *Így volna?*

– Úgy értem, együtt élünk a misztikummal, de nem szeretjük érezni. Szerintem hozzá kellene szoknunk. Úgy érezzük, tisztában kell lennünk a dolgok jelentésével, a helyzet magaslatán kell állnunk. Nem tartom emberinek, ha valaki ekkora fölényben van az étellel szemben. Ez a fölfogas nagyon távol áll a költészettől.

– *A misztériumban való teljes elmerülés élményében volt részem Heidegger: Lét és idő című műve első részének olvasása közben. Hogy teljesen rajtad múlik, hogyan alkotod meg ezt a világot a fejedben, és ki tudja, hogy ez megegyezik-e azzal, amely Heidegger fejében van.*

– Hát, amikor verset olvasok, fogalmam sincs, hogy az van-e az olvasó fejében, ami a költőében volt, mert általában nagyon kevés van a költő fejében.

– *Amin azt érted...*

– Hogy a vers valósága nagyon sejtelmes valami. Nem törekszik olyan határozottságra, mint a széppróza. Nem igényli, hogy részleteiben képzelj el egy helyet. Sejtet, sejtet és újra sejtet. Már, amit én írok. William Carlos Williams, például, más elvet vall.

– *De olyasmit sejtetsz, amit már elképzeltél?*

– Amit írás közben képzelek el. Azt hozom össze, ami ahhoz kell, hogy élő legyen a dolog. De néha összetettebb lesz, mint máskor.

– *Amikor azt monddod, hogy írás közben a nyelv átveszi az irányítást, és te követed, azt sugallod, hogy az alkotás folyamán – legalábbis valamilyen mértékben – passzív a szereped. Valami jön hozzád valahonnan, és te fogadod. De honnan jön? A tudattalanból? Az pszichoanalízis volna. Máshonnan jön, nemde? Vagy...*

– Nem tudom, honnan jön. Azt hiszem, részben a tudattalanból. Részben a tudatból. Részben... Isten tudja, honnan.

– *Azt hiszem, az „Isten tudja, honnan” kitétel...*

– A versek nem álmok. Nem. Másról van szó. Aki papírra veti az álmait, és azt hiszi, hogy verset ír, az téved. Ami létrejön, az se nem álom, se nem vers.

– *Írás közben hallgatsz valamire. Aztán egy ponton aktív szerepet vállalsz a vers létrehozásában.*

– Azért aktivizálódom, mert nem tudom, merre tartok. Tudni akarom, és szeretnék kicsit előbbre jutni. Hozzáírok pár szót, majd azt mondom: Ó, nem. Ez rossz irány.

– *De ez a fajta költészet, amelyről beszélsz, idegesítheti az olvasót. Jó pár embert ismerek, aki azt várja el egy olvasmánytól, hogy olyan legyen, mint egy hírlapcikk. Minden mondat hordozza a valóság egy szeletét. Ha valaki ezt várja a verseidtől...*

– Néha egy vers a szó szoros értelmében nem jelenít meg semmit. Csak valami másként létezik a mindenségben, és még nem találkozta vele. Ha azt várod el egy verstől, hogy határozott, közvetlen, világos jelentéssel bírjon – és persze a költő, aki ilyen verset ír, általában a saját tapasztalatáról számol be –, akkor az visszahelyez az általad ismert világba. Olvasás közben kényelmesebben érzed magad benne, mert olyan valakivel találkozol, akinek hasonló a tapasztalata a tiédhez. Csakhogy ezek a kis anekdoták, melyeket az ilyen versekben olvasunk, valójában kitaláltak. A valóságos világ leegyszerűsítősei. Annyi mindent tartunk természetesnek az életünkben – nem szükséges verseket olvasni ahhoz, hogy még természetesebbnek tartsuk őket. Az olyan költők, mint John Ashbery vagy Wallace Stevens épp az ellenkezőjét teszik

– megpróbálják szétbontani ezeket a leegyszerűsítéseket. Ashbery, például, szeret tökéletes *non sequiturokat*¹ létrehozni, folytonos meghökkenést okozni. Töredezett világot alkot. Nem utánozza a valóságot. Am egy másik szemszögből nézve azt mondhatni, hogy az ő versvilága éppoly töredezett és kiszámíthatatlan, mint amelyikben naponta mozgunk. Van valami üdítő ezekben a költőkben, akik átrendezik a valóságot. Általában erősen ragaszkodunk a dolgok kiszámíthatóságához, és sehol sem lehet ettől jobban megszabadulni, mint bizonyos költők műveiben. Amikor verset olvasok, egyszeriben nagyobbak szeretném érezni magam; eljutni vagy legalább közelebb kerülni ahhoz, amit bűvösnek, bámulatosnak tartunk. Valami csodafélére vágyunk. És amikor a költő átalakított és újarendezett világából visszanezünk a magunk mindennapi világába, valahogy frissebbnek látjuk. Kikerült az összefüggés-rendszeréből. Főleg, mert a költő hangja veszi körül, de elevebb is – kevésbé szokványos.

– *Hát persze, ha így beszélsz a költészetéről, akkor feltételezed, hogy az olvasó tőle telhetően igyekszik követni téged – ellentétben, mondjuk, a drámaírással, melynél elfogadott, ha egy kolléga megjegyzi: Ez így nem világos, fogalmazz érthetőbben!*

– Azt hiszem, a költő nem azzal az érzéssel ír, hogy az olvasónak elsőre vagy másodikra értenie kell a versét. Abban a reményben írja versét, hogy többszöri olvasás után megértik, vagy az idők során a vers felfedi értelmét.

– *Amikor egyszeri, kétszeri olvasásnál többről beszélsz, hányra gondolsz? Te hányszor olvasol el egy verset?*

– Amikor a sajátjaimat írom, sok százszor. A másokét több tucatszor. Nem tudom, mi ebben a furcsa. Egy átlagos templomjáró százszor is elolvassa a Bibliának ugyanazt a részét, és minden alkalommal világosabb lesz számára.

– *A színész is így van a szerepével, és az alakítása bizonyos értelemben egyfajta olvasat. Százszor is végigmegy a szövegen, és egyre több vonatkozást, jelentést fedez fel minden sorában, s eközben átlát azokon a közhelyeken, melyeket első olvasáskor ráaggatott.*

– A jó olvasó tényleg nagyon hasonlíthat a szerepén dolgozó színészhez, mert újra meg újra felolvassa magának a szöveget, és néha meg is tanulja. Megbarátkozik vele. Végül a sajátjának érzi.

– *A színész többször újraéli a darabot. A néző nem. A színmű különbözik a költeménytől, mert azzal a szándékkal készül, hogy rögtön, teljesen érthető legyen.*

– A színművet népes közönségnek szánják, és több mindent kell közölnie azon az egyszeri első alkalmon. Egy vers lassan nyílik meg és hatol be – néha szinte méregszerűen – az olvasó lelkébe, szellemébe. A hanglejtésével teszi, és olyan kapcsolatokkal, melyeket az olvasó szépnak talál. Persze, Isten tudja, mi a szép. Én nem tudom. Mert a mostani szép ötven év múlva csúnyának, türehtetlennek vagy alig elviselhetőnek látszik majd. De, tudod, ha túlságosan arra törekszel, hogy azonnal érthető legyél a közönségednek, akkor a *status quo*hoz is túlságosan ragaszkodsz. A költő elsősorban nem a közönsége iránt elkötelezett, hanem a nyelv iránt, melyet megörökíteni remél. És ha belegondolsz, például, hogy milyen sokáig tart megértenünk egymást – és hány egyéb téren van elmaradásunk az életünkben –, akkor miért ne lehetnének kicsit türelmesebbek a költészetrel?

– *Egy napilap előfizetője talán nem a legalkalmasabb a költészet befogadására.*

– Nem várható el, hogy a New York Times-tól John Ashbery vagy Jorie Graham költészetéig ugrik. A nyelvet többféleképpen tesszük próbára. És többféle célra használjuk. A költészet nyelve meditációra kíván készíteni. Másol van a helye a lelki-szellemi térben, mint a prózának.

Egy olyan tér, ahol a szavaknak nagy a kisugárzásuk. És ez a költészet befogadására képes tér olyan, amelyben a vers egyszerre válik olvasmány- és hangzásélménnyé.

– *De hogyan válhat valaki lelkileg-szellemileg képesé erre?*

– Ha sok időt töltesz egyedül, főleg a saját, vagy a mások életén gondolkodva, akkor ismert számodra ez a tér, amelyről beszéllek. Tudok olyan festőkről, akiknek nagyon sokat jelent a költészet nyelve. Lehet, hogy mert sok időt töltenek egyedül a vászon előtt, nincs kihez szólniuk, ezért képesek és készek befogadni a költészetet. A lelküket-szellemüket nem háborítják zajok, zúrok, kielégületlenségek. Úgy értem, képesnek kell lenned verset olvasni, késznek kell lenned arra, hogy félúton találkozz vele – különben nem kerül közelebb hozzád, hiába jó. A versnek méltósága van. Nem fog könyörögni azért, hogy olvasd el. Szánalmas helyzet, ha ez történik. Van költő, aki fél, hogy nem fogják meghallani, ha nem hízeleg az olvasónak, nem megy el a küszöbéig, nem tesz meg mindent érte. Csakhogy ez szánalmas.

– *Húha! Kezdek nyugtalanodni, hogy nem a megfelelő világban élünk ahhoz, hogy a te verseidet és az általad csodált költők verseit olvassuk.*

– A költészet – legalábbis a lírai – megpróbál újra elhelyezni minket az énkünkben. De manapság egyebet sem akarunk, mint menekülni önmagunk elől. Az emberek nem akarnak otthon ülni és gondolkodni. Otthon ülve tévét akarnak nézni. Vagy elmenni hazulról szórakozni. És ez a szórakozás általában nem meditatív. Semmi köze az addigi tapasztalatok értékeléséhez és annak kiderítéséhez, hogy ki vagyok én, és ki a másik. Az energiák felhasználásához van köze. Amikor moziba mész, lenyűgöznek a különleges effektusok és a meglepő történések. Elképesztő gyorsasággal bontakozik ki a cselekmény. Egy pillanatnyi idő sincs, hogy elgondolj az előző vagy az épp zajló jeleneten, mert máris újabb dolog történik.

– *Furcsa, hogy úgy érezzük, változatos élvezetekbe menekülünk, de gyakran kiderül, hogy e sokféleség látszólagos, mert sok bennük a közös elem.*

– Úgy látszik, azonnali kielégülésre vágyunk. Az erőszakot ábrázoló filmek megadják ezt. A kábítószeres is. A sportesemények úgyszintén. A prostituáltak hasonlóképpen. Úgy látszik, ezt szeretjük. De ami erőfeszítést igényel, ami csak hosszabb távon érik be, amihez némi előtanulmányokra, türelemre, készségre – mert az olvasás készség – van szükség, arra úgy látszik, nincs időnk. Elfeledjük, hogy mekkora öröm a lassabban beérő élvezet, hogy annál erősebb, minél hosszabb ideig tart a megszerzése.

– *Amiket említettél, az egyik sem verbális tevékenység. Lehet, hogy a nyelv egyre inkább lemarad a világban folyó nagyon furcsa versenyben.*

– De beszélünk egymással. És más írásokat is olvasunk, mint a költészet. Szavak nélkül magányosak volnánk. Függenek tőlük. Valamiképpen rájuk vagyunk utalva. De a függőség nem terjed ki a költészetre.

– *Talán kerüljük is, mert valahogy nyugtalanít, felzaklat minket.*

– Ózdkodunk az ismeretlen, a titokzatos közelségétől. Halálosnak, ijesztőnek érezzük. Azzal fenyeget, hogy még egy lépés, és kiszolgáltatottak leszünk.

– *Azt mondd, halálos?*

– Azt mondom, az ismeretlen – és a halál a nagy ismeretlen. Úgy értem, a lírai költemények többségének végkicsengése valamiféle haláltudat. Valójában a legtöbb vers sötét, komor, a halállal és az elmúlással, valamiféle veszteséggel kapcsolatos – a szeretet, a barátok, az élet elvesztésével. A legtöbb lírai költemény szomorú, mert ha mélyen belegondolsz a tapasztalataidba, a tapasztalataid időbeliségébe – az életedbe –, elgondolodsz az életeden,

1 [lat.] non sequitur: az előzményből nem következő folytatás.

nem tudod megkerülni a tényt, hogy halál lesz a vége. Valójában a vers – a ritmusa, a mértéke – mindenestől az időre emlékeztet. Még a megismételt sor is: ismét itt tartunk. Azt hiszem, a villanella és a refrén azért is népszerű, mert látszólag ellenáll az idő múlásának, átmeneti haladékot nyújt a vers kifejtése során. És bár a vers a halálról, az elmúlásról szól, az ismétlődő sorok azt sugallják, hogy nem jutottunk közelebb hozzá, vissza-visszatérünk ugyanoda. De végül épp ez tudatosítja bennünk azt a veszteséget, amit a vers megmutat. Segít megjegyezni.

– *Egyes verseidben nyomaszt a halál, másokban kevésbé nyugtalanít.*

– Ez elkerülhetetlen. Érzem, ahogy apránként közeleg. Ezért ott van a verseimben. És az emberek néha komor fikciónak képzelnek. Pedig egyáltalán nem tartom annak magamat. Lépten-nyomon kinevetem a halált a verseimben.

– *A Sirályban Dorn doktor azt mondja: „A halálfélelem – állati félelem. El kell fojtani.”²*

– Pedig állatok vagyunk. Rövid időre le tudjuk küzdeni. Nem mindig vagyunk tudatában.

– *Én mindig azt gondolom, az élet a meglepő. A legtöbb dolog halott, és mindig is az volt. A kövek, a víz, a homok, satöbbi. És egyszer csak születik egy mókus. Megszületünk mi. Az élet fúj egy buborékot. Aztán megáll. Miért ne állna meg? Úgy értem, a haláltól való állati félelmet olyankor érezhetem, ha az éjszaka közepén felébredek, és úgy érzem, szörnyen beteg vagyok...*

– Így tartja fenn magát az élet.

– *Igen, evolúciós szempontból hasznos ez a félelem. Ettől függetlenül azonban meglehetősen ostoba.*

– Azért félünk a haláltól, mert még előtte vagyunk.

– *Sokkal hülyébb vagyok annál, hogy bánjam ezt.*

– Ó, én se bánom. Nem szeretnék most mindjárt vagy holnap elmenni.

– *Persze, az szörnyen szomorú volna. Ennek ellenére mindig azt történt – úgy értem, amennyire vissza tudok emlékezni –, hogy anyám odajött hozzám és azt mondta: Wallace, szörnyű dolog történt. Mire én megkérdeztem: Micsoda? Mire ő azt mondta: meghalt Mrs. Grabowsky. És én nem éreztem semmit. És ez így ment szinte egész életemben. Persze van, aki iszonyúan hiányzik, ha nincs többé. De önmagában teljesen természetes számomra, hogy az ember meghal egyszer.*

– Örvedetes, hogy volt szerencsénk megszületni. Mert roppant kicsi az esélye.

– *Roppant kicsi. Ezt leszögezhetjük. Egyetértek. De, ha a líra eredendően nyugtalanító és szorongást kelthet, más-e a próza?*

– Úgy vélem, a költő nem ugyanarra figyel, mint az író. Nem teljesen a külső világra. A határvidékre, ahol a belső a külsővel találkozik. Ahol a költő érzékenysége az időjárással, az utcával, más emberekkel, az olvasmányával találkozik. A költő az énje és a világ érintkezésének pontjáról ír. Az énje és a valóság közötti homályos területről. Néha kissé az énje felé tolódik a fókusz, néha tárgyilagossában kissé a világ felé. Ezért aztán, amikor az egyensúly az én felé billen, furcsa dolgok mondódnak ki, furcsa dolgok kerülnek a versebe. Mert minél messzebb vagy a világtól, a mindenki által ismert világtól, annál furcsábbnak látszanak a dolgok. Vannak regények, amelyek erről szólnak, a legtöbb azonban nem. A legtöbb regény a külső világra figyel, és belőle az író többé-kevésbé kivonja magát, hogy ne akassza meg az elbeszélést. Néhány író azonban megteszi, nagyszerűen és meglepően, mint Philip Roth. Mindig lenyűgöznek a könyvei. A világ ott pezseg az *Amerikai pasztorál*³-ban, de Roth is jelen van, ő Zuckermann, tőle halljuk a történetet. Tisztában vagyunk ezzel, mégsem ennek teljes tudatában olvassuk a könyvet.

Bizonyos értelemben ez a regénye varázslatosabb minden versnél, amelyet az utóbbi időben olvastam.

– *Nem tudtam, hogy ilyen lelkes Roth-olvasó vagy. Én is az vagyok! Olyannak tartod magad, aki sokat és sokfélét olvas?*

– Voltak időszakok az életemben, amikor rengeteget olvastam, és voltak olyanok, amikor alig vettem könyvet a kezembe. Vannak költők, akiket olvasok és újraolvasok. Mostanában inkább újraolvasok, mert tudom, mi tetszett, és kíváncsi vagyok, hogy most is ugyanúgy tetszik-e, ami jól jelzi, hogy mennyit változtam. Volt egy időszak, amikor Wittgensteint olvastam. Aztán egy másik, amikor a romantikus költőket, sok Wordsworth-t. De olyan sosem volt, hogy ne olvastam és újraolvastam volna Wallace Stevens-t és Elizabeth Bishopot. Vagy, már felnőttként,

„Clementina”, Mayrhofer József unokahúga

Philip Roth-t és Samuel Beckettet. Meg Italo Calvinót és Tommaso Landolfit. Vagy Bruno Schulzot és Franz Kafkát. Az olyan nagy költőket, mint Octavio Paz, József Brodskij és Derek Walcott. És vannak fiatal költők is, akiket mindig nagy élvezettel olvasok: Jorie Graham, Charles Wright, Charles Simic.

– *Tudom, hogy több nyelven is járatos vagy – a spanyol, a portugál, az olasz biztosan köztük van – és elég sokat fordítottál. Hasznos volt ez a saját írásművészeted szempontjából?*

– A fordítás majdnem olyan, mint egy játék. Komoly játék, mert végeredményben egy másik költő művének olvasata. De kialakul az emberben egy szintaktikus készség – fordítás közben választasz: eldöntöd, hogy így kell megoldanod valamit, vagy úgy. Amikor a saját műveden dolgozol, ez a kérdés nem merül föl. A versírás egy előrehaladtabb fázisában esetleg objektíve azt mondhatod magadnak: ide egy kétagú szó kell, melynek az első szótagja hangsúlyos. A sornak itt kell véget érnie, nem ott. Ide egy ferde rím, egy asszonánc kell, vagy ilyesmi... De, amikor írsz, az elején nem ezzel foglalkozol. Amikor fordítasz, elejétől végéig.

2 Anton Pavlovics Csehov: *Sirály* (IV. felv. / ford. Makai Imre).

3 Philip Roth: *Amerikai pasztorál* (Európa, 1999; ford. Sóvágó Katalin).

– Fordítás közben a szokványostól eltérően, analitikusan viszonyulsz a saját nyelvvedhez: elemeire bontod, figyeled a működését; gyakorlati szempontból vizsgálod a szerkezetét. Mit értesz azon, amikor azt mondd, hogy a költő elsősorban a nyelvnek tartozik felelősséggel?

– Aki verset ír, rugalmasan szeretné használni a nyelvet, olyan rugalmasságra vágyik, mely tovább élteti a múlt nyelvhasználatának vívmányait, vagyis a régi verseket, és bebiztosítja, hogy az eljövendő költészet is ezekre építhessen, ne a kudarcokra. Hiszen sok megoldási ötlethez és a jó sorról, a szép sorról alkotott elképzelésünkhöz a múlt költészetének ismerete ad támpontot. Más szóval, jó volna tudni, hogy a jövő költői olvasták a jelen és a múlt legjobb költőit, és nem pusztán újsághírekre és használati utasításokra fogják alapozni a költeményeiket. Hogy lesz valamiféle folytonossága a költői nyelvnek. Merthogy a költői nyelv bonyolult, de mégis csak eddigi költészetünk csúcsteljesítményei határoznak meg minket, és épp ezért mi is örökre meg akarjuk őrizni mindazt, ami költészetünkben a legjobb. Ha a költészet csupán az újságoldalak és a tévészereplők szövegének átdolgozása lesz, az a nyelv nem lesz tartós, az a nyelv hosszabb távon nem életképes.

– És akkor mit gondolsz egy olyan költőről, vagy valakiről, aki már írt verseket, mondjuk, egy egyetemistáról, aki közli veled: engem csak a jelen érdekel. Nem ismerem a régi költőket, nem szeretem őket, nem érdekelnek?

– Akkor megkérdezném tőle, hogy milyen versélmények készítették a versírásra. Mert az embert általában egy szívesen hallott egyéni hang vonzza a költészetbe – például Wordsworth, Keats, James Merrill, Anthony Hecht hangja. Akit nem vonz, annak valószínűleg nem lesz egyéni hangja.

– Ezek szerint némileg egyetértesz az irodalomtudósokkal, akik mintha folyton arra céloznának, hogy a verseket más versek szülik, amin én mindig csodálkozom. Hát nem az ismerősei, a mindenkori élményei hatnak leginkább a költőre, szemben más költők verseivel?

– Attól függ, milyen verseket írsz. Van, akire az anyja hat erősebben, Robert Frost gyengébben. Ez költőnként változó. De nagyjából és egészében úgy gondolom, hogy a költőkre inkább hatnak a mások versei, mint az, hogy mit esznek és kivel beszélgetnek – mert jobban elmélyülnek a mások verseinek olvasásában, mint abban, hogy épp mit vacsoráznak vagy beszélnek a barátjukkal telefonon. Mert a versek nemcsak türelmet, hanem bizonyos önfeladást is igényelnek. Meg kell adnod magad nekik. Ha ezt megtetted, és magadba fogadtad őket, természetes, hogy erőteljesebben hatnak. A más verse a költő igazi tápláléka, nem a rostonsült.

– De akkor mit szólna ahhoz az elképzeléshez, hogy egy költőnek sokat kell tapasztalnia, mélyen meg kell ismernie az életet, és befogadni a hatásait? Nincs olyan érzésed, hogy mindent ki kell próbálnod, legalább egyszer az életben?

– Nem kell végigmennem a kínálaton ahhoz, hogy tudjam, mit szeretek. Fel tudom mérni, mi az, amit tudnék szeretni, és azt választom. Nem térek le az utamról, hogy minden lehetséges dolgot kipróbáljak, mert veszélyes. Védem magamat. Nem akarok sokat, sokfélét tapasztalni. Amit választottam, azt szeretném jól és mélyen megtapasztalni.

– Vannak írók, akik azzal próbálták meg fokozni a teljesítményüket, hogy alkohol vagy drog hatása alatt írtak.

– Ezek gátló tényezők. Ha ittam néhány pohárral, nincs kedvem írni. Egy újabb pohárra támad kedvem. Vagy lefeküdni és aludni.

– De ha a versek, beleértve a múlt költészetét is, a költő igazi tápláléka, nincs ennek fura következménye? Például a költők előszeretettel idéznek mások verseiből a műveikben. Ha, mondjuk, egy kortárs drámaíró a darabjába beleír néhány sort egy XIX. századi műből, ezt neveltséges akadémiizmusnak fogják tartani.

– Túl sok ebből ferasztó lehet, vagy erőltetett. De van, amikor élvezetes. Néha egy százéves versből származó tökéletes sor illik a versedbe. A költészet mindig is kapcsolatokat épített. Nem hivalkodik. Az ember belső életének szavakba foglalása. És minden költő hozzáad egy újabb szemet a lánchoz, hogy messzebb érjen. Lehet, hogy fennköltlen hangzik, de nem tudálékos. Úgy értem, az irodalomtudósok valójában nagyon kevésbé ismerik a költészetet, kívülállóként élik meg. Néhányuk eszményi olvasó, de az a dolguk, hogy összefüggéseket teremtsenek. Így olvasnak, így kell olvasniuk. De miért kéne hagynunk, hogy az ő olvasási módszerük mindannyiunk számára minta legyen?

– Ez igaz, de némelyik modern költemény, mint az Átokföldje⁴, annyira tele van összefüggésekkel – összefüggésekkel és utalásokkal –, hogy azonnali filológiai segítség kell az elolvasásához.

– Igaz, e segítség nélkül képtelen lettem volna elolvasni az Átokföldjét.

– De nem baj ez? Te nem tartod annak? Úgy értem, te nem így írsz.

– Hát nem.

– Miért nem? Írnál így, ha volna kedved – vagy van bármi kifogásod ellene?

– Nincs. Eliot nagyon művelt fickó volt, és mint tudod, nagyon áttételes a költésze. Az enyém sokkal zártabb rendszer. Úgy gondolom, hogy mindenféle költészet lehetséges, mindenféle. Az Átokföldje, Pound Cantói – az egyik fajta költészet. Az áttételesség szélsőséges esetei. E szerzőket a kultúra újraértékelésének szándéka vezette, és ez utat talált a költészetükbe.

– És te szívesen vállalkozol erre az utazásra.

– Persze.

– Mert megéri. Nem tartod gyötrelmesnek.

– Milyen mérték szerint volna gyötrelmes? Egyedül aszerint, hogy valaki milyen könnyen tud megérteni egy újságcikket. De lehet mérce az is, hogy mennyire igyekszünk megérteni, mi bennünk a legnehezebb, a legmegfoghatatlanabb. Hogy megtudjuk, kik vagyunk, mik vagyunk. Hogy miért azt mondjuk, amit mondunk. Ezzel a mércével az Átokföldje egyszerű. Na, jó, kevésbé nehéz.

– A gond az, hogy az áttételes modern költészet miatt sokan, legalábbis az én korosztályomban, olyan torz képet kaptak a költészetéről, amely egy életre elriasztotta őket a versektől. Én nagyon hálás vagyok, hogy volt néhány nagyszerű irodalomtanárom, mert a rosszak arra próbáltak tanítani, hogy a költészet csupán játék, amelyben egy bizonyos szókészlettel helyettesítetted a költő kulcsszavait. Ha a költő azt írta, hogy „víz”, kihúztad és azt írtad a helyére, hogy „újja születés”, és így tovább. Ennyi. Ez ennek a jelképe, az annak a jelképe. És valahogy megutáltuk ezeket a jelképeket.

– Joggal. Önkényes dolog ennek alávétetni téged, a verset. Azok a tanárok, akik kényszerűségből tanítják, nem hiszem, hogy tisztában vannak azzal, hogy minek tanítják, miért élvezhetjük a költészetet. Vannak versek, amelyek más szavakkal nem elmondhatók, mint ahogy vannak élmények, amelyek azonnal nem érthetők – pedig együtt élünk velük. Úgy értem, szerethetünk úgy egy verset, hogy nem értjük. Miért ne élhetnénk együtt egy olyan verssel, melynek jelentése rögtön, vagy akár soha nem érthető.

4 Thomas Stearns Eliot (1888–1965) amerikai származású Nobel-díjas angol költő, drámaíró, esszéista és kritikus leghíresebb költeménye, az *Átokföldje*, 434 sorból áll. Eliot a vers terjedelmének felét kitevő mennyiségű jegyzetet fűzött hozzá. L.: T. S. Eliot versei (Európa, 1978), köztük: *Átokföldje* (ford. Vas István).

Valakinek meg kellett volna kérdeznie a tanárt: Hogyan viszonyul a vers jelentése a vers élményéhez?

– *Nekünk nem volt versélményünk!*

– Mintha az értelmező átirat került volna a vers helyére, és a vers elveszett.

– *Attól tartok, igen.*

– Pedig a vers élménye a lényeg. De a fordítottja történik: a vers annak a kivonata lesz, amit a tanár mondani akar róla.

– *A szó szoros értelmében, ugyanis az én régi tankönyveimben a tanár értelmezéséről készített jegyzeteim felülírták a verset. Elborították a szerteágazó nyilak és a közbeszúrt szavak.*

– Nem értem, miért félnek a vers élményétől a tanárok...

– *Talán azért, mert olyan, mintha kábítószeret osztogatnának az órán.*

– A költészet feldob. Elragad. Ha megtanítanak az embereket helyesen olvasni a költészetet, nagyon élvezetesnek találják.

– *A vers egy másik szellem, egy másik személy „testközeli” megtapasztalása is.*

– Igen, feltétlenül szeretném, hogy verseim olvasója érezzen bizonyos meghittséget.

– *Igen, de – hogy is mondjam – mint olvasó, nem mindenkivel vágyom meghittségre.*

– A hangot kell szeretned. A zenét, amit hallasz.

– *Úgy van. De igencsak személyes és egyéni dolog, hogy milyen hangot szeretsz. Nehéz előre tudni. Sok más nagyon személyes vonzalomhoz hasonlóan ez is a lélek mélyéről fakad. Épp azért kezdtem vonzódni egyebek mellett a hangodhoz – öntudatlanul, persze –, mert nagyon rövid szavakat használasz, még hozzá olyanokat, melyeket könnyű kiejteni és helyesen leírni. Szeretem ezt. Lehet, hogy szörnyen felületes, amit mondok, de igaz, ugye? Igazam van, például, hogy kerülsz egy olyan szót, mint a polyphiloprogenitive⁵, mert kacifántos az írásmódja?*

– Kerülsz az ilyen szavakat, mert élőszóban sem használom őket. A tudományok szókinccse többnyire összetett latin szavakból áll. Mellőzöm őket; nagyon elvontak – valójában más szavak helyettesítői. Az egyszerű egy és két szótagú angol-szász szavak közvetlenségét részesítem előnyben. Mindig közelebb álltak hozzám az egyszerű kijelentő mondatok, az egyszerű szavak. Persze, a verseim kidolgozottabbá váltak, a mondatok...

– *De a szavak nem lettek cikornyásabbak, azt hiszem.*

– Nem lettek.

– *Úgy tetszik, költőként folytonos növekedésben és változásban vagy. Okozott-e nehézséget, hogy bizonyos dolgokhoz ragaszkodtál mindeközben?*

– Úgy érzem, minden lehetséges egy versben. A gond az, hogy egy költő kibontakozása során kötődni kezd bizonyos szavakhoz, amelyek bizonyos tájakat, belső tereket vagy viszonyulásokat hoznak létre vagy sugallnak. Ezek fogják meghatározni a költői egyéniségét. Ezért, amikor olyan téma foglalkoztatja, amelynek sosem használta a szókinccsét, nehézségei támadnak a használatával. Idegennek érzi, sőt elveti őket azokkal szemben, melyeket működőképesnek tart, mert végtére is – minden kísérletezés és a kísérletezéssel járó öncélúság ellenére – a saját versét akarja írni, a saját hangján megszólaló saját verseit. Ez szörnyű behatároltság bizonyos szempontból. John Ashbery zseniális ezen a téren – akkora szókinccse van, amely mindent átfog. Egyazon versben beszélhet Göbbels-ről vagy a kolibrikról, a kanalas kotrógépről és az aranyérről. Akár tíz soron belül is – és John Ashbery hangját fogjuk hallani! Viszont a

költő, akinek kisebb a szókinccse, mondjuk, az olyasfélére korlátozódik, mint *üveg, sötét, kő* – ahogy az enyém évekig –, az nem képes erre. Folyton ugyanazzal a sivár képpel fog előhozakodni. Úgy érzem, sikerült megszabadulnom ettől a behatároltságtól. *Dark Harbor* [Sötét öböl] című, hosszú versemben sok más is felbukkan. Benne van Marsziasz⁶ és a maffia, lemészárolt muzsikok, orosz nők egy diszvacserán...

– *És a vers hossza maga is új volt számodra. Élvezted, hogy hosszú költeményt írsz?*

– Van benne valami pihentető. Nem kell annyira kihagyozni a sorokat. Egy rövid vers néha nyomasztóan nagy összpontosítást igényel. Egy hosszúnál oldottabb ez a figyelem.

„Quartier macher”

– *És valahogy belerázódsz a háromsoros versszakokba?*

– Kellott valami szabályosság. Néha segít, ha van egy váz, egy látható szerkezet. Valami, amit megcélzol, és elősegíti, hogy az egyes részeknek ritmusuk legyen. Mármost tematikailag. Mert, ha egy nyolc versszakos részről van szó, akkor a hetediknél tudod, hogy közel a vége, és le kell zárnod a témát. Már a hatodiknál erre gondolsz.

– *Azt hiszem, Allen Ginsberg mondta, hogy harmincöt éves kora után egyik versét sem javította. Az első változat volt az egyetlen.*

– Van, aki úgy véli, így kell verset írni.

– *Érdekel téged valaha is ez a módszer?*

– Szeretnék egyetlen változatot írni, és azzal késznek tekinteni a verset, de ez ritkán történik meg. Nagy néha

5 T. S. Eliot: Eliot úr vasárnap délelőtti istentisztelete (ford. Szabó Lőrinc).

6 Marsziasz (görög mitológiai alak): szatír, aki zenei versengésre hívta Apollónt, de vesztett és szó szerint otthagyta a bőrét, mert legyőzője elevenen megnyúzta.

történt ilyen. Nem tartozom ama zsenik közé, akikből elősöre kijön a végleges. De vannak ilyenek.

– *Talán így van. Sose lehet tudni – lehet, hogy ezer változatot is elítikolnak. Nem mindegy? Ha tetszik, amit olvastunk, nem érdekel, sok vagy kevés idejébe került megírni az illetőnek.*

– Szerintem az íróknak nem kell törődnie ezzel. Szerencsés esetben sikerül írni néhány óriási dolgot az életünkben, és nem kizárt, hogy már megírtuk őket. De ki tudja? Nekem fogalmam sincs a munkám értékéről – csupán annyit tudok, hogy mivel foglalkozom, és mivel szeretek foglalkozni.

– *Másképp éreztél harmincévesen? Mert én igen.*

– Ó, nagyon is. Sokkal ambiciózusabb voltam. Úgy éreztem, különleges dolgokra vagyok hivatott. Kellett ahhoz, hogy folytassam az írást. Ma már nincs szükségem erre, és nem hiszek abban, hogy általa eljutok valahova. De amikor fiatal szerzők arról beszélnek nekem, teljesen megértem őket és rokonszenvezem velük.

– *Mégis, nem zavar néha, hogy nem vagy milliók által elismert valaki? Nem érzed úgy néha, hogy bármerre jársz, elismerés járna neked a teljesítményedért? Elvégre megérdemled.*

– Vannak, akik nagyon szeretik a költészetemet. Ami jobb, mintha senki nem szeretné.

– *De mi van az emberek millióival?*

– Van néhány ember, akinek a költészetemről alkotott véleménye mindennél fontosabb nekem. Ilyen egyszerű. Sokakat nem ismerek azok közül, akik olvassák a verseimet. Még azt sem tudom, hogy amikor olvassák, tetszik-e nekik. Úgysem tudhatom, akkor meg minek izgassam magam. És ha milliók szeretnék a verseimet, akkor azon töprengenek, hogyan szeretik. Mi van a verseimben, hogy annyi embernek tetszik? Gondolkodóba esnek...

– *Igen, de mégis, nem veszed rossz néven, ahogy egyeseket mértéktelenül túlértékel a kultúránk? A minap meghallgattam Elliott Carter egyik CD-felvételét, és azt gondoltam, hihetetlen, hogy ezt az embert, aki ilyen kifinomult és szép zenét ír (beleértve Elisabeth Bishop verseinek megzenésítését is) sokkal kisebb társadalmi megbecsülés övezi, mint néhány olyan szerzőt, aki három-négy akkordot használ, amikor dalokat szerez. Nincs okunk felháborodni emiatt?*

– Akiknek az a három-négy akkord tetszik, valószínűleg nem fogják szeretni a zenéjét.

– *Hát, nem.*

– És talán nem is az ő körükben akar népszerű lenni.

– *Az is igaz.*

– Akkor hol a gond?

– *Úgy érted, ez két egészen más közönség. Olyasmi, mint elefántzenét játszani a zsiráfoknak?*

– Egyetlen okból irigyelhetők ezek a dalszerzők: hogy annyit keresnek, ami akkora szabadságot ad nekik, amekkorra Elliott Carternek valószínűleg nincs. Jó volna, ha Elliott Carter megengedhetné magának azokat az éttermeket, melyeket Elton John. De ha azt csak azon az áron tehetné, hogy olyan zenét ír, mint Elton John, akkor meg tud lenni nélküle. Erről van szó. Ha olyan mondatokat kellene írnom, mint amilyeneket Jacqueline Susann írt, olyan regényeket, akkor nem tudnék emelt fővel járni. Akkor *besomfordálnék* az éttermekbe, a nagyon drága éttermekbe, a drága hotelekbe. És szégyellném bevallani, hogy mit tettem.

– *De nem tartod szörnyűnek, hogy a költészet társadalmi megbecsülése még odáig sem terjed, hogy a költő az írásaiból megélhessen?*

– Azt hiszem, más költészet volna az, amelyik biztos megélhetést adna. Akkor bizonyos elvárásoknak kellene megfelelned. Az öröklött normák, ismérvek helyett egy csomó kényszer volna, nem az időtállóak, hanem a piac,

az eladhatóság, a szórakoztatás rövid távú szempontjai. Egyszóval, talán jobb, ha a költészetnek nincs pénzben kifejezhető értéke.

– *Ha szabad személyeskednem, úgy tetszik, akár jó, akár rossz neked, a versírás alapvető része lényednek, az önazonosságodnak, az önértékednek. Igazam van?*

– Valóban, az én önértékelésemnek reménytelenül az írásműveim, a költőségem áll a középpontjában. Ha felhagynék az írással, elveszettnek érezném magam. Ha nem írok, nem élek egészen. Volt egy öt éves időszak az életemben, amikor egyetlen verset sem írtam. Szomorú évek voltak, talán a legszomorúbbak életemben. Sok mindent írtam már. Egyik sem elégített ki annyira, mint a versírás, mégis foglalkoztam velük, mert készen kellett állnom arra, amikor a költészet visszatér az életembe, és képesnek éreztem magam arra, hogy olyan verseket írjak, amelyek megütik a mértéket. Leteszem a tollat, ha úgy érzem, rossz versek kerülnek ki a kezem alól. A személyem nem annyira fontos, végül is. Fontosabb, hogy ne hozzak szégyent egy némes szakmára. Inkább nem írok, mint hogy rosszat írjak és ártsak a költészetnek – még akkor se, ha utólag azzal mentegőzhetnék, hogy nem a valódi énem tette. Lehet, hogy magasztosan, emelkedetten hangzik, de nem az. Szeretem a költészetet. Szeretem magamat, de úgy érzem, szeretem annyira a költészetet, mint magamat.

– *Nem úgy látszik, mintha úgy állnál a dologhoz, mint egyesek: Hé, én jól vagyok az élvhajász író-olvasó életemmel, és fogalmam sincs, jót teszek-e a társadalomnak, vagy sem, és ez a legkevésbé sem érdekel.*

– Ez teljesen idegen tőlem. Szilárd meggyőződésem, hogy fontos, amit teszek, és amit a többi költő tesz.

– *Még egy személyes kérdést fel kell tennem. Nem kell, de megkérdezem, mert kíváncsi vagyok. Izzag-e, hogy a haláloed után olvasnak-e majd?*

– Nem szeretném elkomolytalankodni a választ, de felelém az álláspontom. Szeretném, ha olvasnának a halálom után, de ez kivetítés.

– *Úgy érted, azért, mert azt képezed...*

– Úgy értem, élő szeretnék lenni a halálom után is. Ennyi. Holtomban nem jelentene akkora különbséget számomra, hogy olvasnak-e vagy nem.

– *Világos.*

– Ahogy a *halottságom* sem jelentene sokat számomra, ha már meghaltam. Világos? Persze, vannak, akik hibernáltatják magukat. Meg akarnak maradni. Tovább és még tovább. Ahogy néha én is.

– *Hát persze. Szóval, az a kérdés, hogy olvassák-e a műveidet a haláloed után...*

– Azt hiszem, a legtöbb szerzőt, akinek a pályáját figyelem kíséri, még egy ideig olvassák, aztán elfeledik. Egy idő után mindenkit elfelednek, hogy helyet szorítsanak az újonnan érkezőknek. Ez rendben is van. De remélem, hogy az új vagy a következő időkből nem fog hiányozni a költészet. Így szeretném. Alapvető emberi tevékenységnek tartom a költészetet, amelynek folytatódnia kell. Abban a pillanatban, hogy többé nem írunk és olvasunk verseket, megszűnünk embernek lenni. Ebben nem vagyok cáfolhatatlan, hiszen vannak egészen kiváló emberek, akik soha nem olvasnak verset, de szerintem a költészet fontos eszköz önmagunk megértéséhez, létünk elevenségének érzetéhez, nehogy elgépiesedjünk. Bonyolult dolog ez, de úgy gondolom, hogy ez a nyelv, a költészet nyelve rögzíti ember mivoltunkat.

– *Vagy, kicsit másképp fogalmazva, ez a nyelv, a költészet nyelve az, amely képes megajándékozni minket annak örömeivel, hogy emberek vagyunk, és valamiképp derűlátóak a lehetőségeinket illetően, ahelyett, hogy teljesen kétségbeesnénk.*

Szilágyi Mihály fordítása

MARK STRAND
Az utolsó busz

(Rio de Janeiro, 1966)

Mindenre est ül.
Az utcák
könnyű záportól nedvesek.
A Lota parkban

semmi se rezdül.
Pálmák lógnak
a csapzott fű fölött,
és a sétányon

kontúrtalan egybebokorsor
özöne.
A világ nem elérhető.
Kirámlik a vízből

néhány nem evilági
fürdőző. Fölmagasodnak,
sétálnak a parton,
a szemük világít,

akár a csillagok.
Rio piheg:
álma a tenger,
belé hal és belőle kel fel.

A busz robog.
Halványlila felhő
bontakozik ki.
A lábam kezd remegni.

Tüdőmre gőz ül.
Izzad az állam,
mellekre csöpög.
Fáj a nyakam, a vállam.

Már azt se tudom,
ébren vagyok-e,
a forró ülés peremét
markolászom.

A sofőr mosolyog.
gatyaszára felhúzva térdig,
a vádlija csillog
a kánikulában.

Egy nő vigasztal.
Az ingem alá nyúl,
hátamra ír: virág-
neveket-e?

Szoknyája fekete.
A térdein apró
koponyák, csontok keresztbe.
Sírkert a szemében,

egyhangú, fehér
sírkősorok,
emberek állnak,
integetnek.

Úgy érzem, ott vagyok.
Suttog a foga közt,
az ajka
arcomhoz ér.

A sofőr hátrafordul.
Szeme csukva, haját
épp fésüli hátra.
Bátorít.

Gyengül a szívverésem,
mialatt fecseg.
Megcsókol a nő megint.
Állkapcsa recseg,

lehelete ködként
nyakamra telepszik.
A megrepedezett,
esőtől csíkozott

üvegen kibámulok.
Hol voltam mostanáig?
Nézek Rio felé –
minden megváltozott.

Krisztusnak, aki ott állt
villanyfényben, magasan
a hegytetőn,
nincs nyoma sem.

Sötétség ült az öbölre.
A város is sötét
sírjába süllyed.
Most megyek el örökre.

„Schreck” győri polgár

Ház French Village-ben

Elisabeth Bishopnak

Lejtős mezőn állt
egymagában,
fehér volt
és takaros,
zöld spalettákkal,

manzárdtetővel,
akár
egy pipec,
pici pajta.
A verandáról

tiszta időben
odalátszott Fox Point
a túlpartról,
ahol – úgy mesélték –
halászok

teregették szét
a tonhalakat
a mólón
és bárdal szétnyitották
az óriáshalak

hasát.
Átbámultam
Wedge Islandre:
sirályok köröztek
lármás gyűrűkben

fiókaik fölött;
Albert Hubley vízre épült,
düledező kalyibájára;
Boutelier
sósvízes hordókkal

és szakadt hálókkal
lenyomtatott stégjére.
Ültem nagyanyámmal,
nénikémmel,
anyámmal,

hintaszékből
bámultuk a keskeny
földutat,
hátha feltűnik
a fekete

kis Austin
apámmal, visszajövet
a városból.
De ritkán
volt derült idő,

csak az átlátszatlan
hideg eső vásznai
söpörtek erre-arra,
hajtogatták a tenger
sötétzöld kabátját,

meg a szél
verte a földet,
sóspermetet
sodort föl
a verandára,

halszagot,
rohadás szagát,
más nem is látszott
az egész öbölből,
bárhogy is néztük.

Imreh András fordításai

Viharfoszlány

Sharon Horvathnak¹

A kupolák városában a kupolák árnyékából
Egy hópihe, egy szem hófűvás libbent szobádba,
És épp akkor néztél fel könyvedből,
Mikor leszállt széked karfájára. Ennyi,
Semmi több. Ünnepeles ráébredés,
A múlandóságra, figyelem felkelésére, lankadására,
Átsiklás, végső búcsú virág nélkül. Semmi több,
Kivéve az érzést, hogy e viharfoszlány,
Mely szemed láttára enyészett el, visszatér,
És aki évek múlva úgy ül, mint te most, így szólhat:
„Itt az idő. A lég szelhető. Az ég megnyílt.”

A zene mindennapi varázslata

A durva hangot addig finomították, míg simább nem lett, azt addig finomították, míg zene nem lett. Aztán a zenét addig finomították, hogy egy velencei éjszaka emléke lett, amikor a tenger könnyei a Sóhajok hidjáról hulltak alá, és azt addig finomították, hogy megszűnt létezni, s egy nyugtalan szív üres otthona állt a helyén. Akkor hirtelen kisütött a nap, visszatért a zene, felbolydult a város, és hosszú sávban felhők gyülekeztek a láthatáron, mennydörgés támadt, melyből bármily fenyegető, zene lesz; annak emléke, ami Velence után és a nyugtalan szív üres házának meghasadása után kezdődik.

¹ Sharon Horvath (sz. Cleveland, 1958) amerikai festőművész.

A spanyol költő verse

Egy szállodai szobában, valahol Iowában, egy amerikai költő, belefáradva verseibe, belefáradva amerikai költőségébe, hátradől székén, és azt képzei, hogy spanyol költő; élete végéhez közeledő, öreg spanyol költő, aki elsétál a Guadalquivirhez, leül a fűbe és nézi a hajókat, ahogy szürkén és kísértetiesen lefelé úsznak az alkonyatban. A felé fodrozódó víz suttog valamit, de a parti hullámveréstől nem hallja tisztán. Mit tesz ekkor a spanyol költő? A zsebébe nyúl, előveszi noteszát, és ír:

Döglégy, döglégy
Mi csalt ide

Vadonatúj
Fehér ingem

Csontgombjai
Kék öltönyöm

Éjsötétje
Vagy, hogy láttad

Hűltdermedten
Árván fekszem

A fűz alatt
Döglégy, döglégy

De jó, hogy jössz
Hogy velem vagy

Rendes tőled
Hogy eljöttél

Döglégy, döglégy
Hogy búcsút végy

Szilágyi Mihály fordításai

MARK STRAND

Észrevételek az Aeneis VI. éneke kapcsán

I

Az *Odüsszeia* XI. énekében, amely az alvilágban játszódik, Odüsszeusz megöleli anyjának, Antikleianak szellemét.

Így szólt; s én a szivemben fontolgtatva akartam
elhúnyt édesanyám lelkét a karommal ölelni.
Háromszor nekiindultam, vágyódva erősen,
háromszor surrant ki kezemből, mintha csak árnyék
s álom volna.

(*Odüsszeia* XI. 204–208)¹

Az *Aeneas* II. énekében Aeneis, elhagyott otthonuk romjai közepette, megöleli feleségének, Creusanak szellemét.

Háromszor próbálta nyakát karom általölelni,
Háromszor kisuhant kezeimből szellemalakja
Könnyű szellőként, röptülő álomnak a mássa.
(*Aeneis* II. 791–794)

Az *Aeneas* VI. énekében Aeneas megöleli apját, Anchisest.

Ekkép szól s arcát fakadó könny árja fűrösztí.
Háromszor próbálta nyakát megölelni kezével:
Háromszor siklott ki az árny, nem tudta elérni,
Könnyü fuvallatként, mint álom, mely tovaröppen.
(*Aeneis* VI. 699–702)

A *Purgatórium* II. énekében Dante megöleli régi barátját, a dalnok Casellát.

S közelebb jutva, túl a többijén is,
átölelt egy, oly forrón, s nem kimérten,
hogy rábirt, hogy hasonlót tegyek én is.
Ó, hiu árnyak, csak látszatnyi létben!
Karommal öt háromszor átkaroltam,
s mindannyiszor csak ennen keblem értem.
(*Purgatórium* II. 76–81)

II

Odüsszeusz azután öleli meg az anyját, hogy mindketten elmesélték, mi történt velük. „Hitvesedet sem láttad a házban?” – kérdezi Antikleia (*Odüsszeia* XI. 162). Odüsszeusz elmondja, hogy még nem járt otthon, és anyjától szeretné megtudni, mi a helyzet Ithacában. Antikleia hamar eligazítja, annak ellenére, hogy fogalma sincs, merre járt a fia. Amikor bevallja, hogy a fia utáni sóvárgás ölte meg, Odüsszeusz megöleli. Túl sokat csevegnek ahhoz, hogy úgy érezzük: az ölelés sokat jelent Odüsszeusznak. Bár megvádolja Perszephoneiát: anyja árnyképét küldte neki, „hogy még keserűbben nyögve zokogjak” (*Odüsszeia* XI. 214), könnyedén lezárja beszélgetésüket: „Íly szavakat váltottunk” (*Odüsszeia* XI. 225). Meggyőző ez az alvilági otthonosság, és sok mindent meg lehet tudni belőle Odüsszeusról, ám mint ha elnyomná kissé az ölelés összhangzatát. Az epika nem enged sok időt a reflexióra. Alig mond búcsút Antikleia szellemének, Odüsszeusz máris újabb lelkeket kíván meginterjúvolni. Ekkor mondja ki a költemény egyik legjobb sorát: „Éjszínü vér körül ott gyülekeztek a sűrű csoportok.”

¹ A tanulmányban szereplő Homérosz-idézetekhez Devecseri Gábor, a Dante-idézetekhez Babits Mihály, a Vergilius-idézetekhez pedig – a szöveg-összefüggésekre tekintettel – Csengery János fordítását használtam (*a ford.*).

III

Aeneas beszámolójának vége felé, amikor Didónak és udvarának arról mesél, miként szabadult meg a lángoló Trójából, elmondja, hogyan vesztette el útközben a feleségét, Creusát, és miképp futott vissza, hogy megtalálja, nagy kockázatot vállalva ezzel, legalábbis öszerinte. A palotába érvén az asszony szellemét találja, mely „nagyobb lett” (*Aeneis* II. 772).

Elhülök, hajam égre mered, szó ajkamon elhal.
Megszólít és így enyhíti szavával a búmat:
(*Aeneis* II. 774–775)

Creusa, önfelzároló módon, felmenti Aeneas-t minden további kötelezettsége alól:

Óh én drága uram, mért engedted át magad így a
Bánatnak? Nem esett ez az isteni végezet ellen.
Társadul e földről el nem viheted te Creusád:
Ezt nem túri a sors, sem Olympus nagy fejedelme.
Hosszú számkivetés vár rád, nagy tengerek árja,
Míglen Hesperiat éred, hol a lyd Tiberisnek
Árja szelíden foly termékeny földeken által.
Ott vidám jóllét, uralom vár és fejedelmi
Hitves; azért ne sirasd szíved kedvelte Creusád.
Nem lát gőgös myrmidonok, dolopok hada engem,
Nem fogom a görög asszonyokat, mint szolgál, uralni
Én, a dardani nő, Vénus menyecskéje.
Engem e tájon tart akarátja nagy istenanyánknak.
Boldogul élj s mindenha szeresd a mi drága fiúnkat.
(*Aeneis* II. 776–789)

Aeneas ezután így fordul Didóhoz és az udvarához:

Szólt, s míg én sírtam s vele több szót váltani vágytam,
Ő eltűnt, tova szállt s a híg levegőben eloszlott.
Háromszor próbálta nyakát karom általölelni,
Háromszor kisuhant kezeimből szellemalakja
Könnyű szellőként, röpködő álomnak a mássa.
(*Aeneis* II. 790–794)

Ez Creusa vége. Megtette a dolgát, megengedte Aeneasnak, hogy kövesse a sorsát, anélkül, hogy hátra kelljen néznie, és Aeneas történetesen már épp távozóban is van. Creusa távozása a legenyhébb megfogalmazásban is önzetlen, de minden nemessége ellenére túl kézenfekvőnek tűnik, túlságosan alá van rendelve az elbeszélő megfontolásainak ahhoz, hogy lírai szenvedély forrása lehessen. Creusából nem marad fenn semmi, feloldódik Aeneas sorsában. Beszéde egybeesik eltűnésével, sosem lesz belőle mementő. Az elegia fenséges elégtétele hiányzik.

IV

A *Purgatórium* II. énekében egy csapat szellem érkezik a Purgatórium szigethegyére, Vergilius és Dante nézik őket, és a szellemek köréjük gyűlnek. Egyikük közelebb jön Dantéhoz, hogy megölelje, Dante viszonzni akarja, ám az eredmény kiábrándító:

Karommal őt háromszor átkaroltam,
s mindannyiszor csak ennen keblem értem.
(*Purgatórium* II. 80–81)

Csak amikor az árny visszalép, ismeri meg Dante régi barátját, a dalmolc, zenész Casellát. Dante kérésére énekelni kezd, de még mielőtt befejezhetné, Cato, a Purgatórium őre, társaival együtt továbbhajtja, föl a hegyen, Isten látására. Az összes ölelés közül ezt érezzük át legkevésbé, talán mert ez a legesetlegesebb. Casella nem családtag és nincs központi szerepe Dante saját szellemi útkeresésében. Ha van átütő erő az ölelésében, azt a felidézett többi ölelésből meríti.

Paeparandista

V

Az *Aeneis* V. énekében Anchises képe libeg elő a sötétből, hogy beszéljen Aeneas-szal. Azt tanácsolja neki, hogy keresse föl az alvilágban, és akkor feltárul előtte Róma jövője. A VI. énekben létrejön a találkozó. Aeneas Orpheus fiát, Músaest kérdi, hol van apja. Músaest ezt a választ adja:

Nincs kijelölve tanyánk: lakozunk árnyán a bereknek,
Partok pázsitján, üde rétvén friss patakoknak.
Amde ha oly nagy a vágy szivetekben, keljetek által
Vélem e domb tetején: könnyű út nyílik azontúl.
Mondta s előre haladva mutatta a dombrul a fényes
Rónamezőt; a tetőrül azok lesietnek azonnal.
(*Aeneis* VI. 673–678)

Rövid, semleges passzus, ám igen méltóságteljes aurát teremt. Hatalmas, lebilincselő arányú pasztorális tér jön létre a bekövetkezendő események színhelyéül. Vergilius így folytatja:

Anchises atya ott zöldellő völgynek ölében,
Nagy-buzgón, odazárt lelkek sorait veszi számba,
Akiket új életre jelölt ki a Sors akaratja;
Édes sarjainak számát, késő unokáit,
Sorsukat, életüket meg jellemük és hadi híruk.
Amikor Aeneast meglátta közelgni a réten,
Nyomban a két karját nagy hévvel tárja feléje,
Hull a szemébül a könny...
(*Aeneis* VI. 679–686)

Anchises e látomástól Aeneas felé fordul, aki így szól:

... Nyujtsd jobbod, atyám, nyujtsd!
Esdeklek, s ölelő karját ne kerüld ki fiadnak!
(*Aeneis* VI. 697–698)

Ezután Vergilius gyönyörűséges szakaszban írja le Aeneas és Anchises ölelését.

Ekkép szól s arcát fakadó könny árja fűröszi.
Háromszor próbálta nyakát megölelni kezével:
Háromszor siklott ki az árny, nem tudta elérni,
Könnnyü fuvallatként, mint álom, mely tovaröppen.
Aeneas ezalatt lenn, elkülönítve a völgyben,
Berket pillant meg, zizegő lombját a ligetnek,
S Lethének folyamát mely a béke honát szeli által.
Sok-sok ezer népség szállong körülötte rajokban:
Nyári derűbe' miként méhek raja szálldos a réten
A sokféle virágra, körülzsongják a fehérlő
Liliomot, s az egész rétség züg-búg a zajuktól.
Borzadoz Aeneas ezt látva s okát tudakolja
Mindennek: hogy mily folyam az, mely amott tova hömpölyg,
S vajjon mily seregek lepték el olyannyira partját?
(*Aeneis* VI. 699–712)

Az összes ölelés közül ezt érzem a legmegindítóbbnak. Ez az egyetlen, amely össze tudja egyeztetni az epika sodrását a pasztorál víziójával. Egyik sem nyűgözi le úgy a figyelmünk, mint ez. Az *Odüsszeiában* az ölelést követően Odüsszeusz anyja röviden elmagyarázza, mi a földi halandók sorsa haláluk után. Majd keresetlenül meghagyja fiának, hogy számoljon be Pénélopénak a furcsaságokról, amiket az alvilágban tapasztalt. Az ölelés feledésbe megy, akárcsak az *Aeneis* II. énekében, amikor Aeneas figyelmé apja és mindazok felé fordul, akik készek a számkivetésre. Az esemény kurtán-furcsán abbamarad, nem zeng ki. Danténál, akinél oly sok különös és csodálatos dolog történik, az ölelés alig több apró részletnél, egy rég elvesztett barát üdvözlésének elvetélt kísérlete.

Annak, hogy Aeneas ölelése erőteljesebben hat, az egyik oka, hogy Vergilius harmadik szeptimében írja meg. Ezáltal sokkal intenzívebb az ölelés meghiúsulása által keltett hiány. Vergilius csak leírja Aeneast, beszámol arról, hogy mit gondol és mond, úgyhogy végül is Aeneas beleötvöződik a jelenetbe. Neki magának nem kell megszólalnia. Csöndben maradhat, az elbeszélés folyik tovább.

VI

Mielőtt közelebről megvizsgálnánk, mi történik ez után a VI. énekben, ki kell tértünk a ránk leselkedő csapdára. Vergilius-olvasatunk teljes mértékben a fordításon áll vagy bukik, az eredetire csak következtethetünk. A fordítóban megbízhatunk, amíg az *Aeneis* felvázolásáról

van szó, de ahogy belemegyünk az olvasatunkat alapvetően meghatározó részletekbe, érdemes gyanakodnunk. Feltételezhetjük-e például, hogy a különbség aközött, ahogyan Aeneas Creusát, illetve Anchisest öleli meg, latinul is megvan? Amikor a VI. énekben Vergilius azt mondja: „háromszor siklott ki az árny, nem tudta elérni” („ter frustra compressa manus effugit imago”, *Aeneis* VI. 701), az vajon tényleg más-e, mint amikor a II. énekben Aeneas arról számol be, hogy „háromszor kisuhandt kezeimből szellemalakja” („ter frustra compressa manus effugit imago”, *Aeneis* II. 793)? Hisz az előbbi jóval határozottabbnak tűnik, amennyiben a kimondott tény megerősítést nyer a sor második felében. És ha a közvetlenül rákövetkező sorokat vetjük össze, hasonló különbséget figyelhetünk meg. A II. énekben „könnyű szellőként, röplő álomnak a mássa” („par levibus ventis volucrique simillima somno”, *Aeneis* II. 794). A VI. ének megfelelő helye így szól: „könnyű fuvallatként, mint álom, mely tovaröppen” („par levibus ventis volucrique simillima somno” *Aeneis* VI. 702), és ez, véleményem szerint, aktívabb, azáltal, hogy a melléknévi igenévből ige lesz. Ráadásul az „álom” (somno), akárcsak a lélek, „tovaröppenni” (*volucrique*) tud, de röplőnie azért mégsem ildomos. A „röplő” álom gyengíti a korábban leírt jelenet hatását.

A fordítás arra kényszerített, hogy olyan finomságokra kérdezzünk rá, amelyek az eredetiben elő sem fordulnak. Latinul az egyes öleléseket leíró sorok teljesen egyformák. Miért tér hát el a fordító az eredetitől? Talán úgy ítélte meg, hogy a szókapcsolatok változtatás nélküli átmásolása alkalmatlan a különböző jellegű ölelések leírására? Úgy érezte, hogy különféleképpen kell visszaadnia Vergilius és Aeneas nyelvét? Nem ő volt az egyedüli, aki így döntött. Sok más fordító járt el így.²

VII

Amikor korábban megemlítettem, hogy a „háromszor siklott ki az árny, nem tudta elérni” („ter frustra compressa manus effugit imago”, *Aeneis* VI. 701) a maga összetettségében az alkalomhoz megfelelő sornak tűnik, arra gondoltam, hogy a rákövetkező pásztorjelenet Aeneas veszteségélményének összetett kifejeződése. Miután apjának csak hült helyét öleli, teljes tájkép tárul elé, a Léthével: „Sok-sok ezer népség szállong körülötte rajokban” (*Aeneis* VI. 706). Azt mondja:

Nyári derübe' miként méhek raja szálldos a réten
A sokféle virágra, körülzsongják a fehérű
Liliomot, s az egész rétség zúg-búg a zajuktól.
(*Aeneis* VI. 707–709)

Ez az ölelési jelenetet viszi tovább, egyszersmind el is emelkedik tőle. A hasonlat a költői feltöltődést szolgálja. Vergilius a testetlenség virágzását írja le. Amikor a rákövetkező sorokban Aeneas azt kérdi Anchisestől: „mily folyam az, mely amott tova hömpölyg, / S vajjon mily seregek lepték el olyannyira partját?” (*Aeneis* VI. 711–712), Anchises válasza közvetlen összefüggésben van azzal, hogy Vergilius a pásztori teljességgel a megújulást idézi fel. A Léthe partján gyülekezők „Oly lelkek, akiknek a Végzet / Újabb testet szánt” (*Aeneis* VI. 713–14). Más szóval új kezdet vár rájuk. Ez egész más, mint ami az *Odüsszeia* XI. énekének végén történik. Előbb látványos kép közli velünk, hogy valami félbeszakítja Odüsszeusz bejelentett találkozáját a múlt néhány nagy hősével: „holtak egész sokasága előbb odatódult / szörnyű zsvavajjal” (*Odüsszeia*, XI. 632–633). Azután Odüsszeusz rettenetes figyelmeztetést kap, hogy Perszephoneia ráküldi Hádész házából a kígyóhajú szörnyeteg Gorgó-fejet, és a hír hallatán Odüsszeusz tiszta erőből futásnak ered, ki az alvilágból, hogy minél előbb hajóra szállhasson.

VIII

Az ölelésekben az a közös, hogy egyszerre jeleznek birtoklást és veszteséget. És természetesen mindegyik ölelés voltaképp három ölelés, ami nemcsak a misztikus vagy számmisztikai értelmezések számára kézenfekvő, hanem nyilvánvaló a pszichológiai jelentése is. Egyetlen kísérlet az ölelésre nem volna elegendő; a második csak kiemelné az első furcsaságát; a harmadik azonban egyértelművé teszi minden további kísérlet értelmetlenségét. Három felül minden vagy komikusan, vagy a kényszeres ismétlés szürreális beteljesedéseként hatna. Valamennyi árny képes beszélni, ám valamennyi anyagtalán. Mindegyik képes könnyeket hullatni, amelyekről feltételezhetjük, hogy örömük vagy bánatuk valódi megnyilvánulása – olyan érzelme-

„Studiosus”

2 A modern magyar Aeneis-fordítók közül így tett Baróti Szabó Dávid és Kartal Zsuzsa is. Az egyedüli kivétel Lakatos István (az ő fordítása itt éppen ezért nem használható) (*a ford.*).

ké, amelyekről szintén azt kell feltételeznünk, hogy valódiak. Mindegyik beszéd és érzések megtestesülése, és stilszerűen mindegyiket felfoghatnánk akár metaforaként is.

Különös kettősség hatja át a VI. éneket. A dolgok jelen vannak, és még sincsenek. Látomás és cselekmény az epika szintjén van összehangolva, de a lírára utal. A jövő egyszerre önmaga és a múlt. Aeneas Anchisest hallgatja, de megölelni nem tudja. Az olvasó olvassa a VI. éneket, de nemigen tudja, merre lehet Vergilius – ugyanolyan szellemszerűnek tűnik, mint Anchises. Ebből mintha az következne, hogy az alvilágban és a költészetben van valami közös. Amikor Aeneas megtudja Anchisestől, hogy az általa látott lelkek visszamennek „a tunya testbe” (*Aeneis* VI. 720), és megkérdi: „Hogy vágyhatnak olyan szörnyen még élni, szegények?!” (*Aeneis* VI. 721), voltaképp azt vitatja, hogy mennyire bölcs a mindennapi élet prózaiságát választani a költészet varázslatos tulajdonságaival szemben. De azt is tudja, hogy a lenti világban kudarcjal járó ölelés a való világban sikerrel járt volna: hogy tehát a testiségnek megvannak a maga hozadékai. A költészet szellemi világa, csakúgy, mint Hádészé, lehetővé teszi, hogy túllássunk testünk korlátain, a fizikai részvételt viszont kizárja. Az alvilág ugyanazt kínálja, amit a vers: a jelenlét és a testetlenség elválaszthatatlanságát.

Ha Anchises és Aeneas ölelése megindítóbb, mint a többi, az lírai karakterének köszönhető. Még a jövő hosszas számbavétele, Róma eljövendő dicsősége is inkább hangzik elégikusnak végül, mint epikusnak, akár egy gyászének, halandók díszmenete „az ég fényes várában” (*Aeneis* VI. 790). Minden, amit élőként ismernek el vagy sorolnak föl, magán viseli annak szomorúságát, hogy valaha létezett már. Így a VI. ének vége felé, amikor Anchises annyira megindul az ifjú Marcellus láttán, hogy liliumot és rózsa-virágot akar a lába elé hinteni, az mindennél inkább a koszorúzás gesztusa. Az embernek óhatatlanul az az érzése, hogy inkább Róma múltjáról emlékezik meg, mintsem a jövőjét ünnepelné. Ez az ellentmondás lehet a kulcsa Aeneas rejtélyes távozásának az elefántcsont kapun keresztül, amin át köztudomásúlag a család álmok távoznak. Lehetséges volna, hogy Anchises jelenésének szentsége kompromittálódik, és kiderül, hogy a jelenés éppúgy nem volt valódi, ahogy Aeneas sem való árny? Lehetetlen megjegyezni azt, ami még meg sem történt, ahogy a megtörténtekeket eljövendő eseményekként beállítani is lehetetlen. Mindkét alternatíva hamis, Aeneas-t ezért küldi föl Vergilius az elefántcsont kapun keresztül – ezzel mintegy ítéletet mondván magáról és az általa ábrázolt Róma-képről.

Ez a kapu jelen esetben egyszerre testesíti meg a koravenséget és a jövőbelátást, az elégia itt képes olyan jövőt elképzelni, amely a múltat gyászolja, az epika pedig feláldozza a jelent, hogy elérhesse a jövőt. És mert a VI. énekben különös erővel érezzük, hogy az epika az elégia feltételeit teremti meg, Róma léte a gyász ürügyévé válik. A líra, és nem az epika kínálja a folyamatosság képeit, hogy szembehelyezhessük a halandóság tényével.

Imreh András fordítása

Ruschek Antal, mint diák

SEAMUS HEANEY
A folyóparti rét
The Riverbank Field

Unszoltok, hogy fordítsam¹ újra ezt:
„Különálló liget... kanyarában a völgynek” –
És összekavaram a Léthét a Moyolával,

A parti szakasszal, Grove Hillről lejövet
A hátsó parkon át, a dombháton keresztül,
Történetesen épp a *domos placidas*,

Felső Broagh „csöndes házai” mellett.
Muslincák lennének ott esti vízen,
Inkább, mint méhek koranyáron,

Szúnyogfátyol, nem fehér liliomok;
De stimmel minden más: az elysiumi
Ezüst fűzlevelek, az ért kalászu,

Puha szűzfű, mely óhatatlan földézi
Szellemrajok vonulását, *animae quibus altera fato*
Corpora debentur, azazhogy a „lelkeket, akiknek

A végzet újabb testet szánt”.
És most, mert annyiszor a lelkemre kötötték,
„A saját szavaimmal”:

„E lényeket,
Idők kerekén ezer év ha lepergett,
Tömött sorokban a Léthéhez szólítja az isten,

Hogy hörpöljék a feledés vizét
És kedvük támadjon felölteni testük
Az ég kupolája alatt.”

Az Aeneis VI. éneke alapján

Imreh András fordítása

¹ A magyar változat Lakatos István, Gyárfás István, Kartal Zsuzsa, Baróti Szabó Dávid és Csengery János Aeneis-fordításainak figyelembevételével készült. (*A ford.*)

TÁBOR ÁDÁM

Mégiscsak

A ház megújult, a tisztás a régi:
a világ csúnyul, csak az Éden égi.
Künt minden csörög, kutyög, más-és-más,
de a fa-kör a csöndszentet védi.
A Földforgást az élő nem érzi:
kezdetfriss végtelengyors változás.

Ide így az idő már nem ér el,
kettesben maradtunk a térrel.
Kezdődhet újra a szóáldozás.
Forró levegő a hűvös széllel
külön külön a kezdet a véggel:
nincs közöttük semmi átjárás.

Ország-világ nyomokban, romokban,
eszmék böszmék, a horizont holtan.
Minden célút kilopva, leerve.
De amit ígértem, betartottam:
az Életfáról szót szakítottam.
Visszatértem mégiscsak a Kertbe.

Felségtér

Megmondtam: visszatérek. Visszatértem
a Helyemre a tisztásra a Kertbe.
Újra kitágul bennem a lélek.
Fentről sugallt szó fut át a tollon,
a papírra villámjelet éget.
Atyám üzen le a földieknek,
mennydörög, napsüt, jégver, verset ad,
törvényeket, hogy ne feledjék el.
A teremtés felségterületén
beléfűrődő fák varázskörében
hanyatt heverek szemközt az éggel.
Türannosz szaga ide nem ér el.

GÉCZI JÁNOS ... *képvisel.*

A szó, amellyel jellemezhető, kevés. Kizárólagos.
Amikor a mondatba préselt virág lenyomata
mondja el mindazt, amely a rózsa
s ami hol piros, hol sárga, hol pedig fehér.
Ilyenkor már nincs büntudat.

Egyetlen szóval bármi eltakarható
válík a káosz olyanná, mintha a kozmosz
mintha a várt alkalom az esemény volna
amelyben örömet leli a tömeg a téren, a vérpad előtt.
Akkor többé nem sejlik elő, mily széles kanyarokkal
és hogyan kígyózik át a sötét tölgyerdőn az út
mellékén titkok tisztásai, gombák boszorkányköre
a szagos ezerjófű, amely a hőségtől lángra kap
s egyéb díszlete a kései nyárnak.

A törvény csupán az, amelyet hóhér-szavával
a martalóc nyelv képvisel.

Meissner Leopold győri polgár

VÖRÖS ISTVÁN
Önző szellemidézés

De szeretném Pilinszkynek
megmutatni a verseim.
Mind a kettőnk kis világa
fölhajlik a szélein,

mint régi térkép barna lapja,
mint nyári táj s a délibáb.
A semmitől gyúlunk haragra,
és onnan lendülünk tovább.

De Aranyak ugyan ki is
merne verset mutatni? Te?
Ha félsz, eljuttatom neki,
és eláll a lélegzete.

De bizony a tiétek is,
hogy aki Petőfi barátja volt,
most Tandorit lapozgat épp.
Így indul be a bolt.

Ne kérdezzétek, hogy csinálnám,
az is lehet, ti hívjátok elő.
Hol képzelet van, ott van ő is,
induljatok a versritmus felől.

De túlságosan nagy tanárnak
tartani még őt se szabad.
Mert megfagyhat benned a végén
a könnyűvérű pillanat.

Aztán persze Rilkrét idézem,
hogy olvassa a verseim,
előbb talán csak fordításban,
majd átfut az eredetin.

Hiszen a verses másvilágon
az angyalok nyelvét beszélik,
aki nem ezzel kalkulál, az
úgyse juthat föl az égig.

A földön maradt persze Brecht is,
vagy Berda József, nagy evő.
Utazni kell, ha verset írál,
irány a lélek-téritő,

hogy az nyugatra van vagy délre,
hogy múltba lépsz vagy itt maradsz,
te kell, hogy észre vedd, sosem más.
Rólad költők kara szavaz.

Legyen elég már ennyi is:
az ég ott zöldes – egy levél.
A föld beiratlan papír.
S a szó a szóval összeér.

Könyvtárszobámban

A könyvtáramra nézek,
már ennyi könyvet nem tudok
– vagy kéne három élet –
elolvasni, a vágy ragyog

le rám a polcaimról.
Itt már a végesség beszél.
És gyorsan összerombol
mindent, mi eddig összeért

magával. Kultikus kis
kegyhely: az olvasófofel.
Még látom a fikuszt itt,
mindig kíváncsian figyel,

hogy mit fogok kezembe,
miféle könyvbe révedek.
Mit olvasok nevetve?
Az olvasási rémület

kap el, ha nem vigyázol,
a slusszpániknál rémesebb,
rád tör, s lazán legázol.
Azért bújod a könyveket,

mert az aztán az élet.
Az újakat is megveszed,
vagy másikkal cseréled.
Egy biztos mindig van veled,

megérzed, hogy hogyan szól,
kibontja vékony múltadat,
s ha fáj, hát megharagszol.
Vagy rád tör épp az ámulat.

Hogy mi a túlvilág, azt,
ha olvasol, megértheted.
Kapsz önmagadra választ.
A jó könyv egyenlő veled.

FEKETE VINCE

Bovaryné

1.

Olyan szép volt aznap minden. Ragyogó, napsütötte hétfő reggel. Egy utolsó üzenet még, hogy elképesztő az a város, s hogy kenyeret vigyen magával, mert ott, a világ végén már nincsen kenyér, se térerő.

2.

Valóban rettenetes volt a város, átkanyargózott a lepukkant utcákon, majd nekivágott a poros emelkedőnek. Ott lebegett az ürességben, mintha csak hátrahagyott, aprócska jeleit figyelné-követné a bokrokon, a fákon, a porban... Mint gyerekkori indiánregényekben a nyomolvasók, úgy araszolt a térben, a szembe jövő fásutók elől időnként félrehúzza a keskeny útpadkára, a jobbról-balról is százados fenyők szegélyezte erdei úton.

3.

Szubalpin, havasalji település, világ elől teljesen elzárt, elrejtett vidék. Az utolsó ház udvarán egy kisgyerek játszik, odébb egy fiatal nő napozik egy épület előtt, a nem idevalósiak nyugalmaival.

4.

Elképzelte, hogy hogyan is találkoznak majd. Arván áll egy autó az udvaron, és ő mellé húz. De a ház néma volt, mint az egész jól elrejtőzött vidék. Megáll, vár egy picit, gondolkodik, mert ha bent van, és ha észrevette, biztos azonnal kijön. De semmi mozgás, csak kint, a fészker előtt tesz-vesz egy nő meg egy férfi, és szólnak, hogy lépjen be bátran. Újságok az asztalon, üveg, apróságok. Azt képzeleli, hogy ott van, és hogy a fáradtságtól csak hátrahanyatlott az ágyon. Nincs öt perce, hogy „elmentek”, mondják, amikor visszalép, a kintiek.

5.

Szinte azonnal ütött-kopott terepjáró gördül be kintről, kiugrik, egyszeriben ott terem az ajtó előtt, s hirtelen sarkig tárja. Vendéglátójuk, akivel elindultak, majd visszafordultak, tanácstalanul topog zavarában.

6.

Aztán már a meredeken felfelé kapaszkodó erdei úton, a szinte megközelíthetetlen terepen mutatja, magyarázza a helyeket, ahol télen motoros szánkóikkal – az adrenalin szintjüket emeltetendő – barátaival (orvosok, újjgazdagok) száguldozni ki-kijárnak. Hogy hogyan gyorsul, hány szekundum alatt éri el a százat. Ott ülnek egymás mögött, ver a szívük azon a csöppet sem veszélytelen terepen, áfonyák, gombák vidékén, majdhogynem érintetlen, színes és pompás vidéken, világ végén, Isten háta mögötti tájon.

7.
Fenn a csúcson, majd kétezer méterrel a tengerszint
fölött, a „legmagasabb” ponton, a meteorológiai állomás
épületének tetején, a kék bádogtetőn állva körbehordozzák
tekintetüket: körülöttük a Kárpátok cikkcakkjai, csipkái,
csúcsok, völgyek, medencék, összefutó hegyvonulatok,
hátral dús áfonya-szőnyegek, mármorkás- és tőzegetes rész –

.....

8.
Esznek, boroznak, majd pihegve elnyúlnak a házban,
az egész környéken már senki, csak ők, keresgélnek a
mindenfélék között, egy legújabb filmre esik a választásuk.
A lassan leszálló estében, éjszakában elementáris
erővel csapnak egymásnak, patakokban folyik róluk a víz,
véresre súrolt könyök és láb, fokozódó, elhatalmasodó,
zabolázhatatlan, megállíthatatlan és féktelen szenvedély.

9.
Mint egy cica, úgy kényeskedik, nyújtózkodik másnap az
ágyon, álláig húzza a takarót, miközben a közös reggeli
szertartása zajlik, a tea, majd lassú falatozás a délelőtti fényben,
napoznak a ház előtt, a fűben, előttük, mellettük újságok,
könyvek, a kávé, kicsi, vékony erű patak szivárogo odébb a völgy
felé, tehenek kolompja, és a nyaldosó sugarakban, akár a
tömött, csillagtalan éjszakákban megint és megint csak ők...

10.
Tudják, hogy utolsó napjaik egyike ez. Hogy tán épp a legutolsó.
De úgy tesznek-vesznek, mint akik nem akarnak tudomást
venni róla. A járkálás, a beszélgetés, a vacsora, a filmnézés, az
ébredés, a reggeli rituáléja, a teázás, a fekete kortyolgatása
álmatagon, ami most már az utolsó, a legutolsó is lehet – együtt.

11.
Aztán már a gombászok, erdei gyümölcs-gyűjtők forgalomba
beíratlan terepjárói, transzporterei visszafelé, a frissen
döntött óriási rönkök az út szélén, a patak mentén, az
oldalokban a tarvágások foltjai, ahogy eltűnnek a vonalkák
megint a telefon képernyőjéről, az ereszkedő úton ahogy
vastag por száll minden szembe dőcögő, elhaladó autó
után, ahogy a keskenyvágányú sínek kísérik, mint a bűvópatak,
feltűnnek, majd megjelennek újra, s ahogy egyedül van megint,
és nincs senki, semmi rajta kívül, ereszkedik-kapaszkodik
a vidék legeslegmagasabb pontja felől, mind távolabb a
hegyektől, mind távolabb a forrásoktól, távolabb vagy tán
közelebb a Fennvalóhoz, ahol a suhogás, az elhaló
kopácsolás, a szellő borzolta mármorka-telep, a sok-sok
remegő kék áfonyabogyó csak az újság, a hír. Félrehúzó
egy porondos részen, kiszáll, haját, ingét, nadrágját szaggatja,
tépi, rángatja, szedi szét, marcangolja a hűvös erdei szél.

Nézi a hegyeket, a fákat, a virágokat, a felhők vonulását.

GÜLCH CSABA

Ópium

(Csáth Gézának Sirályra gondolva)

1.

Napfény nyitja rebbenő szárnyadat,
öled, akár a hajnal, érintetlen.
Betűk, szavak, kurta mondatok,
s a végső kiáltás: „A Nap az Isten!”

2.

Repedt zománcú, vén lavórba gyült,
gyült, csak gyült a madár vére,
sápadt árnyat hozott az utolsó éték,
csillagok szöktek Krisztus keresztyére.

3.

Egyszer csak korom hullt a semmiből,
porló korom a fehér zongorára,
a megkezdett dallam már rég kihült,
erek feszültek az égbolt homlokára.

4.

Hallom az időt, már tisztán hallom,
az illattól indul orrom gyenge vére,
dallamot ketyeg az ócska vekker,
színről színre látok, egyszer, s végre.

5.

Remeg a kéz, a sóhaj, ördög ujja,
Isten betűk szent sorát hiába rója,
hiába cinkos az éj, hamis az árnyék,
a kínban is puha kegyelmet találnék.

6.

Ha már nincs papír, a fal is fogadja,
őrzi, kéri az égbe szánt sorokat,
a pengében lakozó halálról
a vágyak mesélnek, őrzik a csókokat.

7.

Egyszer majd minden benned él,
gyenge szívedben lüktet ócska vérem,
langy vizet öltesz magadra drága,
s nem veszed észre mikor lesz végem.

8.

A messzi fák árnyéka mindent mesél,
egymást ölelő réteken pitypalatty.
A csillámló bross színét nem felejttem,
minden álmomban hallom hangodat.

9.

Az érintés illatától lesz igazán este,
Ady, Attila, s te jössz velem szembe,
halált hazudok nektek, nyárt, havat,
a tűz mögött falat festek, fehér falat.

10.

A párkányból fehér muskátlik nőttek,
szirmuktól boldogan szelidül a csend,
szemedre bízom, testamentum:
terítsd válladra a végtelent!

PUSZTAI ZOLTÁN

Részlet a jegyzetfüzetből

a változás változatlan. sehol a sorsjegyárus, árgól ágra veréb se röppen, akárha végleges visszavonulót fűjt volna nemrég a szél. pár perce: pár éve, ki hitte volna? macskákat, galambokat se látni, bolond hinti csak papírzacskóból járdára, járólapokra a madáreleségboltban vásárolt kölest. aki a kor ütőerére illeszti ujját, az nem ér rá meglepődni, miközben hasznos fogaskerékként kopik, s szépítőszerekkel házal, fejébe gondolat se üthet szöveget. a menetszlophoz csatlakozva, ki beszél fordulóponttól itt? oda lyukadtunk ki, ahol már voltunk, s könnyen lehet, el se mozdultunk sehonnan soha. persze a szabotőrök örökkön kikíváncsoznak a sorból, miként a sírból is majd.

Mi más?

újságpapírral letakart ablaküveg, a bejárati ajtón golyók nyoma. méregzöldmázos agyagmalacban csörög az apró, lassanként elég lesz talán egy használt bűvárszivattyúra. ez nem is a kicsontozó, úgy néz ki eltévesztettem a házszámot, motyogja kifelé menet alig hallhatóan a csuklyás, s bár folyamatosan, erőteljesen köhög, de rágyújt megint. odabent hintaszék, és pokróccal letakart kopasz balerina, idekint senki. a repedezett járdán egy konzervdoboz gurul, konténeren dobol a hideg eső; bőregerek felhője röppen a szemközti harangtoronyból, és mindenki máshogyan érti, de korán is későre jár. az oltár egy benzineshordó, mi más? sodródni célirányosan, céltalanul, kihalt vidéken nehéz.

Anzix

tipikus jelei vannak. például forgóajtó az ablak és hullámzó hajópadló a plafon. esteledik, művirággal telt váza a lámpa; árnyékunk sivatagban korcsolyázva hógolyókra ír leltári számot, később (miután kifogy az örökíron) egy délibábról söpri le tollsöprűvel a port. ki gondolta volna, hogy mindez megadatik, hogy ennyire jó dolga lesz. nagy tétben valószínűleg kevesen fogadtak volna rá. oly gyorsan történt mindez, szemvillanásnyi idő alatt. papírpillangó lebbenti szárnyát, képeslapon morajló tenger fölött kondul a bűvárharang. a történet végkifejletén se korlát se gát; begyűjtve már megannyi emlék, nem csak a múltból, a jövőből is.

ANDRÉ ANDRÁS

Árnyékára dől

Rezes orra borharangnyelv, csizmába-főtt ujjai dundi fehér lárvák,
bepólyált, rózsás-arcú csecsemők.

„Egy asszony akart *idej*önni, még bajt keverne.”

Meggyesére jól vigyáz, oda se néz ha friss szelektől forr a lomb, megered nyála,
arca odvában mint nyákos fióka, nyelve nyúlkál-szédeleg. Halkan nevetgél, borostás tokája
lankásan hullámszik, ihletetlen, dűnnyögve dúdol – „allá-szálla alvellág-ba” –,
olthatatlan poklára apró kortyokban szabadítja a megváltást. Zubognak belei, viszket
ó-betűje; szájához kapván két ökle tölcsérét, rejteztvén áhítatba, *áttéttel trombitál*,
zengvén dicséretét.

Fékezhetetlen káromkodás a kert, lefojtott nemi összeesküvés –
az édenkertnek lehetett ilyen illata, ha *megettévedt*, bundás ördög imbolygott benne spiccesen
és füledt kuplák tiltott *dallamát* fűtyölte. (Ilykor mindig előszüremlett egypár pelyhes
angyalocska is, letiporva a szívszakítón-sóhajtozó liliomokat.)

Tekintete túlvilág, mosolya még ide *húz*,
cintányér zizzen, derül a Nap.

Zsebre tesz darabka fényt („a végtelen kegyes”)
s árnyékára dől, horkolni elfelejt.

Seperni képtelenség

Van Gogh ecsetjéről lecsusszant emberke jár a hóesésben,
imbolygó ingánál megbízhatóbban, öröklét-korcsmák meghitt mélyéről hazáig
s viszont: az elúnt, kedves otthon felszínéről egy déli-sarki műhely megállíthatatlan-sürgő
futószalagjához, hol szüntelen csak vörös bor folyik.. Vajh, ki mondhatná meg
igaz lélekkel; melyik szívbélőbb hona?
Könnyű kísértés az útközben.

Csak jár és kél, jövel-megyén nyitott kabátban,
szolgálatkészen máris fizetne, ahogy igyekszik apró léptekkel,
s lelkesen, sűrűn pipájához kap. S pipája füstje is igazolja, hogy halaszthatatlan
dolga van: izgatottan repdes.
Hályogon-túli-tiszta látomások zengnek benne,
s minden ember kivel találkozik, kész csoda. Ószintébb örömmel Mars-lakók sem
köszönhetnék őt, tudja jól.

Amerre elhalad, az ember áll csak, nézvén a jámbor jelenést –
havat seperni képtelenség.

TERÉK ANNA

Pénteken

Talán a legnehezebb
megszokni, hogy
mindig túl sokat
kell mindenre várni,
és nem gyorsul fel,
nem lesz könnyebb
semmi.

Mint aki a teraszon áll,
de néz vissza az ablakon
a lakásba: látom, hogy
kóválygok és csapongok,
megoldásokra vadászva,
pedig tudom, hogy várni kell,
hagyni kell, hogy
minden elmúljon.
Mert addig úgysem lehet
semmit.

Amíg nem múlik el elég idő,
maga nem fog, csak
a tenyeremhez érni,
nem gombolja ki
a blúzomat,
nem fog éjjel négykor
a lakására vinni,
amíg nem múlik el
elég idő,
minden ugyanolyan marad.

És az orrom előtt
ül minden baj, amit
úgysem tudok megoldani,
de a szemeimnek meg kell
szokni, hogy
egy idő után már
ne tudjam látni,
mint egy tájkép részei,
beleolvadjanak
a látóhatárba.
Így szokom meg
az ismétlődést
és hogy mindig
szédülni fog már
mindenki, uram.

Pedig kihúzhatná belőlem
azokat a vékony tűket,
lehet a könnyek közt vannak.
Vándorol bennem,
a szív felé haladva
az erekben ez a sok
gombostű és szúr,
mint férfiak nyakát
a frissen kicsomagolt ingek.

Hozzon egy széket,
üljön maga is ide, mellém.
Milyen szép lakása van.
Üljön és nézze ott az eget!

Mintha melegítené a város.
Fura ez az ég,
hogy minden este
rózsaszín vagy sárga,
ahogy a város világítja,
piszkítja sötétjét.

Elhajtom az emlékeimet,
talán úgy megmaradok annak,
aki voltam.
Nem akarok visszagondolni
arra, ahogy azon a pénteken
álltam az autó mellett,
mielőtt a temetés
elkezdődött volna,
arra gondoltam,
túl vagyok egy újabb halálon,
biztonságosabb máris a jövő,
mert amit elvettek egyszer,
azt tán nem tudják elvenni
újra.
Hátha ráun majd erre is
az élet, hogy kivesz
mindent az ember kezei közül.

Hullok, darabjaimra, lassan.
Nem marad belőlem
semmi sem, uram.
Mert tudja, kiejtek
mindent a kezemből,
már három éve.
Mintha nem maradt volna fogás
egyetlen tárgyon sem.
Csak hullanak a földre
a bögrék, a poharak,
vázák, ruhák, könyvek,
olykor egy-egy kést is
leejtek, és összeszorított szemmel
féltem a lábaimat.
Hajlongok egész nap,
hogy fel tudjak venni
a földről mindent.

Álmos vagyok, már három éve,
látja, hogy alszok s ébredek
beszéd közben is?
Kihullanak a percek,
nem veszi észre senki,
hogy néha én
két lélegzet vagy szó között
elalszok, de pihenni
így sem tudok, uram.

És unom az ismétlődést,
az élet forgását, néha már
magát is unom, uram,
ahogy hallgat, néha rám néz,
néha csak az arcom mellé néz,
mert már látom,
oly hosszan ültem magával,
hogy már mindent meglátok
a maga arcán is, uram.

De az ember mindig azt hiszi,
fel tud készülni mindenre,
azt hiszi nem hiába próbálja
kivédeni előre az összes ütést.
Aztán csodálkozunk,
hogy hiába készültünk,
hiába találtunk ki előre
megoldásokat, mert
nem így működik, jaj,
semmi sem működik, uram.

Mikor apám haldokolni kezdett,
lecsúsztak a csontjaimról
az izmok mind, uram.
Két hónapnyi kórházba járás
után csak a csontokat
láttam a tükörben,
csikorgott a járásom,
lemart rólam mindent,
kiszedett a bordák közül
mindent és csak fáradtam,
egyre csak fáradtam, uram.

Néha állok mostanában is,
autók mellett, temetések és
búcsúk után és unom,
ahogy az élet ad, majd elvesz
folyton valamit.
Mintha mérné,
meddig csúszhat,
milyen mélyre nyúlhat
az emberbe a megnyugvás.

Mert nem az én nyelvemen
szól hozzám, ha szól,
és nem értem egyik szavát sem
az életnek, uram,
én azt hiszem,
hülye vagyok ahhoz,
hogy megértsem, mit akar.
S főleg, hogy elfogadjam:
magamra hagyhat az élet,
vagy a szeretet, bármi is legyen,
hagyja, nyugodt szívvel hagyja,
hogy bármi megtörténhessen.

És meg is történik, mert
előbb-utóbb minden félelmünk
szembe jön velünk, uram,
a lábunk közé nyúl,
a szájunkat veri,
s kitöri az ujjainkat.
Maga érti, hogy
hogy lehet onnan föntről,
vagy innen belülről,
bárhol is van,
nyugodtan figyelni,
mindazt ami történik,
s hagyni, hadd történjen
meg, uram?

Az emberek aztán sorra
mind azt mondták,
milyen szép temetés volt
és hogy milyen szépen
temettem el apámat.
Pedig elég rossz úgy sírni,
ha közben nézik,
hogy sír az ember, uram.

Mert féltem reggel,
a temetés napján, hogy mi lesz,
ha nem fogok tudni sírni,
hogy fogom tudni túrni,
amint a rokonok jönnek
és a szemükkel lemérik
rajtam a szomorúságukat?

Aznap elszívtam harminckét cigarettát.
Estére már nem éreztem a torkomat.
És olyan fáradtra sírtam magam,
mintha futottam volna egész nap.

De nevettem is,
jaj, ha tudná,
hogy mennyit nevettem
a koporsó felé fordulva, uram.
Mert például voltak olyanok,
akik el is felejtették,
hogy apámnak ikertestvére van,
s a ravatalozóba érve,
meglepődtek, hogy
miért áll a halott
a saját koporsója mellett?
Egyik, mélyen gyászoló rokon
még össze is keverte a nevüket
és az élő vállára borulva
fordítva siratta őket, uram.

Mert a figyelemnek
mindig van egy vékony
hártyaként lebegő rétege,
ami véd, a felszín alatt tart,
minden embert,
minden rokont,
aki retteg az érzelmek
mocskos részétől.
S tartsa is kezében
az ilyeneket az isten,
egyensúlyozva őket
azon a gyenge hártyán,
hisz mivel jobb nekem,
aki ki-be járkal a pokolba
és akinek bőre, húsa sincs már?

A szerző a vers megírásakor Móricz Zsigmond irodalmi ösztöndíjban részesült.

VARGA ZOLTÁN
Archetípus

Egyszer kivittem a tévét a teraszra,
de a kábeltévé vezetéke nem ért el odáig.
Ültem ott, mint a tőmondatokba rejtett
kitérő válaszaid.
152 percig néztem a
fekete-fehéren sercegő morzsahalmazt,
ami valaminek a helyét foglalta.

Ez volt az első film,
amivel tényleg száz százalékgig
tudtam azonosulni.

Egy esőfelhő jött,
tudod,
pontosan az a fajta,
amit annyira szeretsz,
és rájöttem,
hogy igen,
ez nekem való,
nekem is valami ilyesmire lenne szükségem,
hogy valaminek az archetípusa legyek.

Bontatlan lepedők

Megint áramszünet van,
pihennek a dolgos relék.
A Te gyertyád kialudt,
az enyém a körmömre ég.

E szeles, elnyűtt este
csupán önmagával rokon.
Bár lehetnék erősebb,
egy ideje nincs már okom.

Eső mossa illatod
rozsdamarta fekhelyemen,
takarómban hátraha-
gyott sejtjeid melengetem.

DROZDÍK ÁLMOS

Tejdalok

Etűdök

Sapkatej

Ezer kötött álom szösznyi kis csomókból
sapkává hogy érett, puha éllel csokol,
fejedem, mint örök felnőtt lények, holott
mind dús szövetemlő gyöngyös csücskén szopott.

Óratej

Ketyegő könyök-úr fogas unokái
elődük törvényét bőszerűbe okádni
készek, hisz tör az év csókosabb telekre:
a vak tér kebleit himbálják felette.

Aludttej

Szűkölt zsíros föle fel a kamralámpa
holdat hön idéző, gépész-ose-látta
tányérjára; halkán behúzták a zsalut.
Száz konzerv siratta, ő csak aludt, aludt.

Sziktej

Csalán búcsúszava, mint a talaj, reped:
„Annyi teát, csípést áldoztam már neked,
édes termőföldem; mint a vadra hurok,
becsaptál – nos, legyen – inkább elpusztulok.

Lépcsőtej

Szemre mozdulatlan grádicsok vonulnak
idő-burkot fonván, míg hasad a holnap.
Hálójukban senki, a madár sem szabad,
millió kőfokra izzadságunk szakad.

Északi szél

Jean Sibelius hegedűversenyére

Mint ősi démonok hatalma, átsüvít a vizek felett,
sík és mély hegedűszó, borda-nyúzós rettenet,
a tél hangjait medveként cammogva ereszti el,
árnyéka a sarki fény képében újra énekel.

Érzem szörnyű iramát a színek és a szók felett –
havon, véres havon szánkázik és zúgva eltemet.
Bárhogy fázom, vihart is zabolázó hangja elborít.
Meggűjök a kéreg alatt, s számolom szobám sarkait.

Fenyőszagú leheletét, érzem rozmár-agyarát,
vérem frissül a hidegben, új köpeny, illatos kabát,
ötvékányi karja rég elveszett életet horpaszt belém –
tisztá kezdet, dermedt öröm – s felsegít a büszke rém.

Történelem

Mozdult, csöbörült a világ szarkateste,
foltjain hörgő kénheg, csonka átok.
Vak vagyok: sötétbe nézek. Kiáltok:
súlyos ék az idő, pirkadatja messze

az általam is látott ezredeknek.
A homlokom súrló tollpihe is barát,
amikor a világ ellopta önmagát,
s örömlány-ajkú szirmok sem szeretnek

senkit, semmit. Tovább minek zabálja
füstszárnyú madár az idő halk szövetjét?
Kötél surrog, és elszökken a gálya,

s üres partot hagy, hol céljuk hagyott esték
a feltépett hajnal csonkjait keresték,
míg édes fényt szólt minden ember szája.

„Hebreus“

TAKÁCS NÁNDOR

Újrakezdés

A kényszer újból felébred.
Félek a jóslatoktól.
Létezik valamilyen hang, amit követni lehet?
Folytatható ez a megismételhetetlenek látszó
viszolygás az élettől, mely bekerített,
s melyről kiderült, hogy másként elviselhetetlen?

Nem nézünk vissza

Könnygyöngyökkel reggelizünk.
A kiflimorzsák kezünkből az asztalra hullnak,
ahonnét képtelenség felszedni őket.
Nem tudjuk, mi jön.
Leginkább az ölébe borulnánk,
sírva és megkönnyebbülve,
de mi van, ha megint üt, vagy összetör valamit?
Senki sem mondja, még mi sem értjük,
de így fogunk felnőni, ezzel a kétellyel szívünkben.

Fogyatkozás

Már nem ijesztő, ha fölemeled a karod,
vagy ha meglódulnak az állatok.
Nincs meg az erdő sem, aminek szélén előled menekültem.
Bár a virágokon ugyanúgy rovarok pihennek,
és emberek lakják a házakat,
itt már nem a mi félelmeink uralkodnak,
és nem a mi szemeinkben nyugszik le a Nap.
Megdermedek karjaidban,
és hátrafelé sandítok,
ahol a határban ismeretlen égitestek bukkannak elő.

VIDA GERGELY

Staffázs

(egy régi-régi emlékképre)

Nézzük a mondatból kioperált testet. A főalak mellett. Melyikük kép a másik szemében?

Valaki tampont kér, mert az egyikük képében beszélnek. Nyilván csak bugyborékolás, süketelés.

Azok csúnya vattacsomók. Egész gézhegy. Ha esne, vér ázna ki, egyre sebesebben ömlene a gerincről.

Mi lesz, ha a völgybe leér. Nem, megalszik.

Centrifuga

(staffázsvers Magritte Üvegházára)

Elnézni egy képet: mintha tükörből tolatnál.

Legyen az idő a kék háttér, akkor a tér kék horizont.
Most az idő legyen a kék horizont, a tér kék háttér.
Az árnyalatok nem lényegesek, csak a különbségek.

Szükséges még, mielőtt nekiindulunk,
a tarkóról leborotválni a haját.
Hogy azt a bizonyos arcot vérző skalpként
mutathassuk fel a tájba, mint egy valódi trófeát –

pedig hát a piros, a testes, az ömlő, a bugyogó,
a habzó, a lágy, a meleg, a satöbbi
a legvégső csavar ebben a centrifugában,
úgyszólván a lehető legtávolabbra esik tőlünk.

Krisztinkovics Ede

VÉR GEORGINA MIRTILL

négy tél

képzeld

álmomban galamb voltál téli-est-
tolladon csillagok fakadtak minden
szárnycsapás nyomán

•

magam elé képelem a szakálladba
akadt hajszálamat – a világosabb
szőkét a sötétebb barnán és boldog vagyok

*hinnéd-e hogy már négy tél hidege
ropog a csontjainkban?*

mélytenger

a kádban még sírtam
a szavaidtól fagyos lett a méhem
mint a tajga ami felett hidegen
ragyognak a magány csillagképei
valami olyasmit vártam hogy majd
a gyötrelem szögeinek mintájába
rándul a testem minden lélegzet
nyomán de elmaradtak az elhagyatás
drámai kellékei talán azért mert rég
tudtam csak időben és térben képtelen
voltam még elhelyezni az elkerülhetetlen
összeomlást most kontinensekké szakad
a nagy és szilárd szárazföld ami voltál
bennem a kőzetlemezek mozgása fájdalmas
de szükségszerű a téged őrző emlékeim
lassan mélytengeri árkokba süllyednek a
mellkasomban talán évek múlva felhozza
őket egy gyöngyhalász

HÁRS GYÖRGY PÉTER
Önarckép hat ecsetvonással

Lassul a csend körülöttem
hullámszakadással jöttem

fordultam már kacsalábon
penderített a családom

fájtam fának a féreg
erdőket azóta remélek

voltam már hegyben a barlang
sírt a falamra viharhang

tört denevér a pohárban
verdestem körbe a szárnyam

kacsalábon forgó féreg
barlangok fák denevérek
pohárnyi viharhang hullám
most lassul a csend körülöttem
hajnal hull rám.

Nyitott

nyitott madarak énekelnek
lezárt fülembe belehelnek
búcsút mondhatsz az anyamellnek
mások lesznek kik fölemelnek

de majd még egy szebbik napon
ott élek majd ahol lakom
kinézek ha az ablakon
vakon vagyok vakon

így aztán minden rendbe lesz
rakya amíg el nem ereszt
az Úr és
jön a végtelen azúr

OLÁH ANDRÁS

mellékutak

1. véletlenek

félünk újrateheríteni az emlékeket
hisz amúgy is véletlenek
fércelték össze velük az életünket
s az örömmel így is adósod vagyok

2. ami fáj

a holnap beláthatatlanul messze van
magunkba tömjük az utcákat újra
egyszerre táncra perdül alattunk a járda
a cipőt is letúrnák lábaid
s végül részeg kapualjban
otthont adunk a hajléktalan vágynak

3. ráolvasás

mi lesz ha egyszer mégis visszaszól a múlt
s bennünk is tél lesz és hóesés
– hisz ketten kellünk a magányhoz is

4. feltételes módban

feltételes módban élünk
– mint képszögek a falban –
várom hogy bennem lélegezz újra

5. ami nyilvánvaló

lejárt szavatosságú
ígéretet közt botladozunk
helyet cserél két szív megint
s megmaradunk egymás terhei

DARÁNYI SÁNDOR

Kalüpszó

A parti sziklák lassú torzulása.
Föveny sosem. Nagynéha egy-egy csónak.
Itt elbújálhat, mindörökre várva
az egyetlen, aki nem tér vissza soha.

Csak most

Most már tudom, semminek nem lesz vége
soha. Nők, kapaszkodtok az időbe –
aki elengedi, azonos a kapaszkodóval,
egyetlen lény él, minden korszakában
egyszerre, mindet millió alakban
kibontja, és az eseményfüzér
egymásba hurkolódik, van, de nincs:
nem volt „előttem”, nem lesz „majd”, „utánam”,
csak most, örökké, múlhatatlanul,
s az önmagával egy személyfölötti.

„Praeparand”

BÁTHORI CSABA
Melankólia XXIII

A fák nem kísérik a csillagokba
legfeljebb fényükkel, madaraikkal.
Hosszan, magasan tűnik el a szikla
és átér az éjen a szomorú dal.

A nyíl amíg száll, addig is középpont.
A semmi is más: szennyes néma mis-más
annak, aki a túlvilágra ráront.
Csak akkor megérkezés a leszállás,

ha összecseng boldogság és világvég
és olyan szabad vagy, mint akit éppen
pihentet az ellenség vagy az emlék.

Se föld, se ég nem tüntet el egészen:
jötté előtt csupa kétely az ember,
s ha elment, maga van a felelettel.

Nem a tiéd

Nehéz vagy, – sem hit nem vezet, sem álom,
s bármerre indulsz, nem lehet utad.
Lágy szúrásokkal terel a világon
egy perc ifjúság, öreg akarat.

Ezer mozdulatlan csillag a tenger
s mégis messze ragyog a csillagoktól.
Mindenki maga marad a jelekkel,
s ha meglett, minden tudás bánatot szór.

Nem a tiéd a szív, ha megkeményszik.
Feljebb, legfeljebb kerül a gyerekkor
s kiüt újra a vérből, ami régiebb.

Mi baj érhet, ha bárhol önmagad vagy?
A folyó csöppje elperreg a parttól,
s marad a könnyű könny, a gyöngy, a harmat.

Melankólia XXIV

Légy szabad lenn, Orpheusz ezt susogja.
Szerelemtől nem szégyen eltörődni.
Az ember reménye és álma foglya
s zőrejjel fojtja minden ami földi.

Nincs hely, ahol egy szégyen és szabadság.
Nem haza az, ahol számodra nincs hely.
Nincs maradás, hol talány a magasság
és születésünk megszakad az esttel.

Embert szomjaz, azért motoz a szél,
de nem talál mást, csupán könnyűséget.
Soha nem jön világra, aki fél.

Egyszer élsz... egyszer sem élsz, ha eléget
az életnél is erősebb valóság.
Tudatlant az évek sötétre mossák.

„Sauerwein junior“

Október, „ragyogás”

A szokatlanul meleg október-végi délutánon még lehetett a szokásos nyári elfoglaltságokat üzni. A Jófiú a szakadós pántú, a nyáron tucatszor újra-suszterolt szandál helyett már az új iskolaévre kapott kemény talpú félcipőben mászott fölfelé az egyik, majdnem az ötödikig nyúló hatalmas fára a lassan, ropogva hulló őszi levelek ellenében egészen a harmadik elágazásig.

Innen már egészen a Rezső téri templomig lehetett látni, a Tisztviselőtelep földszintes, vagy legfeljebb egyemeletes házai fölött, és már a kertes házak fölé magasló nagyobb fák lombjai sem akadályozták a kilátást. Balra ott volt a Népliget, titkokkal tele. Ha csapatostól kimerészkedtek, a próbavágányon ott suhantak föl-alá az ezüstsínűre festett argentin és egyiptomi motorvonatok, ott láthaták a hullámvasút óriási, roskadozó faállványzatát, meg a bokrokba igyekvő párokat. A „Lizsé” elhagyatottabb részein lehetett keresgélni géppuskatöltényeket, amiket aztán elrejtett az ember a nagy ház udvarán a fal alatt köröskörül futó keramit járda alá készített dugihelyén gyufásdobozok, nyílhegyek, rozsdásodó zsebkések, sztaniolba csomagolt csikkek meg a többi kincsei közé.

A Jófiú most azonban visszafordult a Ház felé és az egyik lakásban, ahová innen jól be lehetett látni, az énektanár, Konkoly tanár úr járkált színpadiasan, egyik kezével óriási hasát cipelve, a másikkal a szíve fölött, és egy áriát énekelt olaszul. A Jófiú félt a Konkolytól, mert jó tanuló volt ugyan, de az ének és a torna nem ment neki. Igaziból ez a fára mászás is, minden titkos érdekessége és élménye ellenére, kész gyötrelmem és szívszorongás.

„*A part aa-latt, a part aa-latt / Há-rom varjú kaszál, há-rom varjú kaszál*” – ez volt az a népdal, amit a Konkoly kérdezett tőle feleléskor, és amire egyest kapott. Tízévesen még nem mutálnak a fiúk, de ilyen lesz majd a mutálás: tudod, hogy mit szeretnél kibocsátani a torkodon, de nem az jön ki belőle. Aki tud énekelni, sőt aki, mint apja, nem érti, hogy valaki miért nem tud énekelni, és az Énekeskönyv az általános iskolák IV. osztálya számára című, sötétkék, indigó-kék bekötő-papírba előírászerűen bekötött vékony füzet alsó részére bökdösve hosszú, bármilyen hangszer megszólaltatására alkalmas ujjaival hiába mutatja a Jófiúnak a hangjegyeket, majd magyarázatul a szöveget is: *A part a-latt! Az „a” följebb van itt, nem hallod?*

Aki az éneklés örömeiben majd csak később, fiatal felnőttkorra zaklatott éveiben fog váratlan kegyelemként részesülni, elszorult torkában azóta is őrzi ezt a kiejthetetlen „a”-t, ezt az eltalálhatatlan magasságban rejtező rezgést, ami olyan természetes Konkoly tanár úrnak is, meg az apjának, Tokai Károly főmérnök elvtársnak is.

A fáról látja: a porolónál már megkezdődött a „ragyogás”. Pattog a teniszlabda a kemény faütőkön. Kisvars játszik a Cimaj-bandába tartozó Várkonyi öcsivel. Kisvars, mint minden mást is, ezt a kibetonozott porolóhely szűk méreteihez alakított sajtósági házi-teniszt is „erőből” játssza, brutális lecsapásaival lemossa Akost, aki ügyes is, fürgé is, de ezzel a technikával nem tud mit kezdeni.

A Jófiú csak néz a fáról, ezekkel a nagyokkal ő még nem játszhat. Ahogy ott fön, a harmadik emeleti lakásban, ahol tizenhárman laknak, itt az udvaron is észleli már a pártviszonyokat. Fön bonyolultabb: Kicsi a világ ellen és a családért, a három lány: Bözsi, Vica és az ő anyja, Zsu egymás és a Kicsi nagymama ellen, de mindegyikük a saját gyerekeiért, illetve Vica az anyjáért, akit gyerekeként kezel és kényeztet, a főmérnök elvtárs meg az őt főmérnökké tevő világgal saját lelkiismerete és az egész család, elsősorban Kicsi ellen. Ők hárman gyerekek rapszodikusan csatlakozva hol ide, hol oda, a cselédszobában lakó albérlőek tanácstalan hallgatásukkal tüntetve, mindannyiuk ellen. Az udvaron egyszerűbb: csak két párt, két banda van: a Kisvarsé és a Cimajé. A Jófiú, próbálva érteni az udvari két párt elvárásait, már megtette óvatos köreit mindkét banda periferiáján; apród-szolgálatiával jelezte készségét itt is, ott is a csatlakozásra, de még itt se, ott se fogadták be véglegesen. Ő nyolc-tíz másik harmadikos vagy negyedikes gyerekekkel együtt kívülről figyelő tartalék a nagyfiúk szórakozásaiban, időtöltéseiben, aki örül, ha bármelyik elfoglaltságba bármelyik csapat néha, kegyelemből beveszi.

Focizni például ezen a nyáron talán már bevették volna, de megszűnt a 6–6 emberes kis-pályás focizás, mert a pályát, ami a nagy ház kertjében a túlsó telkekig, a Ganz-gyár biciklitárolójáig, meg a Bíró Lajos – mi lehetett akkor még a neve? – utca hátsó kertjeiig maradt, és a kavicsos, poros területen a legnépesebb és legnépszerűbb szórakozásra adott lehetőséget, ezen a tavaszon váratlanul egy ronda, hosszú felvonulási épület foglalta el: az ötödiken bontják a padlásteret, és új lakásokat alakítanak ki – így a padláson megszűntették a teregetést, és nem lehet már rablócsendőrt se játszani, szökellve az egymástól jó távol elhelyezett gerendákon. Nem lehet már a legnagyobb, de legveszélyesebb kunsztot se megcsinálni: a tetőn bújni el, úgy, hogy kimászik az ember az üvegezés nélkül üresen tátongó, jókora, lantformájú tetőablakokon, és lapul a cserepeken odakinn az ötemeletes magasságban, ahonnan látszik az egész város: a MÁVAG kolónia romantikus várként magasló víztornya; messzebb a Népstadion, ha meg hátra mászik az ember, a Svábhegy, jó időben előtte a Gellérthegy, valami a Várból a János-hegy meg a Hármashatár-hegy háttere előtt.

Most kezdenek a munkások lefele szállingózni, vége a munkaidőnek, jönnek a felvonulási épületükhöz mosakodni és vacsorázni, kezdődnek nemsokára a mindennapi összetűzések.

Kisvars adogat éppen. A ragyogásban úgy kell számolni, mint a teniszben, 15, 30, 45, mind, gém, szett, satöbbi, és van aut és necc is. Kisvars, húsz-harminc évvel megelőzve a kort, bombaszervákat ad, és darabos erejével lecsapásokra játszik. Ennek az lesz az eredménye, hogy a kisebb srácokból alakult közönségnek sok alkalma adódik a labdaszedésre. Öcsi a rafinált játék híve, mint a Cimaj-csapatból általában mindenki. Ha nincs is itt Cimaj, itt van a szelleme, illetve itt lebeg az, amit a bajnok Meszéna, aki a népligeti pályán már edzőként és oktatóként működik, régebben Cimajnak megtanított. Kisvars Cimajt sose tudja legyőzni, de Öcsi ellen vannak esélyei, azaz volnának, ha a melósok el nem kezdenének járkalni a pályán keresztül. A melós öntudatos, jogai vannak, és a felvonulási épülettől a vízcsapig a legrövidebb utat választja; és a legrövidebb út a poroló-helyen, a pálya egyik tőrfelén vezet keresztül.

– Menjen onnan, én vagyok nyeresben! – ordítja a melósnak Kisvars.

– Aut! – mondják kórusban Öcsi drukkerai.

(...)

Ha aut-tal végződött a délután, és ez a kései visszaemlékezés, ha kint hagytuk a labdát, sőt fönt a Jófiút a fán, akkor kezdődjön bejövettel a langyos októberi kora-este! Miután a Jófiút fölrendelték az udvarról, és került valami vacsora is, majd a harmadik emeleti saroklakásban folyt a zajos esti készülődés, ő szokása szerint kiment bámézkodni a teraszra.

Ez a sarokterasz, ahol a háború alatt, nem is oly rég, még csak tíz-tizenegy éve, előbb német, aztán orosz géppuskafészek települt, stratégiai pont volt: egyaránt végig lehetett belőle látni visszafelé a Simor utcán a város felé, és persze minden fáradság nélkül nyílt a kilátás a Ganz-gyárra, mögötte a Dohánygyárra, ahol a görög menekültek laknak. Jobbra messzebb a Népliget, rögtön a Villám utca másik oldalán a focipálya, ahová később majd a tanműhely épül, mögötte a Könyves Kálmán körút, ahol már két éve jár a 75-ös troli, amit Sztálin születésnapjára emlékeztetve számoztak így, ugyanúgy, ahogy korábban a városligeti 70-est. Nem látszik ugyan, mert a hosszadalmas felirat a Liget felé néz, hogy a 75-ösön utazó dolgozók a Vajda Péter utcától majdnem egészen a Kőbányai útig jól olvashassák a szocreál graffitit Guinness-rekord hosszúságú eredményét:

ÉLJEN ÉS VIRÁGOZZÉK AZ ÖRÖK ÉS MEGBONTHATATLAN SZOVJET–MAGYAR BARÁTSÁG! A szovjet–magyar baráti társaság sarló-kalapácsos orosz, meg a búzakoszorús, ötágú csillagos magyar címerből összeeskábált otromba kettős emblémájával a felirat elején és végén.

A Jófiú, vállal a gömbölyű műkö oszlopnak dörzsölve könyököl a helyenként még háborús repesz-szilánkoktól sebzett vaskorlátton, és figyel. Először mintha a Ganz, a Józsefvárosi pályaudvar szélesen terpeszkedő sínparjai, a Kerepesi úti templom mögött fölsejlő Népstadion felől – ahonnan meccsek alkalmával idehallatszik a tízezrek zúgása – hallaná: puskaropogás, de aztán észleli, hogy inkább a Baross utca vagy a Kálvin tér felől származik a zaj.

– Lehet, hogy lövöldöznek a városban? – szalad be. A sarokszoba üres, szalad tovább az előszobán, majd Bözsi szobáján keresztül Kicsi és az Ikek szobájába, és választ ugyan közvetlenül nem kap kérdésére, de megérti, hogy ott is épp a lövöldözést tárgyalják, átjött a másik saroklakásból Batlay néni: – Kitért a forradalom! Lőnek a Rádiónál.

A dologban az a különös, hogy Kicsi szobájában a falra szerelt vezetékes rádió, aminek három állása van: a Kossuth adó, a Petőfi, meg a csönd, nyugodtan szól, nem beszél a lövöldözésről. Nemsokára Batlay néni vezérletével mindannyian kijönnek a teraszra: Anyu, a Kicsi, az Ikek, hamarosan befut Vica nagynénje is. Bözsi szokás szerint későig dolgozik, Károly meg szokás szerint „valahol megin’ biztos piál a haverjaival”. A pékéeknek, akik a cselédszobát bérlik, nem szabad tovább jönniük a konyhánál.

Már sötétedik. Nem látják jól, csak hallják, hogy lent jó páran állnak a kapu körül, csak izgattott beszélgetésük foszlányai hallatszanak föl, aztán hirtelen a kiabálás:

– Hisz ez a Máté! Odanézzetek, a marha Fiers megjött a forradalomból!

A zaj elül, majd pár perc múlva Máté a fölöttük levő, negyedik emeleti sarokteraszról orruk elé lógatja a hatalmas piros-fehér-zöld zászlót, aminek a közepéből a kommunista címert kivágatták/kiégették? – ahogy majd 50 év múlva egyik-másik dokumentumfilmen látszik is –, és ez ott lobog a Jófiú orra előtt mind a tíz napon keresztül, és csak november 4-én hajnalban kerül sor a zászlóbevonásra, amikor a Könyves Kálmán körútról érkező bekanyarodnak a Ligetbe, és beássák magukat a piszkosszürke ruszki tankok, és elkezdik bombázni a Ház fölött eldübögő lövedékekkel a *Bungin*, az Üllői út és a Körút kereszteződésénél a Kilián-laktanyát.

A teraszról aztán hamar be kellett jönni, mert megérkezett Bözsi, aki a Felsőoktatási Jegyzetelátónál, a Váci utca és a Szarka utca sarkán már előző este gépelte stencilre (vagy már alumínium lemezre?) a 16 pontot, amit a műegyetemisták hoztak be sokszorosítani, és mutatja: egész nap ott volt a gépe mellett. Azon kívül, hogy későn érkezett, és mint mindig, korán indult dolgozni, nem is említette, mert nem tartotta komoly dolognak. Most mutatja a kétoldalas, még festékszagú papírt: A Budapesti Műszaki Egyetem aulájában 1956. október 22-én elfogadott követelések:

1. Az összes szovjet csapatoknak azonnali kivonását követeljük Magyarországról a békeszerződés határozatai alapján.

– Szovjettek?! – Ruszki! Micsoda gyáva fogalmazás, már ebből látszik, hogy ezek is csak kommunisták. Meglátjátok, Kommün lesz, mint 19-ben, mondja Kicsi, és nekünk, gyerekek-

nek rögtön eszünkbe jut, mi is a kommün, az a dolog, amikor – ahogy már százszor elmesélte – a nők a lehúzott redőny résein lesik, a padlón térdelve, jönnek-e a felfegyverkezett prolik a „Nagyapátokért”.

– Tessék; , itt van a 2. pontban, mind csupa DISZ-isták fogalmazhatták a Műegyetemen:

„A Magyar Dolgozók Pártjában alulról felfelé titkos alapon új alap-, közép- és központi vezetők választását követeljük, ezek a legrövidebb időn belül hívják össze a Pártkongresszust...”

– Na, mindjárt következik a sztalinozás is! – kommentálja Kicsi. És igaza van:

... és válasszanak új központi vezetőséget.”

3. A kormány alakuljon át Nagy Imre elvtárs vezetésével.

– Nem megmondtam? Elvtársznak továbbra is. Nekem majd az lesz a forradalom, ha úriemberek csinálják. Igaz, a kommünt is egy ügynevezett úriember kezdte, az a bolond Károlyi... Az a proli Kunbéla meg zsakettban és keménykalapban mászkált, mint ügynevezett külügyminiszter. Nekem az Andrássy volt az utolsó rendes külügyminiszter! Nagyapátok... – kezdené a szokásos hivatkozást a már majdnem harminc éve halott Takách Béla százados úrra –, de Vica minden anyja iránti imádata és elfogultsága ellenére most kivételesen letorkolja, és közbevág:

– Mind komcsik csinálják megint – szögezi le. Vica a legkisebb lány, és hármójuk közül, családi megegyezés szerint a legbutább.

– Komcsiknak lehet, hogy komcsik, de legalább az ávósokat, meg a Rákosit kicsinálják, nézzétek a negyedik pontot, mondja Bözsi, csak ez az ítélőszékes dolog nem tetszik nekem. *A nép ítélőszéke!* Az egyetemisták mellett megjelent a nép, azt mondják, ott vannak a Rádiónál a csepeli melósok is. En nem mentem oda, mert lóttek. Mit mond a Máté?

– A Máté nem mond semmit, megevett egy egész sült csirkét, kitette a zászlót és lefeküdt, kialussza a forradalmat – mondja Batlay néni.

– Lea, ne légy irigy megint a Fiersné fiaira, mert neked csak lányaid vannak – mondja Kicsi nagyanyánk. Hol van megint a Károly? – kérdezi aztán Zsuzsától.

– Biztos a haverokkal isznak megint a Lendvaynál. Szerintem nem is tudja, hogy forradalom van. Most majd fájhat a feje, hogy a rákosistákkal úgy összezelegetett. Azok csináltak belőle főmérnököt, kész mérnöki diploma nélkül. Igaz, nem azokkal iszik, hanem az újítókkal. Nem tudom, azokból az újításokból is mikor lesz valami pénz. Egy hónap múlva meglesz a baba, és még nincs egy pelenka, Bandi kiságyát meg régen kidobtuk. Kiságy is kéne, fürdetőkád. Hogy fogjuk beszerezni ebben a lövöldözésben? Közben ő is olvassa a műegyetemi pontokat. – Sztrájkolni fognak a melósok, majd itthon döglik a Károly, nem lesz fizetés. *És mért kell megint a szerbek fenekét nyalni?* Nem volt elég a Rajk-ügy?

– Ne is lássam a Károlyodat – szögezi le Kicsi. Mit mond a Rádió? Gyertek, hallgassuk meg, nyolc óra.

– *Budapesten Ifjúsági parlamentet hív össze... Holnap, f. hó 23-án du. 13 órára a műszaki és egyéb egyetemek ifjúsága a Műegyetem előtti téren gyülekezik.*

Másnap nem kell iskolába menni. Este Bözsi már egyfórintos, kítűzhető kis színes alumínium Kossuth-címerrel tér haza a munkából. A hajtókámra tűzi. Harmadnap megérkezik Feri bácsi Esztergomból a Velorex-szel. Nekünk gyertyát, vaját, cukrot hoz, meg egy nagy oldal szalonnát. Aztán a két mankóját bedugva maga mellé a barna vászonfedelű, háromkerekű rokkantkocsiba, nagy kék füstöt eregetve maga után, elviharzik a forradalomba.

„Studiosus”

SZALAY ZOLTÁN

Felföld végnapjai

1.

– A belek – mondta az orvos.

– Mi van velük? – kérdezte Vazul.

– Vannak bizonyos sejtéseink – mondta az orvos. Féloldalt tartott fejével nézett rá, mint akinek takargatnivalója van.

Tünde mereven feküdt az ágyban. Az ágy támláján már ott függött a kórlap, rajta javarészt kivehetetlen macskakaparás, csak a név látszott: Tünde.

– Ez minden? – kérdezte Vazul.

– Nem éppen.

– Mi van még?

Az orvos most feléje fordult. Az egyik szeme, amit eddig nem mutatott Vazul felé, sötét volt, mintha csak egy fekete üveggolyó volna.

– Mindent időben meg fog tudni.

– De mégis mikor?

– Ha majd jönnek látjuk.

Azzal az orvos eltűnt a kórteremből; ebben az eltűnésben már szemlátomást komoly tapasztalata volt. Olyan szagot hagyott maga után, mintha macskaszórt pörköltet volna a helyiségben. A füstszürke falak homályt fontak minden köré. Három ágy volt a szobában, Tündéé a középső. A másik kettő üresen állt, de a nem túl gondosan megvetett paplan alatt mintha mocorgott volna valami.

Vazul Tündére pillantott.

– Lehet, hogy nem lesz túl gyors – mondta Vazul.

Tünde nem válaszolt, még mindig csak mereven feküdt az ágyon. Teltek a percek, mocorogtak a paplan alatt a láthatatlan valamik. Vazul megmozdult, jelezve, hogy távozni készül. Tünde nem moccant. Amikor Vazul elindult az ajtó felé, erős szorítást érzett a csuklóján.

– Ha azt a ribancot... – szúrta ki a fogai között Tünde.

Vazul megvárta, míg enyhül a szorítás. Tünde keze egyszerre volt tűzforró és jég hideg. Egyedül hagyta őt a kórteremben.

2.

Vazul alig ért haza és csapta be maga után az ajtót, csengettek. A szomszéd állt az ajtóban, az öreg Tas. Mintha kileste volna, mikor ér haza. A következő pillanatban már az előszobában állt, az azt követően már a konyhában. Apró emberke volt, az a fajta, aki mintha ugyanebben a zakóban és ingben született volna. Regényeket írt idegen bolygók lakóiról, de most nem emiatt jött.

– Vazul szomszéd – kezdte hadarva –, elutazom néhány napra. Egy jóbarátom, Rideg Béla meghívott egy irodalmi találkozóra Naspolyára, ahol ott lesz Mércse Csaba is, akit már gyerekkorom óta példaképemnek tartok. Nagy alkalom lesz ez számomra, hogy bemutassam a munkáimat a széles közönségnek.

Vazul némán meredt rá.

– Arról volna szó – folytatta Tas szomszéd –, hogy erre a néhány napra szeretném egy megbízható személyre bízni Piroskát.

– Piroskát? – tört elő Vazulból a kérdés.

– Ó, még nem beszéltem magának Piroskáról. Voltaképpen csalóka egy név ez, de tudja, akkor jutott eszembe, amikor az akváriumát a piros hálósobai függönyöm elé raktam. Ő meg rögtön bepirosodott, a csibésze. Piroška a kaméleonom.

– Szó se lehet róla – mondta Vazul.

– Tényleg nagyon megtisztel, kedves szomszéd, tudja, a többieket a lépcsőházból alig ismerem, és most, hogy

maga egyedül maradt, amíg a kedves párja a kórházban van, szerintem jól fog esni a társaság. Piroška nem zsong, nem rendetlenkedik, igazán minimális törődést kíván meg.

– Nem! – kiáltotta Vazul.

Tas szomszéd előhúzta valahonnan a zakója zsebéből az akváriumát, benne egy halottnak tűnő, béna hullóval.

– Ő az. És itt van a tápja, mindenféle bogarak, vigyázzon, mert akadhatnak köztük élők is. Nekem eleinte állandóan megsziszikesedett mindenem az éléskamrámban, míg rá nem jöttem, hogy jobban kell zárnom a dobozokat.

– Vigye innen Piroskát meg a nyavalyás bogarait – terelte ki Vazul Tas szomszédot a lakásból, és ő ment is, nagy hanggal hálálkodva a segítségért. Hangosan dörrent az ajtó, ahogy Vazul becsapta.

Amikor visszament a konyhába, az asztalon ott találta az akváriumot, benne a kaméleonnal. Szürke volt, amilyen a konyhafal.

– Éz aztán az istenverte bűvész – morogta Vazul.

3.

Vazul a konyhában állt és kifelé nézett az ablakon. A kilátást vaskos panelrengeteg akadályozta, az épületek között a távolban dombok körvonalai sejlettek fel. Az már nem tartozott Felföldhöz. Felföld lapos volt, tökéletesen lapos.

Vazul nem tudott magával mit kezdeni, így felhívta Csabát, akivel volt egy lezáratlan ügye.

– Ki az? – kérdezte Csaba.

– Vazul. Nincs meg a számom?

– Ó, te jó ég, Vazul – csapott a homlokára a túloldalon Csaba. – Teljesen kiment a fejből, hogy felhívjalak!

– Azt észrevettem – mondta Vazul. – Van valami fejlemény?

– Fejlemény? Hogy van-e valami fejlemény, erre vagy kíváncsi? Hát nézz ki az ablakon, Vazul! Nézz csak ki! Látsz valamit?

– Mi a francot kéne látnom?

– A fejleményeket, Vazul, a fejleményeket! Nem moccan semmi, hisz ezt láthatod, ebben az átkozott helyzetben, hogy nem moccan semmi, mi sem tudunk moccanni. Oda a kezdeti lelkesedés, hisz mindenki ezt mondja.

– Az enyém még megvan – morogta Vazul. – Melő kel-lene. Ahogy megállapodtunk.

– Vazul, hát megállapodtunk? – kérdezte Csaba. – Így van, megállapodtunk, ami azt jelenti, hogy előbb-utóbb lesz valami a dologból. De most minden stagnál. Ha minden stagnál, márpedig stagnál, akkor mi sem tudunk lépni.

– Akkor mit csináljak most?

– Légy türelemmel, Vazul! Hívni foglak.

Azzal elnémult a vonal. Csaba nem köszönt el. Vazulnak eszébe jutott, hogy egykor még szokás volt elköszönni a telefonbeszélgetések végén, vagy amikor elvált két ember az utcán. Szia vagy viszlát, ilyeneket mondtak. Ma már ez elmarad.

Vazul bámult ki az ablakon. Olyan volt az egész látvány, mintha egy megfáradt, ezer éve sínylődő nép által lakott tájat látna. A szemközti ház alatti kis bokorból ebben a pillanatban előugrott valami. Egy kisdud volt, ruhátlanul, négykézláb mászva, mint egy kis rózsaszín plüssördög. Mintha a kis Attilácska lenne, a szemben lakó hamvas testű Emese kislánya. De csak egy pillanatra látta, aztán a kisfiú az úttest felé mászva eltűnt.

Vazul feje kissé megszedült. A konyhában öregembere- sen morgott a hűtő, Piroska az asztalon lassan bíborszínbe váltott, mint az alkonyi égbolt.

4.

Vazul még emlékezett a fehér ruhás nőkre, akik elárasztották az utcákat, a hajukban százsorszép, az ajkukon angyali mosoly, és a Felföldi Köztársaság piros-sárga-kék zászlaját lobogtatták. Senki nem érzett dühöt, nem az elégtétel indulata korbácsolta fel az emberek véré, hanem az új lehetőségek feltárulásának öröme. Mintha ez a kicsi ország csak úgy az ölükbe pottyant volna.

Vazul megrázta a fejét. Még mindig émelygett kicsit. Csak egy üres fém cigarettatálcát talált a fiókban, legalább azt magához vette, hogy ne érezze magát pucérnak. A karórájára pillantott: maszatos volt az üvege, de ki tudta venni, hogy mindjárt nyolc óra. A Felföldön a legszebb a május, gondolta, de amikor eszébe jutott, hova tart, felkavarodott a gyomra, mintha állott kávé lötyögne benne.

Lehel most biztosan otthon lesz.

Vazul nehézkesen botorkált le az alagsorba. Olyan sötétség fogadta, amilyen csak levegőtlen rémmesék mélyén feketélik. Orrfacsaró bűz áradt a falakból, és a sötétben megbúvó patkányok halkán vinnyogtak. Vazul hideg érintéseket érzett a lábszárán, és úgy érezte, álságos ingoványon lépked. Végre elért az ajtóhoz. Benyitott, bentől távoli gyér fény csapta meg, mint egy démoni álom reménysugara.

– Lehel! – kiáltott fojtottan Vazul be a helyiségbe.

Torz krákogás érkezett válaszként.

– Gyere beljebb, galambocskám – sípolta a hang.

Lehel alacsony volt, mint a felföldiek legtöbbször, a feje lapos, még csecsemőkorában lapíthatták be. Kopasz feje búbján néhány drótszerű hajszál meredt az égbe. Az ajka állandóan nyugtalanul mozgott, így nehéz volt megállapítani, mikor beszél ő, és mikor a nyirkosan nyáladzó falak.

– Oda nézzenek – mondta a kis ember, s közben szőröcsögevetet –, ez Vazul, aki még mindig hisz a menekvésben.

– Lehel – mondta nagy nehezen Vazul.

– Mennyi kellene?

– Ötezerrel beérném.

Lehelnek elkerekedett a szeme, kisimultak a nagyobb ráncjai.

– A múltkorról még kétezerrel lógsz! Te teljesen madárnak nézel engem!

– Nem tudok máshoz fordulni – mondta lógó orral Vazul.

Lehel hátat fordított neki. Amikor visszatért, egy kötegni bankjegyet tartott a kis kezében. Vazul már nyúlt volna érte, de Lehel elkapta előle.

– Mindent számon tartok – remélem, efelől nincsenek kétségeid.

Vazul bólintott. Lehel átadta neki a pénzt, majd hosszas harakolás után kiköpött, közvetlenül a lába mellé.

– Én leszek ennek a szomorú országnak az egyetlen boldog túlélője – mondta Lehel.

Ez köszönésnek számított.

5.

A fal túloldaláról kedélyes muzsika foszlányai szűrődtek át. Vazul ezt-azt ki tudott venni az angol szövegből, szerelemről és kóktélokról volt benne szó. Andalító zene volt, mintha a valóság egy pihepuha paplan volna. A szoba sarkából tompa zümmögés hallatszott. Vazul a fotelban ült, egy állólámpa fényénél. A fotelnak mindkét karfája letört, pedig úgy emlékezett, amikor a legutóbb itt járt, még ép volt.

Könnyeden libbent be az ajtón a nő, de amikor rátelepedett az idebenti sötétség, menten lelassultak a mozdu-

latai. Mintha ólomsúlyokat aggattak volna rá, a lábaira, a kezeire, az ajkaira. Ahogy az ajkai lefittyedtek, az volt a legelkeserítőbb.

– Lázár – mondta a nő. Most kifejezetten idiótán hömpölygött a zene odaátrol.

Vazul előredőlt a fotelban, de az annyira süppedős volt, hogy nem tudott belőle könnyedén felállni. Így most inkább a padlónak mondta ki azt az egy szót, amit kimondott.

– Lilla.

A nő közelebb lépett hozzá. Igen, gondolta Vazul, azért ilyenkor is azt mondták, szia vagy jó napot. A nő hozzásimult a karjához – fel volt öltözve, de mintha meztelen lett volna. A teste átsütött a ruhán.

– Mit keresel itt? – kérdezte a nő.

– Egyedül éreztem magam.

– Nem rohanhatsz hozzám, mindahányszor egyedül vagy.

– Ez most más. Most tényleg.

Vazul felállt, de kissé oldalt húzódtott, visszább a nő vonzásából. Nyelt egy nagyot, amikor ez sikerült.

– És hol van a ribanc?

– Beteg – mondta Vazul, és lesütötte a szemét.

– Válaszokra van szükséged, igaz? – kérdezte a nő.

Vazul felnézett, az elmosódott sötétlila remegésbe, kisfiúsan vágyakozó pillantással. A nő nem mondott semmit, csak közelebb lépett hozzá, és elkezdte kioldani az övét.

6.

Vazul megkezdte a munkát.

„Amikor a vágy nyughatatlan gépezetét az emberi akarat megzabolazza, az általában semmi jót nem eredményez. Az emberek ilyenkor házasságot kötnek, gyereket nemzenek vagy államot alapítanak. Ami először mindig istentelenül jó ötletnek tűnik, mert az ötleteknek és terveknek megvan az a sajátossága, hogy pozitív fényben tüntetik fel a jövőt.

Így volt ez a Felföldi Köztársaság megszületésekor is.”

Vazul itt máris elakadt. Ült a laptop előtt, és hallgatta a csendet maga körül. Próbálta magában felidézni a nyüzsgést, azoknak a napoknak a mámoros hangulatát, a kollektív önkívületet, ami megszállta az embereket. Nem sikerült. Sósorszeszszagot érzett a hűtő irányából, és a szeme sarkában kis fehéres amóbák bukkantak fel. Amikor jobban szemügyre akarta őket venni, elúsztak. Ezzel játszadozott még jó sokáig, míg rá nem jött, hogy képtelen lesz folytatni a munkát.

Egyébként is. Minek törí magát, amikor a megrendelés teljesen bizonytalan.

Csabára gondolt, és megropogtatta a csuklóját.

7.

A másik szomszédot Botondnak hívták, olyan volt, akár egy nyugdíjazott kisiskolás. Vasárnaponként modellezőkörbe járt, és Vazulnak mindig azzal dicsekedett, az összes állam zászlaját felismeri, még ha a legszebb álmából ébresztik is fel. Mindig volt a hóna alatt egy világatlasz, és állandóan azzal zaklatta Vazult, amikor a lépcsőházban találkoztak, tegye próbára a tudását.

Vazullal forgott a világ, nem találta a kijáratot a lépcsőházból, amikor Botond lerohanta.

– Csókolom – csattant a hang a repedezett falakon. Botond feslett sildes sapkát viselt. Igazából olyan volt, mint egyetlen nagyra nőtt sildes sapka.

– Csókolom – ismételte meg. – Afrikát is fújom. Az a legnehezebb, persze. Főleg a nyugat-afrikai országokkal szokott meggyúlni az emberek baja, de nekem az is megy. Meg Lesotho és Szváziföld is, azokat is megjegyeztem.

Azzal Botond felütötte az atlaszt. Vazulra pillantott, és látva rajta – rajta, rajta, leszakadt a pajta! –, hogy most nem tud ellenkezni, folytatta.

– Takarja le. Takarja le a neveket. Nyugodtan, ne féltsen.

Vazul majdnem öklendezni kezdett. Biztosabb volt, ha nem megy sehova. A falnak támaszkodott, és a jobb kezével belenyúlt a feléje nyújtogatott könyvbe.

– Jó, kész? – kérdezte izgatottan Botond. – Nézzük csak! Ez könnyű! Botswana!

Botond elhallgatott. Várta, hogy Vazul ellenőrizze. Vazulnak eltartott egy ideig, amíg felfogta, hogy egyáltalán miről van szó.

– Egyenlítői Guinea – mondta, felemelve a kezét.

Egy pillanatra mélységes csend támadt a lépcsőházban. Botond mozdulatlanra dermedt, majd felugrott a levegőbe, mint egy nikkolbolha.

– Még hogy Egyenlítői Guinea! Maga nem azt takarta le! Maga hazudik! Maga részeg!

Visszhangzott az egész lépcsőház, ahogy Botond becsapta az atlaszt. Úgy nézett Vazulra, hogy az megértse: a fejét kellett volna odacsapni! Még soká pattogtak a lépcsőházban a kis sildessapkaember szidalmái, mintha beleköltözött volna a hangja a falakba. Vazul fogta a fejét, az orrán és a száján sűrű váladékban törtek elő a megemésztetlen undormányok. Össze is eshetett volna, de ahhoz még mindig túl erős volt.

8.

Amikor később megtalálta ezeket a sorokat a laptopjában, nem emlékezett rá, mikor írta le őket. A jägertől egészen hosszú szakaszok kiestek.

„A kezdeti eufória kivétel nélkül mindenkit magával ragadott. Ujjongtak a felföldiek, hogy visszakapták a földjüket, az igazságukat. A legkiegüttebb cinikusoknak is be kellett látniuk, hogy van igazságszolgáltatás, égi és földi egyszerre, és hogy hülyeség bármikor is feladni a reményt. Mindenki imádott mindenkit, nagy-nagy demonstrációk zajlottak az utcákon és a tereken, ahol egymás keblére borultak a legnagyobb ellenségek is, és csöpögött a pátosz mindenhonnan, az emberek szájából leginkább. Bárki ment is fel a színpadra és bármit mondott is, kitörő taps és üdvívalgás fogadta – az eufória felfalt és magába olvasztott mindent, nem lehetett ellene védekezni.”

Most, amikor megtalálta, az eszébe jutott, hogy igen, a nevekkel akarta folytatni. Hogy mi lett a nevekkel. A nevekkel történt valami akkoriban. De tényleg, mi is történt?

9.

– Mennyi? – kérdezte Tünde, fátyolos tekintettel. – Három hét?

– Annyi még nincs – mondta Vazul. – Két hét.

Mindketten bólintottak. Mindketten jól tudták, mennyi idő telt el. Épp két hét.

– Tűrhető a koszt? – kérdezte Vazul.

– Nem ehettek. Diétát kell tartanom.

– Ah.

– Figyelj. Azt mondják, meg akarnak műteni. Egyszer legalábbis mintha valami ilyesmit mondtak volna. De én nem akarom, hogy ezeknek a kése alá kerüljek.

– Miért nem?

– Azt te is jól tudod – mondta Tünde. – Ezek a saját faszukát se találják meg a gatyájukban.

– Adok nekik egy kis pénzt – mondta Vazul, majd körbenézett. A másik két ágyon két mozdulatlan test feküdt, mintha rég kimúltak volna. Aligha kellett attól tartani, hogy hallgatóznának.

– Még csak az kéne – horkant fel Tünde. – Ezek nem érdemelnek semmit.

– Két hete nem adnak enni?

– Eleinte adtak. Csak pár napja vonták meg. Szerintem nincs rá keretük.

– Hát akkor mégiscsak csúsztatok nekik – mondta Vazul, és leszállt az ágyról. Megszédült, és majdnem ráesett Tündére.

– Nem kellene annyit vedelned – mondta halkán, de inkább kedvesen, mintsem feddőleg Tünde.

– Ne hozzak be neked valami kompótot? – kérdezte Vazul. Megigazította az ingét. A gallér alatt felfedezett egy kis barnás foltot, azt kezdte dörzsölgetni.

„Hennicke” győri polgár

– Vazul – fogta meg a karját Tünde. – Vigyél ki innen. Semmi bajom. Nem fáj a hasam, soha nem is fáj.

Vazul némán nézte pár másodpercig. Nem lehetett nem kivenni a hangján a félelmet.

– Kitalálok valamit – mondta, és bizalmasan Tünde felé bólintott.

Tünde majdnem elmosolyodott. Elengedte Vazul kezét, és behunyta a szemét. Vazul fél kézzel megigazgatta a paplanját. Keserű szag kúszott elő a paplan alól. Felismerhetetlen betegségeknek van ilyen szaga, gondolta Vazul, és zavartan kitámolygott a kórteremből.

10.

– Parancsol? – kérdezte a fehér köpenyes, fel sem pillantva a tabletjéből, amikor Vazul benyitott hozzá.

– Csak nyitva volt – dűnyögte Vazul –, és gondoltam...

– Na mit gondolt?

– Én igazából a kollégáját keresem. Akinek ilyen fekete az egyik szeme.

A fehér köpenyes most felpillantott, és felhúzta kissé a felső ajkát. Hófehér volt a bajusza és a szemöldöke is, csak a szemüvegkerete volt tűzpiros. Amikor beszélt, mintha drótok girbegörbe ágboga látszott volna a szájában.

– Tudja, mit adtak nekem ma ebédre? – kérdezte a fehér köpenyes, rövid bámészkodás után. – Krumplifőzeléket.

Semmi mást, csak egy jó nagy tányér sűrű krumplifőzeléket. Harminc éve dolgozom ebben a kórházban, és akkor mit raknak elém: krumplifőzeléket.

– Igen, érzem.

– Mit érzett?

– A szagát.

– Minek a szagát?

– Hát a krumplifőzeléknek. Az egész kórházban, mindenhol. Búzlík tőle minden.

A fehér köpenyes most alaposabban szemügyre vette Vazul. Még mindig felhúzva tartotta a felső ajkát, mintha úgy maradt volna.

– Mit akart a kollégától?

– Szerettem volna kifejezni a hálámat az irányában – mondta Vazul.

– Szóval a háláját. Ön hozzátartozó?

– Olyasmi. A kollégája fogja műteni a feleségemet, és gondoltam, megelőlegezek neki némi hálát.

– A feleség? – mondta kissé elmélázva a fehér köpenyes.

– Tessék? – kérdezett vissza Vazul.

– A páciens, akinek betegnek a belei?

Vazul nem válaszolt, némán meredt a másikra. Aztán előhúzott a kabátja belső zsebéből egy borítékot.

– Továbbíthatná a kollégának – mondta Vazul, és letette a borítékot az íróasztalra.

– Tudja – mondta a fehér köpenyes, miközben a borítékot a fiókjába hajította –, magának inkább sportolnia kéne a védelem helyett. Az sokkal eredetibb.

11.

Még úszott egy pohárnyi ital a jägeres üveg alján. Vazul kitöltötte magának, és maga elé húzta a napilapot, amit a kórházból hazafelé jövet vásárolt. Ennyi volt; semennyi tartaléka sem maradt. A Leheltől szerzett uzsorakölcsönt hálapénzre, piára és Lillának szánt ajándékokra költötte. Ez az újság volt az utolsó, amit ki tudott fizetni. Az internetet rég kikapcsolták a lakásban, így legalább még kap némi hírt a világról.

A címlap nagy részét egy, a nyugdíjrendszer teljes bedőléséről szóló cikk töltötte ki. A szerkesztőségi jegyzetben arról panaszkodtak, hogy a Felföldi Köztársaság megalakulásakor senki nem gondolt rá, hogy az öregedés jelensége erre a fiatal államra is vonatkozni fog. Vazul épp hogy csak átfutotta ezeket a cikkeket, aztán a szeme egy kisebb írásra ugrott. A cikk arról szólt, hogy egy új mozgalom szökkent szárba a Felföldön, amelynek lényege az volt, hogy jogokat követelt a csúnyáknak. A mozgalom kezdeményezői véget akartak vetni a rút emberek évezredes elnyomásának, és azt követelték, a médiákban, a reklámfelületeken, a szolgáltatásokban, a hivatalokban kvóták alapján kötelezően szerepeljenek a csúnyák. Jól tudjuk, idézte a cikk Rák Vajkot, a mozgalom elnökét, kik a csúfak: hagyjunk végre fel az alakoskodással. Mindannyian első ránézésre megmondjuk bármelyik embertársunkról, ha az visszaszító. Mindenkinek jobb lesz, ha végre kertelés nélkül beszélünk erről a témáról, befejezzük az évezredes tabuizálást, és megadjuk a csúnyáknak az őket megillető emberi jogokat. A cikk a mozgalom ellenlábását, az Egészséges Társadalom nevű civil szervezet elnökét is idézte, aki szerint Rák Vajk törekvése felháborító, és előbb-utóbb oda vezetne, hogy az országot is át kellene nevezni Undormányi Köztársasággá.

Vazul ekkor felpattant a székéből, és eldobta az újságot, mintha áramütés érte volna. A hűtőhöz lépett és kinyitotta. Talált benne egy doboz nutellát, aminek talán még akadhat valami az alján. Kinyitotta, és...

Elhajította az üveget. Az nem tört össze, csak végiggurult a csempén, a sarokig. Zsizsikek szóródtak ki belőle a konyhapadlóra. Az üveg tömve volt az aprócska kártevőkkel. Vazul rémülten kereste meg a Tas szomszédjától kapott üvegcsét, amiben a Piroskának szánt ételmezt hozta. Az

üveg érintetlennek tűnt, Piroskát egyszer sem etette meg belőle. Azt sem tudta, hol van egyáltalán Piroska.

Volt egy másik üveg is?!

Nem nézte meg, inkább kiviharzott a lakásból.

12.

Odaégett piritóshoz hasonló szag terjengett a szobában. Vazul úgy érezte, a szag Lilla puncijából árad, amely most, hogy a nő szétvetette combját, úgy pihegett, akár egy kifulladású kölyökfőka. Ablaktalan szoba volt, nem lehetett szellőztetni, évtizedek kéjes kigőzölgései tenyésztek a levegőjében. A két test úgy fonódott össze, hogy alig lehetett látni, hol végződik az egyik, és hol kezdődik a másik; Vazul hímtagja Lilla combján pihent, elnyúlva, mint egy vastagra metélt csikmák, ahogy egyes felföldi régiókban mondanák.

– Na és hogyan tovább? – kérdezte Lilla.

Vazul úgy érezte, hosszú idő után most hall először emberi beszédet. Lilla mintha egy régi regényből lépett volna ki, olyan valós volt.

– Van egy melóm kilátásban, ha erre gondolsz.

– Mondjuk, hogy erre gondolok. Sosem mondtad, mivel foglalkozol.

– Írogatni szoktam. Mindenféle lapoknak.

– Szóval mint egy hírlapíró lovag a századelőről? – kérdezte alig leplezett gúnnyal a hangjában Lilla.

– Miért kezdett el ez most érdekelni? – kérdezett vissza Vazul.

– Nem tudom. Biztos ilyen idők járnak.

– Van ez a Csaba nevű fazon. Egy napilap igazgatója, és még korábban ajánlott egy melót. Egy nagy sorozatot csinálnak arról, hogy látják különféle emberek az államalapítást. Én lennék az egyik.

– Na és hogy látod?

– Most próbálok kitalálni. Sok mindenre nem emlékszem. De tudom például, hogy téged is akkor ismertelek meg.

– Azért az már később lehetett.

– Jó, talán valamivel később. Zavaros idők voltak.

– Én sok mindenre pontosan emlékszem. Én is megírnám a visszaemlékezéseimet. Nekem nem fizetne érte ez a Csaba?

– Ki tudja. Lehet, hogy igen. Lehet, hogy fizetne.

– Ez minden? – kérdezte kis szünet után Lilla.

– Hogy érted?

Lilla kikászálódott Vazul öleléséből, felült, az ágy hátamlájának támaszkodva. Az éjjeliszekrényen matatott, de nem talált semmit üres óvszeres zacskókon kívül.

– Ez így édeskevés, Lázár. Ez nem fog menni.

– Miről beszélsz?

– Ugye tudod, hogy ennyi volt?

Vazul is felült, és értetlenül meredt Lillára.

– Veszem a vándorbotom. Eltakarodom innen. Franciaország vagy Spanyolország. Andalúzia vagy Provence, az való nekem. *Je suis un étranger*.

Vazul egy pillanatra lehunyta a szemét, ami elég volt ahhoz, hogy elképzelje Lillát, amint lobogó hófehér ruhában áll egy széles sevillai sugarút közepén, érzékeny szétnyílt ajkakkal, s az arcán olyan átszellemült mosollyal, ami egy mediterrán országban teljesen természetes.

– Ideje, hogy indulj – dobta a hasára Lilla az alsónadrágját.

13.

Amikor Vazul elfordította a kulcsot a zárban, és kinyitotta a bejárati ajtót, gyanús csendre lett figyelmes odabentről. Valahogy más volt ez a csend, mint amilyen lenni szokott: volt benne valami idegen. Amikor beljebb dugta a fejét, már hallotta, hogy a legkülönösebb ebben a csendben az, hogy igazából nem is csend: halk motozás neszei szűrődtek ki a lakásból.

Vazul úgy érezte, menten összeroskad. A konyha romokban hevert: a kredenc beomlott, a konyhaasztal szétcsúszott, mindenhol fűrészporszór és forgács. A romok állandó mozgásban voltak: apró, felismerhetetlen lények mozogtak a mélyükön.

Vazul vaskosan káromkodott szerteszt maga köré.

Megzsizsikesedett a lakás.

A zszisikek rosszabbak voltak a szúknál vagy a termeszeknél, nem csak a fát zabálták fel. A konyha műanyag berendezési tárgyait is megkezdték, szétfűrták a műanyag ablakokat, megrágták a műbőr huzatos székeket, még a vízfóralóba is lyukakat vájtak. Vazul a fejét fogva ment át a nappaliba, ahova már szintén beszívárogtak a kártevők, de itt még nem vittek végbe akkora pusztítást, mint a konyhában. Az egyik szekrényajtóban már benne voltak, telefűrták járatokkal, és belebújtak az ülogarnitúrába is. Vazul egyre nehezebben lélegzett, alig tudta kiszűrni a fogai között a káromkodásokat.

Átment a hálóba. Itt még meglehetősen nyugalom honolt, de a hangokat hallotta. Kedélyes neszezés volt, nem olyan nyomasztó, mint a szúpercegés, inkább csendes cimbalomjátékra emlékeztetett. Az ágy alól hallott valamit, s leguggolva látta, hogy megbújik ott a sötétben egy ismeretlen tárgy. Talán ő szórta oda valamikor. Lehet, hogy a porszívó az? A porszívót meg kellene mentenie: ha mindent nem is hozhatna vele helyre, de beszippanthatna néhányat a rohadékokból! Letérdelt az ágy mellé, és viszolyogva benyúlt az ismeretlen tárgyért.

Amikor megérintette, egyből világos volt, hogy ez nem a porszívó. Hanem egy halott, hideg test. Mint egy hulló teste. Kihúzta, de először nem akaródzott rápillantania – fanyar bűz csapta meg az arcát a test irányából.

Piroska volt az. A teste összeesett, a nagy szeme behorpadt, a farka keményen és szárazan kunkorodott felfelé. Kiaszott bőre fakózöld volt, ez lehetett a gyászviselte. Oldalában jókora sötét lyuk tátongott, amelyben milliónyi apró zszisik lakmározott, halkan csámesogva.

Vazul felpillantott: a hálósobaaajtóban ott állt Tas szomszéd, tátott szájjal, még utazószerelésben. Piroska tetemét bámulta kidülledt szemmel, és teljesen elfehéredett az arca.

Vazul felváltva pillantgatott Piroskára és Tas szomszédra. De hogy szabadult ki ez a dög abból az istenverte akváriumból?!

14.

Szedjük össze magunkat, ismételtette magában Vazul, a harmadik jégert felhajtván. Itt, ebben a kávézóban nem ismerte senki, senkit nem érdekelt, mitől ilyen zilált és csapzott, csak egy-két idegenkedő pillantás vetődött feléje, de a pincérek nem firtattak semmit, kihozták neki az italát, először is, másodszor is, harmadszor is.

Szedjük össze magunkat, mormogta Vazul, és írni kezdett.

Még mindig az első időkről írt. A mámorról. A felvirágzásról. A városokban parkok létesültek, a falvakban új állattenyésztő telepek; tetemes pénzeket pumpáltak az oktatásba és az egészségügybe. A házak erkélyén és udvarán mindenhol ott lobogott a Felföldi Köztársaság zászlaja, és az állam megalakulásának első évfordulóján ott ünnepelt a fővárosban szinte egész Európa.

Vajon mikor kezdődtek a gondok? Mikor tűntek el az utcákról a fehér ruhás nők, az erkélyekről a lobogók? Mikor férfözött be a mindennapokba ez a bizalmatlanság? Mikor tért vissza a jelenkor?

A pincér egyszer csak szürös szemmel kezdett rá nézni. Ahogy közeledett feléje, Vazul már szinte hallotta a morgását. Vagy hogy azt mondja, záróra. Végül csak el-suhant mellette, szótlanul, és Vazul arcát megcsapta az inge jázminillata.

15.

– Azt mondja, komp... kompli... komplikációk? – nyögte ki Vazul.

– Nem néz ki jól a felesége – mondta a nővérke, az ajtóban állva, számonkérő tekintettel. – Mondhatnám azt is, hogy vacakul néz ki.

– Mégis, megnézhetném? – kérdezte Vazul; a hangja már-már könyörgővé vékonyult.

– Még ha szabadna is látogatni, magát akkor sem engedhetném be. Higiéniai okokból.

Vazul megszívta az orrát, megdörzsölte dús, kemény borostáját, és tágra nyitotta véreeres szemeit.

– Már nincs sok kedvem ehhez az egészséghez – mondta halkan.

– Tudja, mit? – mondta pökhendien a nővér. – Nekem sem! Már elég régóta.

Talán egy bonbont hozhattam volna neki, gondolta Vazul. Most viszont már egy bonbonra se tellett neki.

– Beszélek a főorvossal – bugyborékolta Vazul, és körbetekintett a folyosón. Ma mindennek olyan volt a színe, mint a krumplistésztnak, amibe kevés őrölt paprikát tettek. A szaga nemkülönben.

– Azt csinál, amit akar – vont vállat a nővér, és kulcsra zárta az ajtót.

Vazul soká kóborolt a folyosókon, idegen feliratok ékeskedtek az ajtók felett, mintha azon versenyeznének, melyikben van több iksz betű. Lila és zöld hálóköntösös nők grasszáltak fel-alá, akik nem választottak Vazul kérdéseire, csak bambán mosolyogtak rá, mintha már a másvilágról pillantanának vissza. Talán nem is lehetett megérteni Vazul kérdéseit: már nemcsak a keze remegett, hanem az arca is, az orrcimpái, az ajkai.

Hosszú-hosszú idő után feltűnt az ősz bajuszú, ősz szemöldökű, tűzpiros szemüvegkeretes orvos.

– Doktor úr – rohant utána Vazul.

– Mi tetszik? – kérdezte a doki csak úgy a válla felett.

– Azt hittem, megállapodtunk valamiben.

A doki most megállt, és hátrafordult Vazul felé. Hatalmas sztetoszkóp lógott a nyakában, a hallgatója akkora volt, mint egy csecsemőfej.

– Ma krumplistésztnap van – mondta az orvos, mint akinek nincs kedve holmi profán tréfákhoz. – Érti, amit mondok? Le is tolhatnám a gatyámat, és kilógó valaggal baktathatnék ennek a rühös kórháznak a folyosóján. Magának ez talán röhögséges. Nekem viszont – és most szikrázó szemmel pillantott Vazul szemébe, de a szikrázást egy másodperc múlva lanyha csalódottság váltotta fel –, nekem fázik tőle a szívem.

Azzal az orvos faképnél hagyta Vazul.

Vazul úgy érezte, ki kell mennie a levegőre, mert menten összeokádja magát.

16.

– Itt vagyok a házad előtt – mondta Vazul a telefonba.

– Ugyan, Vazul, honnan is tudnád te, hol lakom.

– Rigó utca 8., kettes lakás – mondta gépies hangon Vazul. – Van itt lent egy kis söntés, megihatnánk egy sört, Csaba.

– Mondd, mi az ördögöt akarsz tőlem? – kérdezte Csaba egy kis szünet után.

– Csak hogy betartsd, amiben megállapodtunk. Semmi mást.

– Most nem tudok lemenni. Nem érzem jól magam. És egyébként is, késő van.

– Én is felmehetek.

– Erre semmi szükség, Vazulkám. Nem értem ezt a türelmetlenséget. Te mindig olyan kis mohó vagy, de ez így nem működik, értsd meg.

– Te mondtad legutóbb, hogy megállapodtunk, hogy él az egyezés. Én most elég nagy bajban vagyok, és nem szeretnék magammal rántani senkit, ennyi az egész.

– Vazul, ne baszd fel már az agyam! Nem megmond-tam, hogy hívni foglak, ha szükségem van rád? Nem ezt mondtam legutóbb?!

– Most viszont nekem van rád szükségem, Csaba! Kell az a kibaszott meló! A meló, amit hónapok óta lebegtetsz a szemem előtt! Már a nagy részét meg is írtam!

– Sajnálom, Vazul, ha te ennyire kibaszottul szorgalmas vagy, az a te dolgod, de ezúttal kitörölheted vele a segged. Mondtam, hogy egyelőre nem fut a projekt. Jeggeljük. Ennyi.

– Akkor találj ki valamit, bazmeg, mert addig nem tágitok, az hétszentség! – hadarta Vazul, de a vonal már elnémult.

Felnézett a házra, a Rigó utca 8-ra. Csaba egyszer felhívta magához egy itálra, még évekkel ezelőtt – most valószínűleg nem akart emlékezni. Az egyik szobájában épp akkor rendezett be egy konditermet.

Vazul szorongatta a kezében a telefont, mintha össze akarná roppantani. A fényes négyzetet figyelte, a kettes lakás ablakát. Az imént mintha kilestek volna a redőnyök között. Csaba szólhatott a feleségének, hogy nézze meg, ott van-e még az a barom.

A ház sarkánál villant valami. Vazul arra lett figyelmes, hogy egyre csak sűrűsödni kezdenek ott az árnyak. Valakik mozgolódtak. Talán fűvezni készülők kamaszok? Randizó fiatalok? Vagy csak kóbor kutyák? Vazul megremegett: az éjszaka hidege áttört a bambaságán. Elindult a másik irányba, ahol erősebb volt a közvilágítás. Vonítások hallatszottak a város széle felől, és elhaló, éles sikolyok, meghatározhatatlan irányból. Bénán, fáradtan vergődött a város.

Az árnyak most mintha megugrottak volna, és Vazul velük együtt iramodott meg. Most kapott észbe, hogy ezek követtek, egészen a kávéháztól, ahonnan elindult. Hátralesett, és most már kirajzolódtak az alakok: nagy bamba kamaszgyerekek voltak, a fejükön mélyen lehúzott sísapka, és ügettek a nyomában, akár a grizzlymedvék. Nem kellett volna hátrafelé leselkedni: Vazul belerohant egy szűrős bokorba, fennakadt rajta, majd nagy kapálózásában hasra esett, és ott hadonászott tovább, mint egy partra vetett hal.

Már ott fújtattak a háta mögött. Már lihegtek bele a nyakába.

Felkapták őt a földről, kesztyűbe bújtatott vastag, hájas kezek ragadták meg, hozzányomták a legközelebbi panelház oldalához, és beleszuszogtak a képébe. A nyakát szorongatták, és vaskos, tompa ütések mértek az oldalára.

– Lehel azt üzeni – lihegték a túlméretezett kamaszfiúk –, nem vár tovább. Mindent vissza akar kapni.

Vazul még egy robusztus térdet látott közvetlen maga előtt, majd egy csattanás, és a feketének egy még töményebb mélységébe zuhant alá.

17.

Vazul feldúltan tört be a házba, de ez a házat nem igazán lepte meg, mert az maga is feldúlt volt. Jártak erre nemrég, és nagy felfordulást hagytak maguk után. A korábbi szolidan bűnös hangulatot ripityára zúzták, a súlyos, porral telített szőnyegek ropogtak a szilánkoktól. Az azelőtt minden irányból csobogó kacér lánykacajok helyét fásult némaság vette át. A lányok eltűntek, szőrén-szálán.

– Elmentek – hallotta Vazul maga mellett a hangot, és felugrott ijedtében. Egy kis anyóka ült ott egy hokedlin, horgolgatva, mintha egy itt felejtett, zavaros regényből pottyant volna ki. – Elmentek mind.

– Kik? – kérdezte Vazul.

– Mind. Szegény kislányok, mind elmentek.

– Hová?

– El. Kizavarták őket az utcára. Mind elmentek. A szegény kislányok, mind.

– Kik zavarták ki őket? Kik csinálták?

– Gumibotjuk volt, sisakjuk és gumibotjuk, és bakan-csuk, mindent széttapostak. A mieink voltak, a mi rend-őreink.

– Letartóztatták őket?

– Nem. Csak kizavarták őket az utcára.

– Akkor miért csinálták? Ha nem tartóztatták le őket?

– Nem tudom – mondta a vénasszony, és egyenesen Vazul szemébe vigyorgott. – Talán odakint begyűjtötték őket, saját maguknak.

Ez nem stimmelt. Vazul rémülten meredt a vénasszonyra, és lassan hátrálni kezdett. Ropogtak a lába alatt a szilánkok. A vénasszony egyre csak vigyorgott a szemébe, és közben horgolt, mint egy gép. Vazul hátrált, és fél szemmel a szobaszámokat figyelte. 24, 23... Itt van... A 22-es. Az ajtó nyitva állt, odabent hasonló rendtelenség, mint a folyosón. Szerteszóródott gyöngysorok, mint egy naiv romantikus filmben, szétroncsolva a szekrény, a komódok, a nagy tükör... az ágyon elszórtan vörös foltok... rúzsnyomok? Vagy inkább vér? Az egyik ágy melletti éjjeliszekrény tövében papírlapok hevertek, Vazul leguggolt, és matatni kezdett köztük. Csak számlák voltak, kimutatások és szerződések. Lilla aláírása egyszerű volt, kisbetűs, mint egy jótanulóé.

Vazul felpattant. Hátrafordult: a horgoló vénasszony állt az ajtóban.

– Maga azért jött, hogy a gondomat viselje? – kérdezte ferde mosollyal.

Vazul eltaszította őt az útból.

18.

A betegszobát mintha átfestették volna, még töményebb volt a szürke a belsejében. Mindenfelé csövek és rudak meredeztek, a paplanok és párnák szétdobálva, feldúlva, de semmi nem utalt rá, hogy feküdne épp valaki a szobában.

Vazul csak toporgott és forgatta a fejét jobbra-balra, mint egy megtébolyodott robot. Hiányoztak a kórlapok, hiányzott mindennemű tájékoztatás.

Aztán mégiscsak betoppant egy orvos. Vazul még sosem látta itt. Alacsony, barna hajú fickó volt, az egyik válla mintha hiányzott volna.

– A feleségem... – habogta Vazul. – Júlia...

– Á – mondta az orvos, de rá sem pillantott. – Hozzá-tartozó? – kérdezte aztán kecskebékaszerű hangon. – Nos, igen. Talán még megmenthettük volna. Nem lehet kizárni. De tudja, ilyen fizetés mellett – azzal széttárta a karját horpadt mellkasa előtt. A mosdóhoz lépett, megengedte a csapot, és gyors, szakszerű mozdulatokkal beszappanozta és megmosta a kezét.

– Alászolgája – biccentett Vazul felé.

Vazul arra gondolt, a halál mindig jó ürügy egy történet befejezésére.

Ónix gyöngyök és gyémántok

I.

Emlékeim és emlékezéseim körülményeinek felidézésekor már két éve nem viselek ruhát. Azóta is a fürdővízembe cseppen minden napnyugta első fekete árnyalata, és a festékből Szonja fürtjeivé oldódik térdem és bokám szegletes, mandulaszínű fonatán. Gyakran szólítja Szonját gondolatom, mikor a delíriummal elegyedő fakó napok perceké keskenyednek, vagy a percekét évekké duzzasztja az értelmetlen létezés: Szerinted jókedvemből játszom a szalmapiszakkal? Hát nem a te arcoddá töredezték a bütykök... nem a te lelkeddé törtek az ízületeim is?

A szalmaszálakat tudom, gyermekkoromból loptam, kazalba szedve, játéknak egy életre. Most az egyetlen társaságom az árnyékom volt lámpafényben, de Szonja után szökött a valahol hozzá is elérő nappallal, ami még reggel, az álmok virágzásának önkéntelen újraöleléseikor ront rám. Tekintetem egyre nehezedik, és tükörképpé fordul a valóság: Szonja töredezett fényt süt, aranyfésűs, pillókás karjaira ibolyaszínbén fröccsen a forróság, és fehér ujjai szilánkokká roppannak a csapvíz alatt. A látomás zavarában a szótlán személyzet feltjaira hunyorgok.

Gondolatom rossz szokása, hogy messze kiúszik a nyílt valóságba, ahol sok a fül, és magával csalva hangszálaimat is, magamat visszahallva így szól: – Eltűntek, drágám, eltűntek az éjszaka a fejünk fölé glóriákat rajzoló legyek – és elmém ritmikus, majd egyre fokozódó zúgása, hirtelen fröccsenése tovább itatta, aztán kivetette magából emlékeimet, melyek, mint legutóbb is, egymásba csúszdázó fényeikkel csöppentek ideghártyáim belső domborára. Kitérőlték a szoba sarkába vizelő felhők bizarr, rozsdás sávjait a sárga tapétán, és a kívülről szürke kartonnal fedett ablak megfolyó síkjait.

II.

A Margitsziget gondosan nyírt gyepének közepén egy fehér padon ültem, körben mirtuszokrok játszottak tűzijátékot. Intím volt ez a pad, ha ketten láttuk volna, titok. Hagytam, hogy az életem vaslábakon süllyedjen a földbe. Felöltöm zsebére egy pillangót tűztem, amit az unokahúgomnak szerettem volna ajándékozni, de ő nem viselte el vergődését. Kék szemem tükröződtek a rovartü fémek körvonala. Budapesten nincsenek pipacskirálynők sem, mint vidéken a kislányok mezei játéka. Jobb híján a melleimhez hajtott ruhazsebkendőhöz fogtam. A fejem égig ért, úgy, hogy a felhők sodrása biccentette körülbelül hatvan fokra. Karóráim és nevem elvesztettem útközben, csak emlékeim maradtak, hogyan is álltak legutóbb a mutatók, milyen égtájakban folyt meg szignóm a papír rostpihéi mentén. Többször éreztem, hogy eltettem önmagam, míg nevet és naponta tiszta ruhát viseltem. Négy éjszakát sétáltattam a szigetről szembogaraimmal az égi csillagkoszorút. Emlékeim olvadt drágakövek közé szivárogtak a csillogó illúziókkal repdeső sötéttségben.

III.

A lámpák bevilágították a plafont a szobában, árnyat vetettek a boltíveken. Szonja a hajamból dörgölte ki a matt fekete festékből szállingózó szemcséket a lefolyóba.

Szonja a padban ült, bármilyen egyenesen is, mégis éreztem, hogy felém hajolt. A villanásnyi találkozásig

kerestük egymást szemünkkel, s hogy a titkot fedje, felüggesztette tekintetét a százak felé nyúló aranysugaras Krisztus-alakra.

Egymásba botlottunk. Éppen akkor indultam, és megláttam a most szemem előtt a vakolaton egymásra hágó flamingók másait, az ő hússzínű harisnyás karcsúságát, ahogy iskolás lábainak kidomborodó madárizületeit hajlítgatta a Reáltanoda utca macskakövein merevedő interferenciás tócsák körül. Köszöntünk, majd felmentünk hozzám, és egy órán át hittük, hogy titokban gondolni olyan, hogy az Isten se lássa.

Szonja a zsebébe bújtatta kezünket. Fázott vagy félt, nem mondta. Megtört a csuklója, és ujjai engedtek gyenge szorításukból, majd a séta ritmusától karom újra a testem mellé csapódott. A színes csillagok összeroppedeztek a fejünk fölött, és hosszú órákon át szította kristályos morzsáit az éjszaka.

A hangok összegabalyodtak és homályos zajként gomolyogtak végig Szonja hallójáratán. Mindig négyyszer kopogott, gyorsan és határozottan. Öklétől belökődött a nyitott ajtó. Mivel senki sem válaszolt, belépett. Nehéz szag volt, szépiával itatta a függönyön átszűrődő nappal a szobát. A fotelba lökte a táskáját és a kabátját, amitől az a radiátor könnyedén hullámozó kerámia legyezőjéig mozdult. A parkettán gyűrődő levetett ruhák közül átlépett a zuhanytálcába. Megengedte a csapot, és a melleiről lassulva alácsurgó víz felhabzott a lábujjain kocsonyásodó habfürdővel. A lefolyó fuldokolva nyelt. A zuhanyrózsába emelte arcát és rám gondolt, hogy én is itt állok minden éjjel. Félrehúzta a párával pergett műanyagot és kinyúlt a mosdókagylóba hajtott egyik törölközőért. Elálltam, miközben tenyere vezényletével felítatta a bőrén gyöngyöző vizet a vastag frottiranyag. Figyeltem a nőiesedő testet, a reszketéstől szinte szirmot bontó mellbimbókat. Magamhoz húztam, a pulóverem magába szívta a gördülő cseppeket.

A külső szobában Szonja mandulástejet habosított. Koncentrálása összesűrítette, zsugorította, egészen eltűntette kezében a mérőpoharat. Leült az ablak alatti karosszékre, habbajuszt kent magára, így vigyorgott rám a hétórai madárcsicsergésben. Előhúzott egy könyvet a táskájából, és egy percen át söpörte oda-vissza az oldalakat.

IV.

A dombról lefelé Szonja bakancsának orra egyre mélyebben fűrődött a gyp alatti fellazult talajba. A csupasz fák között a torony felé vette az utat. Tavasszal az orgonavirágos gesztenyeerdő a mi templomunk – gondolta. Beszélgetéseink ugyanazt a nyugtalanító feloldozást terjesztették szét testünkben, mint egy gyónás, a keserű bútorszag nélkül. Hasonló mentolos bevonatot képeztek a gyökereinkből felszakadó szavak. Az inhalált levegő kristályossá, spirális jégvirágmezőkké fagyasztotta a légútjainkat, és egymástól fogadott valóság lábujjhegyen lépkedett végig hajszálereinken.

A terasz alatt a Bacchiglione folyt. Elsodorta az éjszakai zajokat, magassarkú cipők karcsú koppanását, a fülekbe sügött borgőzös leheleteket, igazat formáló ajkak imbolygó délibábját.

Krisztustól lopta a sekrestyében váltott csókot. Felfutott a csigalépcső sarkakat felsértő szálkás valóságán. Nem a mennyekbe, csak a karzatra vezetett. Azt gondolta, elkapom

a derekát, magamhoz szorítom. Hátrapillantott, csak a szégyen koptatta a fokokat utána józanul, illő csendességben. A fenyők alatt lengő pókfonalon csurgó napnyugtát figyelte az ablakból. Ujjai alatt elmorzsolódtak a kiszáradt rovarmaradványok, és fanyar gondolatok húzták összebb mellkasát, a kupola alatt csüngő, szaporán dobbanó szívet. Fémháló tartotta az elé magasodó sziklafalat, hogy a hegyen gyűrűző fák nehogy egy pontba zuhanhassanak.

Szonja szemei fényesfeketén domborodtak, pillái a homlokára tapadtak, így egy pillanatra sem keletkezhetett sötétség, ahogy beszédembe feledkeztem.

Mélybarna csokoládét törtem, kezeim érdesek, és Szonjához képest nagyok voltak. A hasadás mentén rubinok, padparadsák, és smaragdok bukkantak fel, és tűntek át lassan borárményű mazsolákká és kandis gyümölcsdarabkákká.

Itt a Duna egy apró Velencéje ringott az apadás előtt. Cipője orrával Szonja széles íveket rajzolt a folyómeder kavicságyába. Mellette a különböző magasságú cölöpök csonkjai derékig, vagy csak térdig értek. A Canal Grande szivárványos nyalókapálcáihoz viszonyítva ott sem voltak.

Szonja sebesen szedte a lábát, gondolata átbukfencezett a Blaha Lujza téri aluljáró befejezetlen háromszögének csúcására: ránkrozdálna a csap, még a cseppek is messze szaladnának... két kanalunk sem lenne, de együtt a vízkő is drágakő.

Mindégy volt, milyen sorrendben írta a szavakat, milyen betűket használt, nem jelentettek semmit. Szonja le-

rogyott a küszöbre, és egy átlóban húzódó boltíven hintáztatta tekintetét. Soha többé nem szólalok meg – gondolta, és tüdejében megszorult a levegő, ajkai között opalizáló buborékok pukkantak. Derekaról szakadt rám a tavasz összes fodros-fürtös bosszúja – így haragudtunk egymásra az életben.

A csillagok közé bújtatta volna parázsló cigarettavégét, a tehetetlenségtől merev testünkön fájdalmunk egyetlen túlfolyóját. Fejét hátravetve szerette volna életét a felhők közé felejtetni. Fekete sziruprajzolatot járt volna a tejfehér égben, és márványdomborzattá dermedt volna a mennybolt.

Szonja csupasz talpai a fagytól a Margithídra tapadtak, és belehelte a budapesti fények összefogódzó láncait. A Duna felgyűrődött a pillérek előtt, belekapott a szél, és a tekintetébe csavarodott. Ellépett a korlátról. A víz megakasztotta lélegzetét. A szigetről hallotta felszállni az alkonyt a zsebeimből. Ünneplőbe öltöztették a hullámok, szemei köré sötét karikákat kentek a habok.

A horog a feketére ázott garbót tépte, a szájba bukott víz elcsitul a testben.

– Te jó ég – mondta az emberhalász egy kavicspadra vonszolva a leányt. Fodrozódó hátyát vont arcukra az eső.

V.

Szonját soha nem láttam meghalni: nem lehetett volna mezítelenebb. Szellemének fehér tekervényei a homokon kígyóztak. Hát megszabadult. Fekete vére gőzölögve tört utat magának, és megszorult a vörösré ázott kristályos szemcsék tükreinek útvesztőjében. Bársonyos lett volna a part érintése, ha addig tapadt volna meg aranyfésűs bőrén, míg vak tükrének árnyékában sísteregve bujdosnak az idegvégződések. Gyönyörű, ezüstszálakkal a velőbe öltött hullócsillagos kültakarója volt. Egy korcs természet felfejtette a koponyájáról a haját. Vakító, világoskék messzeségből nőtt fekete csókává, hogy pengéje hegyét végigrebegtesse a koponyacsont tökéletesen sima idomain.

Merre vitte a hajcsomót? Az ellentétes égtájba veszett furcsa, kulcslyuk-szerű alak lábnyomait apró barázdákkal tűzdelt kagylók csipkézték. A legközelebbibe eső kettő süppedt, torzult homokórájába ülepedett Szonja félrevetett tüdeje. Nyers rózsaszín, édeni ...álom.

VI.

Felálltam a padról. Cipőnyomaimba kanyargott az olvadó hó, és kézfejem árnyékaként lebegtek át a hajnal összegyűrt sötét sziluettjei a következő hosszúsági körök felé. A villamostól megrázta magát a Margit-híd, levetkezte gyászfehér márciusi ruháját.

VII.

Lelkem Kopernikusának, Szonja combjainak zárása olykor napokig buborékgyöngyfűzereket ont, amik megtapadnak hajam izmos göndöreiben. Közelednek a cseppek, mintha hirtelen lupét erősítettek volna szembogaram elé. Arcomat belenyújtom a három él édesen hívogató szegletébe... csak beázott a tető. Madame Moutot, a gondomat viselő öreg hölgy ilyenkor fogatlanul felnevet – mégiscsak csodálatos az ajkak tompa illeszkedésének szűk némaságával megérteni egymást. A Mme kék epret hoz kacskaringós ezüsttálcaán. Kedvemre írom, hogy kékek, mert a tenyerébe szedettek a ráncok mentén vörösen ide-oda gurguláznak. Végigérintgeti a hideg kanalat a szájpadrólásom húsos göröngyein, kis odúkat képezve az egyenletes felületeken. Azon szórakozik magában, hogy ide bújhat vissza reggel az ásitásom, úgy tesz, mintha mit sem tudnék erről. A doktor, aki hetente erőszakol kérdéseivel, nagyszerű ember: egyszer papírsárkányt eregetett a csillagok közé. Azt hiszem, nyugalmazott asztronauta lehet. Kint ősz az idő. Az illat is. Esős a levelek szaga, és a pocsolyák a lombokig érnek...

PÁTKAI TIVADAR

A BAJONETT

Öregapám hányszor, de hányszor morfondírozott azon, hogy Jézus Krisztus urunk be szokott-e tintázni?

Mindenesetre, ő folyton erre fogta, amikor neki sikerült. Azt szokta ilyenkor mondani öreganyám zsörtölődő szavaira:

– *Hm, csak szaporítottam, ahogy 'a te Jézusod a menyegzőn. Állítólag, ű is ki szokott rúgni az istrágbú', aztat bezzeg elfelejtette megírni a mindentudó Bibliátok, hö-hő!*

Ilyenkor egyik kezével megemelte a bagótól bűdös, zsírtól nehéz kalapját, a másikkal megvakarta feje búbját. Ekkor már biztos voltam benne, hogy mindjárt a Piave-nál fogunk harcolni. Vagyis elkezdí mesélni sefüle-sefarka katonatörténeteit.

Márpedig öregapám, no meg a rokonság is, elég sokszor nézett a bögre fenekére, ezért aztán nekem egész gyerekkoromban, megállás nélkül, hallgatnom kellett a katonatörténeteiket. Magyarul, velük harcoltam a fronton. Ha akartam, ha nem.

Azt viszont szerettem bennük, hogy kétszer egyformán sohasem tudták ugyanúgy elmesélni a történeteiket.

Öregapám az „első háború” megelőzően talán fél tucatszor, ha kitette a lábát a falu határából. Néhány ízben a gichathalmi uraságban volt sommás, máskor a pápai piacra vitt cseresznyét vagy ölfát, a második világháború után pedig a győri törvényszéken tette tiszteletét, mindhiába, mert kiröhögtek, amikor a Rákosi Mátyásék által elvett cséplőgépét akarta visszaperelni.

Ahogy kihámoztam a szavaiból, szinte Isten áldásának tekintette, hogy bevonulhatott bakának. Aki nem vonult be, az jószerivel világot sem láthatott a mi zsákfalunkból.

Egyszer például így kezdte:

– *Csak láttad vóna te kölök, amilyen cselessen bekerítettük az ellenséget, azt hittük, még macsuk se lesz nekijük, aztán mégis ők picsáztak el bennünket.*

De volt olyan is, amikor variálta:

– *Ők kerítették be bennünket, igen cselessen, mi mégsem adtuk magunkat, belekergettük őket a Pó folyóba!*

Alkalmadtán gondolt egyet, ledobta vászoningét, és századjára is meg kellett néznünk a bal lapockája alatt ejtett szuronysebet, amit egy talján katonától kapott. Jaj, de büszke volt rá! Csak azt sajnálta, hogy nem kapott érte még egy vitézségi kiskeresztet sem. Ezután már sohasem lehetett első kaszás a faluban, mert szagatott, hasogatott a vállá.

Tütükézéskor, ha volt „nézőközönsége”, előhozta a pajtából az első háborút megjárt, libafos színű katonai sítalpakat, lehozta a padlásról a rohamsisakját, a bajonettjét és azt a nagy, géppuskatöltényből fabrikált öngyújtóját. Szemmagasságba emelte a demizsont, öntött magának még egy bögrével. Újra kiment a pajtaszínbe, behozott két szárított dohánylevelet. Éles suszterkésével vékonykára összevágta. Komótosan cigarettát sodort a kapadományból, szűz tűzkövet rakott az öngyújtóba, rágyújtott. Szokta ő rágni is a bagót, de ilyenkor megadta a módját. Akkorákat slukkolt, majdhogynem behorpadt a tüdeje. Mesélt, míg körmére nem égett a cigaretta. Amikor már jócskán volt benne, fejébe húzta a rohamsisakot, fölcsatolta lábára a sítalpakat a döngölt földű tisztaszobában, ahová csak nagyritkán mehettünk be. A kopott, vakotás tükör elé állt, hogy lássa magát benne.

– *Várjatok, megigazítom a szerelvényem!* – mindig így mondta, és akkor én összezavarodtam, mert úgy gondoltam, hogy szerelvénye csak a gőzmozdonynak lehet. Annak a gőzmozdonynak, amit Mihályfi Gyurka bátyám Képes Krónikájában szoktam titokban föllapozni.

– *Rohaaamraaaa!* – kiabálta öregapám, mint a fába szorult féreg, és bajonettjével idétlenül kaszabolta a levegőt, ami háborzongatóan villogott a petróleumlámpa fényénél, ha éppen este jött rá a mesélhetnék.

A nagymama ilyenkor általában nem szólt semmit, mert tudta, hogy hiábavaló. A zsolás embert jobb békibe hagyni vagy önteni néki még egy poharacskával. Olykor, ha vicces kedvében volt, annyit azért odavetett neki foghegyről:

– *Na, öregapátok a Vesztí, a harmadik világháborút most vesztí el.*

Néha azért rápirított:

– *Te, vín bolond, hát nem tanított még ölöget minket, magyarokat az ílet, meg a történelem? A háború nem a magyarnak való. Félre is nízett a Jóisten mindig, amikor mi háborúskodtunk valakikkel. Legalább vínsígedre ne mennyen el az a csöpp eszed, amit még nem ittál el!*

– *Hallgassál asszony, te ehhe' nem értesz! Vedd tudomásul, háborúk mindig vótak, mindig lesznek, mer' az szükséges rossz!*

A legjobban azt rüheltem, amikor nekem is fel kellett venni a szerelvényt.

Míntha varázsütésre, ilyenkor szokott megjelenni a *Milajosunk* az Újtelepről. Jóformán még le sem támasztotta rozoga biciklijét a kapuban, már kontrázott is.

– *Lúfasz vót az idesapám, ahhoz kipest, amit mi Urivba' kaptunk a nyakunkba január 18-án. Sohase felejttem. Maguknak ott Taljániába' nyaralás vót az íletük, ipphogycsak nem vittek magukkal fürdős glottgatyát. Mi papírtalpu, rövidszárú bakancsot hordtunk. Avval rúgtuk valagba a ruszkit, amíg le nem vált a talpa. Aztán meg is fizettünk érte, mint az öreg Makkos a drótos tótnak.*

Amúgy, ammondó vagyok, meg se álltunk vóna Kamcsatkáig, de olyan megveszekedett hideg vót, hogy kifagyott a borgyú a tehénbű'! Mínusz 41 fokot mutatott a tábori hőmérő. Latrinát se tudtunk ázni! Meg azt' nem vót semmi utánpótlás. Még a hazai kenyér, szalonna, pálinka se gyűtt meg a hadtest parancsnokságra. Ezér' aztán francia pözsgőt kaptunk karácsonykor. Amikor zárótűzbe kerültünk, menekültünk vóna visszafelé, de piszkosak vótak a friccek is, aki fölkapaszkodott a teherautóra, gyalogsági ásóval vágta le az ujjait. Aszonták, nektek nix visszaút. Hát jól tuggya azt idesapám, hogy finggal nem lehet pirostojást fösteni...

Na, öregapám ekkor úgy tett, mintha megsértődött volna. Kiment a pajtaszínbe, megint hozott két, tenyér méretű száraz dohánylevelet, de most már egyiket belemártotta az otello borba, hogy elviselhetőbb legyen a cigaretta íze.

– *Aztán milyenek vótak arrafelé a fehérsípek?* – kérdezte még bátortalanul Lajos bátyám. – *Mer' ruszkijföldön a báriosnyák megadták a módját. Kipirosították magukat, mint a hejderosseb, még a szoknyájukat is föl-föl húzogatták. Huncutkodhattunk vóna velük, ahogy' Kattancs Béla a csatka búcsúban a féllábu Mariskával. Csak hát pucúttunk visszafelé, annak is örültünk, hogy lik van a valagunkon! Ekkor gyűttünk rá, hogy minket kukutyinba kűttek zabot hegyezni.*

– *Hát, a fehérsípek?* – úgy tett öregapám, mintha erősen koncentrálna. – *Olyan tizenhét-tizenhat évesen igen szípek, de tizenhét évesen már aszottak meg baszottak. Aszonták, hogy az erős nap, meg az erős hegyi levegő hamar kikezdi a legszebb fehérsíp bűrkéjét is.*

Így ment ez órákon keresztül, mígnem az ajtóban megjelent apám. Aznap éppen a falut járta, házakhoz ment, az öregembereket, a betegeket nyírta, beretválta. Ilyenkor sok helyen meg szokták kínálni nohaborral, otellóval, mindenféle csigerral. Csak csodálni tudtam, soha, senkinek nem vágta el a gigáját.

Most is jócskán lehetett benne, mert Lajos bátyám úgy fogadta, hogy:

– *Na, látom, megint nem a csizmaszárba öntötted, Ernő pajtás.*

Ekkor már tudtam, sőt, fogadni mertem volna rá, melyik történet következik. A Szentestés, amikor a Garamba dobják őket.

Az igazság az, hogy nem is nagyon lehetett volna más katonatörténete apámnak, hiszen '44 december elején hívták be Pápára. Civilben borbélysegéd lévén, az alapkiképzésen túl kapott némi felcserkiképzést, no meg ejtőernyőt is.

– *Senkinek, még az ellenségeimnek se kívánnék olyan Szentestét, amiben nekem vót részem. Még magának se, Papa! Mer' ugye, Szenteste az angyalok szoktak az égbe' járni, nem a földi halandók. Na, mi ottan vótunk fönn – mutatott fölfelé a hüvelykujjával –, nem is tudom már; hány láb magassan. Be vótunk szarva, na. Minek szípitsem. A szurok kutyafasza hozzá, olyan sőtít vót. Aztán csak azt vettük észre, hogy potyogunk, mint a megkergült őszü legyek. Bele egyenesen a jeges Garam folyóba. Úszni meg ugye, nuku. Az vót a szerencse, hogy sűrűn vótunk. Az ernyők kupolái egy darabig fönttartottak bennünket, de kezdtek összegabalyodni, megtelni vízzel, ezért leoldottuk őket. Egymás derékszíjába kapaszkodva evickéltünk ki a partra. Először kiöntöttük a csizmáinkból a vizet, aztán a ruháinkat csavartuk. Hát, fölvenni már alig tudtuk, mert olyan keményre fagytak, mint a csont...*

Azt hiszem, elbóbiskollhattam, mert amikor fölültem a priccsen, már Karcsi bátyám mesélte a katonatörténeteit. Öreganyám éppen dorgálta, hogy miért iszik rá az ötvenöt fokos pálinkára nohabort. Gondoltam, jobb lesz itt visszaaludni.

Másnap reggel úgyis hét órára kellett iskolába mennem. Alsós voltam, de a felsősökhöz osztottak be minket, kicsiket, a krumplibogárgyűjtéshez. Amúgy utcaszakaszonként volt megszervezve a bogárgyűjtés az egész faluban.

A társadalmi munka előtti napon is azt mondták az iskolában, hogy holnap harcolnunk kell. Hát, úgy látszott, hogy én ezekből a háborúból meg harcokból már soha életemben nem fogok kikecmeregni.

Jó munkával kell elől járnunk a békeharcban, ha nem akarjuk, hogy az imperialisták ki-robbantsák a harmadik világháborút, akkor hiába is erőlködnek gyilkos baktériumokkal „Kóreában”, így mondta a Pálfi tanító néni.

Vannak, akik csak hanggal akarják kivenni a részüket a békeharcból. A Bendli Laci bácsit hozta fel példának az igazgató elvtárs, akinek csak a szája nagy, de most már végre megígérte, hogy a világbéke érdekében igyekszik befizetni az adóhátralékját. A falu asszonyait is szidta, mert nem mutatnak jó példát a béke megvédésére, azzal, hogy elmaradoznak a tojás- és baromfi-beadással. Evvel pedig akarva, akaratlanul is az ellenséget erősítik. Végül felhívta a figyelmünket a versenyszellem fontosságára, hiszen a szomszédos falut, Kajárt hívtuk ki munkaversenyre, *s mint tudjuk, Kajár nemes ellenfél a békeharc frontján, mert egyszer megvert már bennünket például a selyemgubó termeltető versenyben.*

Azt is mondták, hogy legjobban tesszük, ha gyufáskatulyákat viszünk magunkkal, mert abban biztosan megdőglenek az amerikai kolorádóbogarak. Ezt a kérést nem is értettük, hiszen a faluban súlyos szappan-, petróleum- és főleg gyufahiány volt. Nekem is csak három üres dobozt sikerült összekunyerálni a rokonságban. Így aztán öreganyám egy régi rossz pamutharisnyájának a szarát varrta össze alul, fölül pedig masnival látta el.

Jutalmat is ígértek. Akik a legtöbb bogarat gyűjtik össze, azokat elviszik busszal a győri Jókai moziba, ahol megnézhetik a Szibériai rapszódia című szovjet filmet, utána pedig a szovjet nők kézimunka-kiállítását.

Mikor elindultunk, az igazgató elvtárs még külön föl hívta a figyelmünket a kulákokra. Szerinte, mostanában elég népszerűek a kulákok, ugyanis kedvességükkel igyekeznek a dol-

gozó nép közé beférközni és ott romboló munkát végezni. Jelen esetben *át kell fésülnünk a kulákok földjét is, mert a krumplibogár nem tud különbséget tenni a nép ellensége és barátja között.*

Mindenáron szerettem volna moziba menni. Ezért aztán estefelé, amikor láttam, hogy elég gyatrán állok a bogárgyűjtésben, megkérdeztem a Sáriöcsit, mennyiért vagy miért adná oda nekem az ő részét, mert tudtam, neki esze ágában sincs moziba menni.

– *Hát, idefigyelj aranykisöcsém! Ha máma este odakészíted nekem a hátsó farakáshoz az öregapád bajonettjét, áll a zászló.*

Mit mondjak, még a vér is meghűlt az ereimben. Ha én azt ellopnam öregapámtól, tényleg kitörne a harmadik világháború. Azt kértem tőle, aludjunk rá még egy napot. Hallani sem akart felőle. Viszont a mérlegeléskor mögém settenkedett, hónóm alá nyomott egy nagy konzervdobozt, ami tele volt krumplibogárral. Mit volt mit tenni. En következtem a sorban. Igencsak megdicsért az igazgató elvtárs.

– *Na, látom, ebből a végén még mozijegy lesz.*

Aznap estére ott volt a farakásban öregapám bajonettje. Úgy fényelt a holdvilágban, hogy vissza kellett szaladnom a krumplibogaras harisnyadarabért, amivel bebugyoláltam.

Egész éjjel forgolódtam az ágyban, sokáig nem bírtam elaludni. Hogy megnyugodjak, eldöntöttem magamban, történjék bármi, én visszacsinálom az egészet.

Reggel az első utam a farakáshoz vezetett. Persze, hogy hűlt helyét találtam a bajonettnek. Kivert a víz. Hogyan fogok én ezek után öregapám szemébe nézni? Arra gondoltam, ha már így esett, bevallok majd mindent, töredelmesen. Talán, akkor megbocsájt.

Híába kerestem otthon és az iskolában a Sáriöcsit, azt mondták, hogy ők most eperfalevelet szednek a selyemgubó-termeltetéshez.

Amikor hazaérkeztem az iskolából, öreganyám a gádorban üldögélt és kukoricát morzsolt. Menten elállt a lélegzetem, mert egy megszólalásig hasonló bajonettel morzsolta a kukoricát, mint öregapámé. Már éppen kérdezni akartam, mire ő:

– *Látod kisfijam? Öregapád tegnap este is annyit háborúzott, meg annyi bort szaporított, hogy a farakásba' találtam meg a bajonettjét! Szerintem ez kiment huggyozni, aztán elhagyta.*

Nagy kő esett le a szívemről. Főleg, amikor megtudtam, hogy öregapám is krumplibogarat szed éppen, mert ma a mi utcánk van soron.

Azért hátraszaladtam a farakáshoz. Egy fecnit találtam a Sáriöcsi írásával. Az volt rajta: „na ezér még faszulsz”.

„Elizabeth”, Mayrhofer József nővére

Az első győri fotográfus, Mayrhofer József

Mayrhofer Józsefről a halálának másnapján, 1897. május 13-án megjelent nekrológban ezt olvashatjuk: „Alapos teológiai ismerete mellett sokoldalúsága ragadta bámulatra mindazokat, kik őt lakásán, mely valóságos természetrajzi múzeum vala, meglátogatták. – Sokoldalú ismeretét csak jószívűsége múlta felül. A szegény kérő szava parancs volt számára. – Rokonain, jóbarátain segített, amikor csak tudott. Ez az oka, hogy 34 éves kanonoksága mellett vagyona alig maradt. Kedvelte az éneket és zenét. A székesegyházban évekkel ezelőtt sokszor hallottuk mély basszus szólóit. Csak az évek súlya bírta őt a kedvelt éneklés elhagyására. Szerette ő az embert, a természetet, a művészetet és irodalmat. *Ismerte őt az egész város, de azt kevesen tudják, hogy ő volt Győrött az első fényképész. Még most is meg vannak legelső fényképei. Láthatók voltak nála Győr 50–60 év előtt virágzott népei. Szenvedélyes fotográfus volt ifjú korában és az is maradt késő aggkorára is.*”¹

Arról, hogy Mayrhofer fotográfiákat készített, egy ismeretlen nyomdában 1852-ben készült litográfia, aztán egy először 1854-ben, majd 1856-ban, a Kunst-Anstalt des Oesterreichischen Lloyd in Triest által kinyomatott rézmetszet is tanúskodik. Az 1852-es nyomaton a metszet alapjául szolgáló kép készítőjeként a „photographirt v. J. M. 1852.” felirat szerepel. A kilenc osztású – Győr (és környékének) nevezetes épületeit mutató – metszet jelzete szerint „Photographist v. J. Mayrhofer 1854.” A metszeten szereplő épületek (a címadó Raab an der Donau/Győr a Dunáról, Feuer-Thurm/Tűztorony, Martinsberg/Szentmárton, Bischofs-Schloß/Püspökvár, Dom-Kirche/Székesegyház, illetve a Hauptplatz nördlich, südlich, westlich, östlich/Főtér északról, délről, nyugatról, keletről) közül több Mayrhofer által készített kép is ránk maradt. Az 1852-ben készített litográfia már öt év múltán – igaz, a szerző megnevezése nélkül – helyet kapott az *Új képes győri czim- és ügy-naptár* címoltdalán, s a kilenc osztású acélmetszet egyes képei is visszaköszöttek a korszak képes újságjainak hasábjain, egészen a századfordulóig.

A tudós teológus, tanár és iskolaigazgató a halála előtti évben megjelentetett – latin nyelvű – autobiográfiájában így emlékezett meg fotográfusi munkájáról: „Amilyen mértékben szellemi és testi erőmet mindent felülmúló iskolai fáradalmaimra és különféle örömtelen terheimre fordítottam, az is csoda, hogy nem rendültem meg benne. Azonban éveken keresztül folyamatosan gyomorpanaszaim voltak, ennek következtében pedig csaknem elviselhetetlen fejfőrcseim, amelyek kivétel nélkül minden nap rám törtek néhány órával a reggeli elköltése után. Hiába kerestem fel több jóhírű orvost és szedtem a legkülönfélébb orvosságokat, ez a betegség nyolc éven keresztül gyógyíthatatlanul kínozott.

Mivel sok hosszas munkámban nem csekély mértékben megfáradtam, szabadidőmben elmém lefoglalására és pihentetésére különféle tevékenységeket űztem. Leggyakrabban zenével foglaltam le magam, ami azzal magyarázható, hogy már 7 éves kisfiúként a templomi kórusban én voltam

apám, az iskolaigazgató helyettese, mint alt énekes. 8 éves koromban, mikor először fújattam a templomban az orgonát, apám azt mondta, tegyek egy próbát az öreg plébános előtt is, aki – mivel tudta rólam azt is, hogy az iskolában is jelskedem – elismerően így szólt: »Gratulálok, iskolamester uram! Taníttassa csak ezt a fiút! Ebből még lesz valami!« Mindenekelőtt a zenében kerestem a gyógyulást. Mivel már gyermekkoromtól fogva hatalmas készletet éreztem a zenélésre, minden lehetséges alkalmat megragadtam rá, még tanulmányaim ideje alatt is. Már igen korán, és később is, mint győri teológiatanár minden szabadidőmet a hangszeres zenének és az éneklésnek szenteltem. Különösképpen a szent énekeknek a székesegyházban, amelynek a közelében laktam; vásár- és ünnepnapokon – több mint 20 éven át – mint basszus énekes mély, zengzetes hangommal, készséggel szolgáltam a karnagy által kiválasztott helyettes előadóként.

15 éven keresztül foglalkoztam továbbá elektromos és optikai kísérletekkel és játékokkal, mindenekelőtt a készítésükkel és illúziókkal; komolyabban photographiai vázlatokkal, és képmások készítésével, amely mesterségnek Győrben én voltam az első és egyetlen felszines tudású mestere. 1844-től daguerrotípiával, de komolyan csak az 1849. évtől, amikor a photographiát is feltalálták.”²

Végrendeletéből tudjuk, hogy győri lakóházának falait – néhány festményen és a korszak jeles fényképészének, Angerernek egy képén kívül – saját fotográfiái ékesítették. Rendelése szerint: „A képes albumok, a számtalan fotográfiák s daguerotypek; mind az örökösöké” lettek.

„Külön rendelkezése” szerint pedig „*A férfi arczképes nagy album Pál öcsémé; a női pedig Luiza unoka húgómé. Mindkettő saját kezem műve, összesen 1600 arczkép, melyek ide oda szét ne szélesztessenek.*”

Mayrhofernek tehát halálakor még – a lakóházában elhelyezett fotográfiákon, képes albumokon és „számtalan daguerotypek”-en kívül – birtokában volt legalább 1600 saját készítésű fotográfia; két albumba rendezve.

E hatalmas fényképhagyaték nagyobbik része az örökösök kezén szétszóródott, s Mayrhofer, mint fotográfust gyakorlatilag elfeledték. Pontosabban, mivel az elmúlt évszázadban az egyházi gyűjtemények tudós kezelői szinte magukénak tekintették Mayrhofer fotográfiáit, fennmaradt felvételei az egyházmegye különböző gyűjteményeibe – a könyvtárba, kincstárba, illetve a püspöki és káptalani levéltárba kerültek. Számos eredeti fényképe – ez idáig azonosítatlanul – ma is bekeretezve függ a könyvtárban, az eredetileg albumba ragasztott képek egy részét pedig eltávolították. Jellemző, hogy szinte az összes, az 1848–49-es forradalomban és szabadságharcban részt vállaló plébános képe hiányzik, egykori meglétüket csak a ragasztó nyomai és a képaláírások őrzik. E képekről az utolsó tudósítás 1948-ból való, mikor a forradalom és szabadságharc centenáriuma készül kiadvánnyal kapcsolatban Orbán László azt jelezte püspökének, hogy „azok mindegyike birtokában van”. Ezek azóta is lappanganak.

1 Mayrhofer József 1810. június 5-én született a Sopron megyei Okán. Tanulmányait szülőfalujában kezdte meg, majd a kismartoni mintaiskolát befejezve a soproni gimnáziumban érettségizett. A győri szemináriumból püspöke Bécsbe küldte a Collegium Pazmanianumba. Teológiai tanulmányainak befejezését követően 1835-ben szentelték pappá. Két és fél esztendei szanyi káplánkodás után Győrbe került, s előbb mint a szeminárium tanulmányi előljárója, majd 1841-től az intézmény teológia- és erkölcsstanára működött. Ez időtől fogva a város összes iskolájában tanított, s egy évtizeden át az összevont iskolák igazgatói feladatait is ellátta. Számos alapvető katechetikai munkát adott ki. 1864-től kanonok, 1881-ben XIII. Leó pápa házi főpapja, majd 1886-tól káptalani nagyrépost.

2 „Deinde experimentis lusibusque variis electricis, et opticis, coram aliis productionibus illusionibusque; serius photographicis delineationibus, imaginibusque producendis – ceu unicus et primus in civitate Jaurinensi, hujus artis diletanticus artifex, per annos 15 me occupavi; inde ab anno 1844. Daguerotypia; serius ab ann. 1849. vero dein Photographia hoc anno ad inventa.”

A Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár gyűjteményében ugyanakkor három – Mayrhofer fotográfiáit tartalmazó – album is megőrződött. Jellemző, hogy két albumot bizonyosan Mayrhofer kortársai, Mohl Antal és Ebenhöch Ferenc kanonokok állítottak össze, illetve kötötték újra. A harmadik – lapokra szétcsépett album – néhány lapja, illetve az egyértelműen abból kiesett, kitépelt képek pedig a Mohl-hagyatékban őrződtek meg.

A legteljesebbnek a Mohl-hagyatékból előkerült „Mayrhofer József ön-arcképei 100 változatban 1858.” című album tekinthető. Bár az album lapjait újrakötötték – így a képek eredeti sorrendje is megváltozhatott –, Mohl Adolf 1934-ben az új kötetstáblára átmásolta „a fényképező M J (eredeti) megjegyzései”-t: „Variationem eines u.[nd] desselben Gegenstandes in 100 Exemplaren nicht 2 ganz gleich. Toties-quoties, – semper aliter. Wie oft – so oft; immer andere Gesichter.” E megjegyzés meg is található az album első, fényképeket tartalmazó lapján, Mayrhofer kézírásával, ugyanakkor az egyes lapokat nem az eredeti sorrendben kötötték újra. Bár az album utólag adott címe arra utal, hogy Mayrhofer 1858-ban lezárta ön-arcképes albumát, a feltehetően Mohl Antal, vagy Mohl Adolf által utólag beragasztott képek ezt az időhatárt 1868-ig tágitják. A más albumokban, illetve „szórványban” megőrződött Mayrhofer-önarcképek azt igazolják, hogy Mayrhofer gyakorlatilag élete végéig készített, illetve készíttetett ön-arcképeket. Az eredeti – 100 ön-arcképet tartalmazó – albumot azonban valóban 1858-ban zárhatta le, illetve állíthatta össze Mayrhofer József. Az első, 1847-ben készített színezett talbotípiát követően valójában csak az 1858-ig Mayrhofer által datált és sokszor megjegyzésekkel ellátott képek követik. Az 1858-ig készült ön-arcképek szinte mindegyikén – a kivágástól függően – feltűnik Mayrhofer „műterme”, vagy annak jellegzetes berendezési tárgyai. A korláttal lezárt nyitott folyosó vagy veranda végét – háttérként, egyenesen lógó, illetve függönyként redőzött drapéria zárja le. Mayrhofer egy jellegzetes mintázatú terítővel letakart asztalkán nyugtatja karját. Az asztalkán, illetve az esztergált lábú állítható állványon többnyire könyvek szolgálnak díszletül. A könyveket feszület egészíti ki, illetve az asztalra helyezett cilinder helyettesíti. A Mayrhofer által leírt száz ön-arcképből nyolcvan található az albumban. A készítés időpontja szerint sorba rendezett ön-arcképeken jól látszik, hogy azok között több, csupán apró részletében – többnyire a kéztartásban – különböző, vagy teljesen azonos felvétel is található. A „nicht zwei ganz gleich” ígéretét Mayrhofer a keretézéssel és egyes részletek színezésével valósította meg.

A kiegészítésekkel együtt két évtizedet felölelő ön-arcképek jól mutatják Mayrhofer kísérletező kedvét. Nemcsak arra törekedett, hogy a – bár sokszor csak a beállításban, kéztartásban, „attribútumokban” – különböző képek között ne legyen két egyforma, hanem ön-arcképeiben a fototechnika fejlődése is nyomon követhető. A színezett talbotípiá, sóspapír, albumin képek mellett párba rendezett álsztereó képek is fellelhetők.

A Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár gyűjteményében megőrződött, a kötetstáblájára ragasztott címke tanúsága szerint a B. III. b. 156. leltári számú album „Photographiák”-at tartalmaz. Az első oldal bejegyzése szerint pedig az album „Ebenhöch Ferenc győri kanonok (†1889) fényképgyűjteménye”. Az album ugyanakkor összesen egy képet – „Ebenhöch Antal sz.[abad] k.[irályi] Buda város tanácsnoka” – tartalmaz, amely valóban Ebenhöch gyűjteményének személyes darabja lehetett. Számos kivágott lap után pedig Grósz József kalocsai érsek, majd az 1943-tól lébényi plébánosként működő Németh Jenő képe is helyet kapott az albumban, vagyis azt még a 20. század közepén is használták. A többi – mintegy

háromszázötven – fotográfia ugyanakkor egyértelműen Mayrhofer munkája. A képek döntő hányada az egyházmegye papságának portréja, de helyet kaptak Mayrhofer rokonainak, a város notabilitásainak, polgárainak képei is. Az albumba került Mayrhofer műtárgyfotói mellett, néhány városképe és reprodukciója is.

A harmadik albumnak sajnos mind az eredeti kötetstáblája, mind a címlapja hiányzik. Az utólag készült pallium felirata szerint a töredék a „Mayerhofer-Album.

Mayrhofer József ön-arcképe, 1860

Győregyházmegyei kispapok, papok, bencések és nem egyházi férfiak régi fényképei [az] 1860–1870. évekből”. Az ívekbe fűzött lapokon Mayrhofer – a palliumon jelzett – fotográfiái mellé műtárgyfotói, városképei, de újságból kivágott nyomatok és eredeti grafikák is kerültek.

Mayrhofer fotográfusi tevékenységének különleges emléke az 1878. október 1-jén kelt, kézzel írt önéletrajza, melyet hét, saját készítésű fotográfiával egészített ki. A dokumentumban négy ön-arcképe mellett két, szülőfalujáról, Okáról készített fotográfiája és egy ön-arcképes névjegykártya is került, amelyhez a következő öntudatos megjegyzést fűzte: „Omnes hae Photographiae – dempta postrema ista imitatione litographica – sunt totidem opera manuum mearum.”³

(Az eredeti felvételeket a Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár őrzi. Köszönettel tartozom Kiss Tamás igazgatónak, aki lehetővé tette a hagyaték kutatását és feldolgozását. A Győri Egyházmegyei Levéltár munkatársai – Vajk Ádám és Nemes Gábor – a teljes fotóanyag kiadásában segédkeznek. A képek digitális restaurálása Tanai Csaba gondos munkáját dicséri.)

3 Az összes fénykép – amiről később ez a könyvatos másolat készült – saját kezem munkája.

Talált anya

(Györe Balázs: Halálom után eltüzelni!)

Nincs nyugvópont (legfeljebb némi ernyedés), nincs eredmény (legfeljebb holmi részeredmény), nincs szabdalás (legfeljebb itt-ott megkönnyebbülés): Györe Balázs – amolyan minimalista Proustként – konokul keresi családját, múltját, az időt. Keresi, ami nincs már. Megtalálhatja valaha is? Megtalálhatja, ha kitalálja.

Az elmúlt években ez a múltidézés roppant fegyelmezett könyveket termelt: apjáról, apja „barátjáról”, „besúgó barátairól” közölt ezt-azt az író. Köteteiben az a dokumentarista indulattal álcázott művészi szándék nyűgözte az olvasót, amely egyfajta „valóságot” igyekezett kimesterkedni, és (bizonyos álgregényformában) elmulasztott érzelmi érintkezések tényállásait modellálta. Györe keresésének egyik megrázó eleme az volt, hogy nyilván hiányzó, elsorvadt viszonylatokat emel ki a semmiből, alig körvonalazható vonzalmi koordinátáknak próbál jelentőséget tulajdonítani, évtizedek együttléte alatt megszűlelni képtelen közlekedési-távolodási mozzanatokot igyekszik megalapozni. De hogyan lehet a nem-létezőkhöz fűződő egykor kibomlatlan kapcsolatoknak, a névtelen valahai vegyértékeknek értelmet adni, mégpedig a szereplők halála után, amolyan „helyettesítő” rárévedés, az emlékezetből egzisztenciális örállást építő megidézés feszélyezett verbális formáiban?

Hát éppen ebben áll a kihívás, az írói munka. Györe Balázs eltávozott szüleinek alakját a szorosabb értelemben vett hagyaték apró-cseprő tárgyi emlékeiből, a halál beálltát közvetlenül követő helyzetek tüzetes elemzéséből állítja össze, főleg a még friss emlékszilánkok összegyűjtésével, illetve a történeti-életrajzi kipuhatolás szabatos csipesszerebbenseivel. A *Halálom után eltüzelni!* a közelmúltban elhunyt anya alakja köré szövi a mesét... de már ahogy kimondom, érzem: ez a könyv is (mint az előző „rokonteremtő regények”) inkább valamely egzisztenciális érzelmi-szellemi gócpontokat, a vérségi kapcsolatban élesen megjelenő létkérdéseket taglal a holt felmenő történetének mozaikjai ürügyén.

A szövegben különböző műfajú, rövid betétek követik egymást: az író egyes szám első személyben előadott mondanói, az anya levelei, az anya első – a második világháborúban elpusztult – szerelmének levelei, aztán magánjellegű adatlapok, bejegyzések, rendőrségi jegyzőkönyvek (egy lakásbetörés tanúságai), rokon közlések, szerzői reflexiók stb. A sokrétű anyaghalmoz mégsem kezd ki a mű egyneműségét: minden pillanatban világos, ki beszél, mikor és kinek. A világos tagolás és az anyagok csoportosítása itt mintegy pótolja a linearitást, a mesészöves takarékosan felfelkinált édességét, és a száraz – olykor Nagy Lajos igazságkereső és fesztelenül motozó modorára emlékeztető – hitelesség meggyőző biztosítéka. A szöveg nem csak egy hosszú életű, New Yorkban született, majd a Kavics utcában ötven évet eltöltött asszony sorsának egy-egy lényeges eseményét idézi fel, hanem egy egész városi-középosztályi értelmiségi család életgyakorlatát – párkapcsolati kielégületlenségével, elmosódó habitusával, szeretésre és szerethetésre való képzetlenségével és általános életfogytiglani szabódásával. A könyvben több ponton fel-felbukkannak a számban gyarapodó családtagok érzelmi lefagyásának stációi, a szeretet-hiány és az érintésképtelenség tünetei. Megrendítő, milyen szabatosan mutatja az író a szükséztudás csaknem rituális félszavúságával, olykor a szövegbe iktatott versek emeltyűivel a Györe család, mondjuk így, egyetemes félszavúságának láncolatát, a kor szürkeségéhez idomuló bujdoklási stratégiáit és zárkózottsági pályarendszerét. Kapásból kiragadok néhány reflexív mondatot, ezek a könyv igazi kapaszkdói. *A halál súrolja a gyermekkort. Vagy: Úgy éreztem akkoriban, ő az egyetlen ember, aki megértene, aki segítene eligazodni ezen a földön.* Vagy (úgy tűnik, az anya figyelmeztetése): *Fiam, viselheted a sorsodat úgy, mint egy püpot, de akkor összerokadsz, vagy úgy, mint egy keresztet, és akkor ember leszel.* Idézhetnék kapásból a szövegbe ágyazott (mondhatnám: nyilvánosan elrejtett) költeményekből is, hiszen azok,

már pusztán műfajuknál fogva is, a lírai elmélyítés garanciái. *Aldozatok kakast / Értem – / A félelmet nem érzem. / Csak azt, hogy hidegedik a lábam. / Rátok kukorékolok hajnalitájban.*

Mindezzel csupán azt jelezném, hogy Györe Balázs könyvében különböző szemszögből fogalmazott, eltérő egzisztenciális töltetű, egymással felelő, egymást kiegészítő-megindoklő-elrejtő szövegtestek sorakoznak. Az egésznek azonban – még a tárgyyszerű hangfekvésben előadott rendőrségi jegyzőkönyvnek, vagy a háború alatt keletkezett, a bombazajban elmorzsoltt hétköznapiakban keletkezett rajongó leveleknek is – *együttesen* elemi sodrása van, bár Györe fölöttébb fukar kézzel adagolja a *szükséghelyzetek édes tejét*, a *filozófiát* (hogyan Shakespeare-t idézzem). De néha, a meghökkenő megvilágosodás pontjain, „megvastagszik a tréfa”, és a szaporodó anyag hirtelen világirodalmi távlatot nyer, tömény szubsztanciát tükröz. Hadd említsék egyetlen példát! Idézek (nyilván anyját beszélte az író): *Így volt? Így van? Jól írja Kerouac? Ki kell bírni! – ez volt az egyik visszatérő mondatod, magadnak és másnak. Ezt kell mondogatni, erre biztattad magadat, engem és másokat is, anyám!* Ebben a pár szóban a figura szenvedéstörténetének lényege mintegy szellemföldrajzi síkra emelkedik, ugyanakkor személynéssé keményedik, egyetemes csengést kap – a fiú, ez a szülei halála után elbolyongását bánó, csak a holtakhoz megtérni képes, vezeklő „tékozló fiú” végre önmagára vonatkoztatja a szülők éthoszáit, és megpróbálja (a konkrét életnél fontosabbnak rémlett érdekek hajszolásának évtizedei után) méltányos szemléletté forrasztani önmagában a mulasztás, a műveltségéből eredő tudás és az illeszkedési hiányosságok emlékeit. A stílári találatokra csak utalni tudok itt: a *volt* és a *van* létige párosodása óhatatlanul sejteti a *lesz* (a mindig így lesz, így marad) képzetét, a *magadnak és másnak* határozószók az emberi lét végső tanulságaira figyelmeztetik az egész „emberiséget”, hogy az utolsó fordulatban mégiscsak a *fiú–anya* példátlan-személyes összetartozásának tényével hitelesítsék ezt a létgyakorlati krédót.

A *ki kell bírni*-fordulat a világirodalom egyik örök, megrendítő lélektani intéset frissíti fel, és az emberi szenvedéstörténet szakrális síkját vetíti élénk. Sok más helyett hadd társítsam Kerouac meggyőződéséhez Shakespeare és Rilke tapasztalatát. Rosalind, az egyik legélesebb eszű Shakespeare-hősnő mondja az *Ahogy tetszikben* (IV. felvonás, harmadik jelenet), egy meghökkentő levél olvastán, még a türelmet is lefitymálva és meghaladva: *Viseld el ezt, viselj el mindent (Bear this, bear all!* Rilke pedig, a húszas években, a háborútól megalázva, szellemi számkivettségében találja meg azt a forró kifejezést, amely szótárának egyik legnyomatékosabb elemévé válik: *aushalten* (kibírni). Idézem *Der Magier* (A mágus) című versének első nyolc sorát, ugyanis ez a betét Györe Balázs szellemi tartásának, szülőlkön át az egész *élettel* szemben megnyilvánuló attitűdjének genezisést nyújtja: *Er ruft es an. Es schrickt zusammen und steht. / Was steht? Das Andre; alles, was nicht er ist, / wird Wesen. Und das ganze Wesen dreht / ein raschgemachtes Antlitz her, das mehr ist. // Oh Magier, halt aus, halt aus, halt aus! / Schaff Gleichgewicht. Steh ruhig auf der Waage, / damit sie einerseits dich und das Haus / und drüben jenes Angewachsne trage.* (Magszólítja. Az megijed és áll. / Mi áll? A Másik; minden, ami nem ő, / lényé válik. És az egész Lény / odafordítja hirtelen megmunkált arcát, ami több. // Ó, mágus, viseld el, viseld el, viseld el / ezt! / Teremts egyensúlyt. Allj nyugodtan a mérlegen, / hogy tartson téged egyrészt, és a házat / és odaát azt, ami közben megszaporozott).

Györe Balázs könyvének legmélyebb áramlata tükröződik itt, a könyv talán nem is szőlő másról, mint erről: hogyan viseljük el az életet, benne a legsúlyosabb teherrel, a szülők elviselésének terhével, s mindazzal, ami azzal összefügg életünkben és halálukban. Az író eredeti találmánya talán éppen ebben rejlik: volt bátorsága alkotói figyelmét arra a viszonyrendszerre összpontosítani, amely egész életében a kizökkenés, megvetemedés és megferdülés legégetőbb seibe jellelte. Nem kétséges, hogy a *Halálom után...* éppen a családi viszonyok kebelében megoldhatatlanná keményedő részvétlenségnek, „rokon szentelenségnek” mardosó

tapasztalatát kívánja rögzíteni, miközben azokat a mozzanatokot veszi számba, amelyek az „érzéstelené válás” emlékezetes körülményeit alkották. Jut eszembe az egyik nagy előd hasonló habzsoló utópanasz – József Attila jajdul fel a *Kései siratóban* így: *Lágy őszi tájból és sok kedves nőből / próbállak összeállítani téged; / de nem futja, már látom, az időből, / a tömény tűz eléget.* A hangsúly itt az *összeállítani* igén, és a *tömény tűz*ön van, – Györe Baláznál sem másképpen...

Mert hogyan is történik ez az *összeállítás*? Apró dolgokra emlékszik és emlékeztet az író; a halál utáni elhagyott hajlék kicsiny jeleit, épp a távozással jelentést nyert „morzsáit” figyeli, az érintetlenség áhítatával (még most is mintha csak abc-jét tanulná a „megérintésnek”). De olvasói megilletődésünk természetrajzát vizsgálva, említhetnék még néhány összetevőt, amely fokozza a megindulást: a szeretet nélkül lezajlott vonzalom ábrázolását („sohasem szerettem”), a kölcsönös érdeklődést nélkülöző együttélés évtizedeinek rajzát (soha semmi fontosat nem közöltél szüleiddel; semmit nem osztottál meg velük: se fájdalmat, se örömet), a *hi-deg összeöregedés* részletezéseit (Györe Balázs szava), az elmaradt emberré válás tragikumát stb. (az anya kissé elmosódó körvonalakban lebegő lénye számomra ebben a rebbentő mondatban nyer örökkévalóságot: *Lehet, hogy azért kell annyit szenvednem, mert nem váltam még emberré.*)

Az anya felismeréséhez szükséges a fiú alázat, a földközelség szédülete, a női test sorvadása, ez a legutolsó anyai szülés... Györe maga ugyan azt mondja: *most már nem tudna megszűlni engem (miután kivették a méhét, a két petefészkét)*, de ugyanakkor mintha szellemileg épp most hozná világra azt az egyetlen embert, aki nem képes meghalni anélkül, hogy – legalább a megidézés mimikrijével – utólag ne szeretne volna. Milyen melegség és magasság, ha az ember csak megsejteni képes, ami volt, és gátlásosan azt isteníteni, ami nincs már, tehát a pusztulás síkján megtalálni, ami azelőtt láthatatlan volt. A boldogság itt a halál tözsomszédságában születik, abban a szellemi szférában, amelyben a látszólagosság és az ismétlődés megszűnik, az utód találkozhat önmagával és azokkal, akiktől tartott életükben (hiába időzött mellettük)... Az író utólag hatalmasan fellobbant tisztázásigénye az emlékekbe reményt vegyít, vagy fordítva: emlékeket csoportosít a reményhez, amely az anya halálával komoly megrendülés formáit ölti.

Majdnem hajlanánk arra, hogy élethazugságok felfejtésének nevezzük ezt a gyönyörűen önemésztő művet, ezt a kis körömpasszos sajdulásokba fojtott rekviemet – de látjuk, a sokrétű és sokoldalú *megvonás*ban eltelt életek (apa, anya, fiú stb.) is képesek teremni és teremteni, képesek meghosszabbodni az előre (be)láthatatlan tisztázat felé mutatva. Igaz, a könyvben meglehetősen leheletszerű a figurák benső rajza, a viszonyok akárcsak elképzelt kimedrelése, de talán éppen ez erősíti azt a lenyűgöző hatásmechanizmust, amely a könyv nyomatékait megteremti. A családtagok összefűződését valamely furcsa, „gondozatlan” lelkiismeret mégiscsak szavatolja, és ez a lelkiismeret a hiányzó szeretetközösséget mégis valamiféle egynemű történeti lélekfűzér alakjában egymás mellé rendeli. Akik míg élnek itt a földön, édeskeveset tudnak tenni egymásért, azok a sorozatos eltávozások (megözvegyülések, válások, megtévelyedések, elszakadások) *után* ráhökkennek a néma sorsközösség erejére, az amúgy idegen „emberiségtől” különböző fontossági sorrendek fontosságára, az ismétlődő mozzanatok szakrális... tehát az üres anyagságot mégiscsak meghaladó összetartozási együttartók jelentőségére. Ahogy az író pl. felfedezi, hogy *ugyanazon az ágyon szeretkezett*, amely amúgy édesanyja ágya volt, az pontosan ezt a tárgyszerűen és tárgyokban átöröklött személyes hagyományt körvonalazza, a részvét nélküli összetartozás vigaszát, a tapasztalat nélküli együttérzés esélyét, a hidegségen átszűrte szeretet értelmét és a zárkózottságba gabalyodott lelkek meglepetésszerű megilletődését.

Az egyik egyházatya mondta a harmadik században: az állatok maguknak hallgatnak – nos, a *Halálom után*... családtagjai, úgy érezzük, soha nem önmaguknak hallgatnak, hanem valamiféle rejtelmesebb, szavakat és önátadást

nélkülöző gyengéd hagyományozás érdekében. Ugyanis a könyvben ábrázolt ridegtartások egyikét sem nevezhetnénk közvetlenül kíméletlennek. Hallgatás, elhallgatás, közlési képtelenség, érzelmi vakság, megtagadások ezer és ezer változata: erről a gátlássorról szól a könyv. De furcsa ugyanakkor, hogy minél előrébb haladunk a szövegben, mindezt a negatívumot egyre erősebben a szótlan fogékonyságnak szemérmes légköre lengi körül. Mert miközben ezt a rengeteg *semmit* észbe veszi a szerző, össze is szed annyi *valamit*, hogy az már-már ragyog, és az ember fölé, az emberi emlékezet egébe emeli a művet. Mert itt már nem a rémület, a gyász vagy a közeledő öregség magánya keresi az igazságot, hanem az a gazdagodó öntudat, amelyet a holtak segítenek világra, és mosnak át a lelkipurdalás zsenge huzatában. Amikor behajtuk a könyvet, azt gondoljuk: lám, egy talált anya, ez a megsemmisülés szülte halandó milyen hihetetlen erővel képes megajándékozni most születő valóságával a fiút, s hogy a semmi gyökerei néha több távlatot nyújtanak, mint a legdúsabbnak vélt konkrét valóság.

És a könyv igazolja még azt is: lehet, hogy egy mű tökélye maga az éden, de az igazság mégis táplálébb, legyen bár az maga a pokol.

(Kalligram Kiadó, 2015)

Báthori Csaba

Nakonxipáni pörköltzajt

(Dalos Margit: Napéjgyenlőség)

Van mire emlékezni. Mindazoknak, akik számára ilyen helyek nem adtak, nyilvánvaló, hogy Bleiberné kifőzdéjéből („nyaranta mindig nyitva volt”) kell elindulniuk, ha emelkedni akarnak. Vagy arról a helyről, ahova visszatértek, ahonnan el sem mentek. Huszonhárom novella idézi fel a történelmi múlt idejének politikai, közéleti hangulatát *Dalos Margit* új prózakötetében.

A szerző már régen bejelentette igényét az irodalomban való nyomatékos jelenlétre. Gondolkodás- és látásmódja nem változott, az sem, hogy – törekvéseit tekintve logikusan és szükségszerűen – megmaradt a legotthonosabb terepen. Egyvégbé épült írások ezek, mintha egyetlen lendületben teljesednének ki, s mint *Caspar David Friedrich* katedrálisai, titkokat zárnak magukba. Amikor az író ezeket a titkokat felfedi, a múltat élénk vetíti, mint egy filmet; ritka élményben van részünk. A könyvet nyitó írásból (Zónaidők – időzónák) nyilvánvaló, hogy nem feledhető mindaz, ami a háborúban, pincei zónaidőben történt meg a föld alatt és a föld felett, hogy milyen új zónaidő ereszkedett a világra, bizony, a bombáktól meg lehet halni, belövésektől, robbantásoktól is. A múltból szerethető emberek lépnek elő, álom és emlék az író könyvének legfőbb ihletője, mert csak ez lehet vigasz és menedék, a rossz közérzet ellentéte. Keressük a dolgokra a magyarázatot, egységes, teljes prózavilág ez, sajátos hangulata van, nyelvgyökerei mélyre nyúlnak, emberekről ír, szenvedéseket örökít meg, utcaneveket, épületeket (ezek belejátszanak a szereplők múltjába), sorsok szárait felfejtő történeteket mond el, szövegképzése filmszerű. Az érzelmek, a gondolatok, az emlékek egészé állnak össze. A képzőművészeti utalások erősek (hat az íróra a festőművész férj, *Giczy János*, akinek szárnyasoltárából látható részlet a borítón), újabb történeti és helyszínek, emlékképkockák kerülnek a lapokra. Egymásra épül a pinceelőttiség és a pinceutánosság, egymásra a felismerések, belátások, időzónák, a látások hálózata, az idő- és térbeli összefüggések líraisága – tárgyilagos híradással. Egy példa: „...*Budai Borbála úgy érezte, a Bibliába érkezett meg: a gyógyulni akarók, inaszakadtak, sánták, feltámasztottak, panaszkodók és fohászodók közé. Deszkával szegett agyaggödörben ültek, körülöttük bugyborgott az agyagos forró víz, némelyek a deszkaszegélyről lógatták lábukat a síkos mederbe: bugyik, delénkombinék, klottgatnyák vizes ráncossága tapadt a szí-*

kár vagy megereszkedett testeken, a fejeken fekete férfikalap vagy színes kendő, s ültek, mint a Bibliában, vártak, mint a Bibliában, a sűrű meleg körülfolylta őket, behatolt pórusaikba, a gőz átjárta a tüdejüket, a kendő és kalap alatti hajukat, felpuhította lelkeiket...

Belefeledkezhetünk a régi budafoki sváb család leszámazottjának újabb, hódító, de meghódításra való könyvébe: ámulva, elbűvölve. Mert a *Napéjegyenlőség* kétségtelenül a legjobb teljesítmények közé tartozik. Dalos Margitnak van arányérzéke, ízlése, maradandó élményt szereznek a novelák a hagyományos élményanyagból, az érzelmeik feszülésével, az érzéki leírásokkal és az álmokkal. A mindennapi „kis-élet” dolgait sorakoztatja, a maga körén belül maradv fedeztet fel olvasóival új helyszíneket, kapcsolatokat; az egyszerű élet, a kisemberek világában gyökerezve nyílik ki az egyetemesség felé. Nem mellékes figyelemmel metsz, adagol, válogat a valóságanyagból. Varázsa – túl a mesteresség ismeretén – abban van, hogy egyszerre tud emlékeket idéző és álmokat rögzítő lenni. Egységes és teljes prózavilág ez, amit jól jellemez a gyerekkorba vetett pillanatok öröme, vagy a kalandok, a dunai fürdőzések, a történelmi változások átélése. Az olvasó belekóstolhat a nakonxipáni pörköltszafitba, és feleleveníthet rég nem látott filmeket. Ugyan nosztalgikus elemek szövik át prózavilágát, de Dalos Margit sohasem ködös múltbarévedést teremt. Aradó, sohasem könnyű, pontos mondatokat ír.

A kötetben szereplő elbeszélések fokozatosan tágitják a képet a történeteket megszólaltató időszakról. És hogy véletlenül se felejtsük el, hogy a múlt, a politika és a közélet mellett ez mégiscsak szépirodalom, amiben ott van a különös titok-titkok dédelgetése, erre példa a *Vákuum*-ból a furcsa fénykép: „...egy hiányosan öltözött nő kézen állt, és lábát a felemelt fejéhez visszagörbítette. A nő a testével szinte karikát formázott, de mosolygott, és varázsosán nézett. A kép alatt ez állt: *Jegyszédőből revüszár. Franciska akkor sokáig gondolkodott, hogy mit tárolnak a revüsz-tárban. Mi az a revüsz? Van lom-, könyv-, rak-, kincs-, sőt fegyvertár; de revüszről még sosem hallott... igenis, az emberek végtelenül sok mindent tárolnak magukban, és mért ne létezne olyasvalami, amit revüsznek nevezünk.*” Egy írónak meg kell találnia azt a pontot, ahonnan megszólaltatja történetét. Ez Dalosnak egyszerűen megy: „*Tavalyelőtt csinálták meg az utat makadámra... A nővérem – hátán a felfújót párnaszárnyakkal – mosolyog, mint egy karácsonyi angyal... Miklós tisztelendőt áthelyezték... Egész éjjel tutult a járda-szél...Mi volt abban a SZOT-hajóban elrejtve mégiscsak?*” A visszaemlékezések igazi hangulatot teremtenek, nem kell rákérdezni a múltban elkövetett cselekedetekre, egymáshoz való viszonyokra, gondolkodásra és sorsra.

Dalos Margit kortársai közt az egyik legjellegzetesebb magyar író, beleértve mindazt a jellegzetességet, amit mi magyarnak érzünk. A személyes történetmesélést, az oldott, érzékletes stílust. Kibédi Varga Aron naplójából, egyperceseiből való a következő részlet: „Egyszer megkérdeztem annakidején Mészöly Miklóst, hogy melyik az a magyar író, akit figyelmembe ajánlana. A válasz: Dalos Margit. Novelláskötetét (*Szénszűnet Kapernaumban*) azonnal meg is vettem, de csak most kezdtem el olvasni. Mészölynek igaza volt. Hihetetlenül gazdag nyelv, a cselekmény alig követhető, egyszerre fut a múltban és a jelenben, Magyarországon és másutt. Bizonyos fokig José Lezama Lima kubai regényíró 1966-ban megjelent *Paradiso* című regényére emlékeztet, ahol szintén állandóan a múlt és a jelen között utazunk. Azzal a különbséggel persze, hogy Dalos Margit novellákat ír, a kubai pedig regényt.”

Nincs okunk kételkedni benne: Mészöly ma is a soproni írónt mondaná. Ez bizony a legnagyobb elismerést jelentené.

(Kortárs Kiadó, 2015)
Tönköl József

Porr Benedek bevadul?

(Méhes Károly: Néma galambok utcája)

Méhes Károly legújabb regénye, a *Néma galambok utcája*, egy immár trilógiává dagadt önéletrajzi szövegkorporusz darabja. A *Túl élő* (2009) és a *Hegymenet* (2011), e szekvencia másik két részlete, ahogy Palójtay Kinga is írja megkapóan jól strukturált kritikájában (P. K.: *Az ember, aki ott se volt*, Jelenkor, 2015/11, 1258–1261.), a *Néma galambokkal* együtt egy Bildungsroman fejezeteit rajzolja ki. Az első két próza, ha tetszik, egyetlen, külön alakokban megtestesülő protagonista férfivá érésének, intellektuális kiteljesedésének fázisait rögzíti, a harmadik szöveg, folytatva, ahol az előzőek abbahagyták, az élet elfogyásával számot vető, azaz apatikusan, bár tagadhatatlan méltósággal szembenező hős élettörténetét szövi tovább. A kortárs magyar irodalom sikeres, tapintható tendenciái között a klasszikus irodalmi modernség vidékmetaforáinak továbbélése is rendre ott szerepel. A *nyugatosok* (Móricz, Babits, Kosztolányi, Juhász Gyula, Kaffka Margit) vidéktematikáját továbbíró Grecsó Krisztián, Miklya Anna, Darvasi Ferenc, Papp Sándor Zsigmond prózáit a beszűkült, beforduló életek, a mai magyar vidék állapotleírásai, a posztkádári hangulatok, impressziók uralják.

Méhes prózájának alapszituációja ebbe a sorba csatlakozik: a vidéki történelemtanár életközepi válsága, motiválatlan és sokszor érthetetlen útkeresése, amely a történet egy pontján, váratlan meglepetésként, szürreális és kissé keszkesza road movie-ba csap át. A nevében is a 20. századi magyar irodalom vidékmetaforikáját, főhősinek és városainak névmágiáját (Kosztolányi – Sárszeg, Munk Artúr – Porváros, Török Gyula – A porban, Temesi Ferenc – Porlód) idéző Porr Benedek erről a meglehetősen egyértelműen lokalizálható harcterről iszkolva ered egy váratlan telefonhívás után ifjúsága, identitása, életcélja (ha van ilyen?) nyomába. Szerzőnek és hősnek, szüzsének és narrátornak innen, a kö-zépiszkolai osztálytárs váratlan halálának híréből kell elstartolnia, az élet elfogyására való ráismerés kiszámítható alaphelyzetéből kell kihozni, amit lehet. A nem különösebben furmányos szituáció Méhes regényében a puritán, szikár, ám szentvelenségében is közel hajoló elbeszélői hang miatt tud átlendülni ezen a veszélyes, a közhelyek csapdait rejtegető kiindulási ponton.

A szöveg fabulája voltaképpen két történet, talán ez is a könyv legfőbb hibája: első része, a kisvárosi pedagóguslét mikrotereinek leírásában, az életkedv elfogyásának ábrázolásában ugyanis lényegesen többet nyújt, mint a történet második egysége, az amerikai és angol beat-nemzedék emblematikus szövegeit és alaphelyzeteit idéző „fantasztikus” utazás meséje. A két sztori narratív egységek szintjén szerencsére nem különül el egymástól, a történet a fejezetekre tagolás ellenére egyetlen, egybefolyó, dramaturgiai töréspontokat sem igen tartogató rohanás élményét nyújtja. A forma elgondolása tehát üdítően hajaz a szóban forgó világirodalmi univerzum, a beat-korszak (Allen Ginsberg, Alan Sillitoe) vagy éppen a hétköznapiságot témájává tevő minimalizmus (Raymond Carver) fontos szövegeire.

A *Néma galambok utcája* nyelvében és tipográfiájában is a klasszikus modernség hagyományának konvencióját követi, érzésem szerint éppen emiatt válik kicsit modorossá az egyetlen, talán progresszív korjelzőként szolgáló nyelvi megoldása. A sztori kezdetén néhány rövid részlet erejéig bepillantást nyerünk a főhős közösségi oldalakon zajló beszélgetéseibe. A barátja haláláról telefonon és sms-ben értesülő, volt iskolatársa szerelmével chat-elő férfi e portálokon folyó beszélgetéseinek beidézése, ahogy a szöveg hagyományos tipográfiáját megtörő emoticonok is furcsán forgatják fel a szövegtest koherenciáját. Ha meggondoljuk, hogy az sms-regények, köztük a küllemükben is szellemes, például telefonkészüléket idéző alakban testet öltő darabok nemcsak a délkelet-ázsiai, elsősorban a japán, hanem az európai (német, skandináv) irodalomban is markánsan vannak jelen az elmúlt másfél évtizedben, Méhes prózájának e regisztere

legalábbis gyengébb hatásokkal működik. E részletei érzésem szerint sokat rontanak az összképen, stílusgyakorlatnak ez a néhány villanás mindenestre kevés. Bár a szmájlik és az sms-ek nem a könnyedség látszatát kelte tolokodnak elő a történetből, a főhős görcsös, a lehetőségek elfogyásával számot vető mentalitását éppenséggel jól érzékeltetik.

A kiüresedő életével számot vető, az események között diszkrét apátiával sodródó történelemtanár a múlt szeretetét örökségként kapja pedagógus édesapjától, ám valódi motivációira, mi érdekli, mit szeret, szeretne-e bármit is az élettől, szerencsére nem derül fény. Mint ahogy halott barátja szerelmének kérése, keressen fel egy évvel ezelőtti traumáját, gyermeke elvesztését feldolgozni képtelen nőt, költözzön be az életébe, szintúgy titokzatos, magyarázatra nem szoruló természetes következményekként sorjáznak a szövegben.

A sok motiválatlanság, a gyermeke hétévente való újrászületését eljátszó nő története, a nyomozás, az utazás, a „mágikus könyv”, ez esetben *Az örök gyermek* című fikciós munka lapjaiba való belevezetés mind olyan motívumok, amelyek az eleve kudarcra ítélt önmegvalósítás tétjeit kiszámítható, bár hatásosan működő dramaturgia részévé teszik. A fejlődésregény, az iskolaregény, a lokális identitásukat játékosra hozó mágikus realista regény motívumait is felillantó próza a Kádár-kori magyar valóság magig ható történeteknek leckéjét is felmondja (éppen a magát keresztény önmegvalósító táborban edző figuráról derül ki, hogy besúgó volt).

A regény mélyesen „vidéki”, kicsit szürke forradalmárként kinyilatkoztató, életmódlázadó kijelentéseket tevő hippi figurái, akik a szöveg második részét, a főhős lelövésig tartó ámokfutást uralják, mintha Jack Kerouac világából léptek volna ki: hiteltelenül is mozognak a „magyar valóságban”, amely a „varázslatos” partiumi és erdélyi utazás meséjét is felveszi terei és kellei közé.

A regény legszebb pillanatait a hős történelemhez való viszonyának részletei szolgáltatják. A kutatásokkal bibelődő, a rendszerrel egy baki miatt szembekerülő iskolaigazgató apa örök elégedetlensége, amellyel fia historikus szenvedélyének hőfokát kevesli, a soha el nem készülő doktorit firtató kínos kérdései, ahogy a Kádár-kor langyos lábvizét plasztikusan megidéző emlékképek, a félresikerült középiskolai tanulmányi verseny krónikája, mind olyan, szépen kidolgozott részek, amelyek egy korszak természetlen, önmagába forduló természetét hangsúlyozzák. Porr Benedek az eltűnő világokat névmágiába oltó, ezt a módszert traumafeldolgozásra használó főszereplők kortárs magyar irodalomban mára igen népszerű duzzadt táborát erősíti. A tétova történelemtanár egy fontos kamaszkori pillanatban összekeveri Tisza Kálmánt és Tisza Istvánt, a történet ciklikusan visszatérő elemei között ez a momentum kitüntetett helyet foglal majd el. Méhes regénye a műtfeldolgozás praxisát és pszichológiáját tekintve Györe Balázs, György Péter, Dragomán György, Szász Miklós György szövegeinek atmoszférájával mutat rokonságot. Nosztalgia és melankólia, beszűkülés és útkeresés nem hibátlan, ám megnyerő pillanatok is tartogató meséje. Az olvasóban már csak az a kérdés merülhet fel, folytatódik-e, ha igen, mikor és hogyan Méhes Károly önéletrajzi szövegfolyama?

(*Scolar Kiadó, 2015*)
Kovács Krisztina

A verskatedrális romjain

(Fekete Vince: Vak visszhang)

Talán nem új közhely, de az aktuális modernség összeomlása – mint ahogy régebben, ezt megelőző válságos időkben is hasonlóan történt – ma sem úgy kezdődik, hogy hétfőről keddre virradóan önnön modernebb mivoltára ébred az ember. Hanem úgy, hogy valami végzetes külvilági-társadalmi folyamat végpontján kivész a világból az addig rendjén mű-

ködő idő s vele minden, ami értéknek mutatkozott, és mindaz, ami ennek az örökké áramló időnek szakralizált mivoltához köthető. Például a folytonosság, a megismétlés, a visszatérés lehetősége. Kiszáradnak a gyökerek s velük együtt a jövő illúziója. A szentet felváltja a profán, az egyetemest a siváran, kiábrándítóan és lázadóan köznap; vagy éppen fordítva esik mindez, de mindig a korszellem éppen soron következő diktálása szerint. Ma a partikuláris az, ami a szokásos, ciklikusan bekövetkezett kifejezésbeli válságát átélő költészet segítségére lehet. Ebben a kiüresedésben nemigen létezik másra esély, mint az átélhető és kényszerűen átélendő jelen tudomásul vételére; vele lehetséges egyedül a világ igazságát kereső költőnek szembetalálkoznia. Úgy tűnik, a lírának mára egyetlen feladata maradt: a „talált tárgy megtisztítása”, vagy legalább annak megkísérlése. Az pedig meglehet, hogy végzetesen kevésnek és jelentéktelenül szürkének mutatja magát, a romok alól előhúzott állapotában első látásra nem sok fényezni valót, szépséget lenni rajta.

A modern magyar vers egyik főcsapása is efféle, törmelék alól előbukkant leletek csiszolgatása. Nem sok, majdnem semmi – a reményekkel nyüzsgő élet színekkel teli dekorációjára emlékeztető – költői képekkel előhívható létdíszelgés maradt belőlük a 21. század elejére. A „Búcsú a trópusoktól” (Szilágyi Domokos) dátum szerint már 1969-ben lezajlott (evvel szinte egyidőben: Tandorié, Petrié) – bár még a hagyományozott költői nyelvhasználatról nem túlzottan elütőn –, alig öt évvel az egyik utolsó vers-katedrális, Nagy László *Menyegzőjének* megépítése után.

Fekete Vince *Hőkamera* című verse Nagy László *Menyegzőjének* nagy odagondolással felépített parafrázisa maga a könyörtelenül profán, s ugyanakkor hidegfejű ellenpólusa mindannak a múlt századi, a Nagy Lászlói költészet által képviselt és következtetésben végig vitt egyetemes világlátnak („a nagyvilág két halantékan ugyanaz a pulzus, / ugyanaz a dübörgés a pacsirta bújja körül, / mi vagyunk a tűz, mi vagyunk a vér, a tej meg a méz, / kozmikus küldetés ősatyák kötélblái ellen.”), amiben még a 20. század hinni vélt, vagy amihez – az egyre ridegebb valóság ellenére – ragaszkodni próbált: „járják izdatan melegen kihevülten a párok ó ha / ez az éjszaka mert a tartozás az / vissza kell adni járják istentelenül belekékülve / mert le kell perkálni a pénzt a borítékokban”.

Éles kultúra- és szemléletváltást látunk itt, nemcsak nyelvit s nem csupán az elődök teljes eszköztárát merő illúzióvesztés okán módosított. Tetten érhetjük a Fekete-versben az önmagától és életének szakrális vonatkozásaitól elidegenedett ember világát is. A reménytelenség sablonossá merevedett, gépies viselkedésformáit, amikkel a lélek jobb híján kénytelen benépesíteni létének színterét.

Hiába a verskatedrális mai, látványos összeomlása, az alapok, a versvalóság érintetlenek maradtak. Fekete Vince válogatott verseinek néhány, vendégszöveg-részekkel is szerkesztett darabja (*Csütörtök, A gazda bekeríti, Óda a holnapi asszonyokhoz, A kőműves fia, Széljegyzetek, Tíz parancsolat, A távolodó..., Ahol hiába*) éppen hogy azt a meggyőződést szemlélteti, hogy a hagyományból eredő emlékeztető lehetetlen elszakadni. Berzsényi Dániel (*A távolodó*), Babits Mihály (*A gazda bekeríti, A kőműves fia, Film*), Juhász Gyula (*Ahol hiába, Óda a holnapi asszonyokhoz*), Dsida Jenő (*Csütörtök, Széljegyzetek*), Szabó Lőrinc (*Kizökent idő, Inkognitó*), de még Vas István (*Óda a holnapi asszonyokhoz*) is fontos, vele élő, sorokbéli/hangulatbéli szereplői költészetének. Persze alig több ez a jelenlét néhány, sokszor morzsányi ráutalás azoknál az emlékeztetőből előbukkanó soroknál, amit költészet tudó ember múlt hangulatában a maga kedvére fel szokott idézgetni. Mégis, amit az említett költőpéldáknak eredményeiből Fekete Vince magának áttemel, mégis megannyi megtisztításra váró „talált tárgy”, romokból építkező apró futam vagy éppen ellenpólus, mint a Dsida-kisciklus (*Tíz parancsolat*) hiányzó darabjainak (V., VII., IX.) pótlása. Dsida a költeményben többé-kevésbé ragaszkodik a Tízparancsolat sarkalatos pontjaihoz, a Fekete Vince-féle betoldás csupán formai rokonvonásokat mutat: az Anyegin-strófa egy változatának átvételét. De ugyanezt tapasztalhatjuk a másik Dsida-parafrázisban, a *Csütörtök-*

ben is, amelyből épp Dsida vallásos vonatkozása, az apostolok jelenléte, a Krisztus-lét, a Getsemáné-kert tanúságtétele hiányzik – s nem véletlenül.

Ellentmond a korszak minimalista törekvéseinek, a szobaköltészet világszemléletének a Fekete-versek térbeli kiterjedésének nagysága is. Az élményvilág széles tartománya. Fekete Vince költői pályájának minden mozzanata akaratlanul is bele van horgonyozva az anyaföldre, közelebről a Vargavárosba, azaz a szülőhelybe, Kézdivásárhelybe, annak a köznapok monotonijáig csupaszított léthelyzeteibe, ahonnan már semmi nem szárnyal tova sehová, csak szigorúan, kitéphetetlenül van: „*Róttam az utcákat, az anyaölnyi dombocska / hajlatában fölfelé kapaszkodó keskeny utcácskákat / (...) / Este aztán, sötétedés után az udvar / kopott járdalapjain végig, és vissza, és megint és / megint és megint. Kezem nem engedte el a fohászt. / Mint egyetlen szalon, az utolsón, lebegve jártam.*” (Nem engedni el a fohászt). S jó helyen van. A kánonok diktálta homályos irállal szemben még egyértelműen az időben, az évszázadokban is gyökerezve, nemcsak az idejét vesztett, pusztá tében. A Fekete-versből minduntalan olyan látvány tárul elénk, mintha visszatértünk volna a 17. századi németalföldi festészet néhány, köznapokat idéző, célzottan triviális festménylátomásához, csak annak reménytelen groteszk szemlélete és fanyar humora nélkül: „*Bégetni kezdenek a juhok, visítani a / malacok, egymást túlharsogva rőfögnek a disznók, / elbődül tova egy istállóban egy éhes borjú.*” (Vargaváros, századelő). A lírát tekintve pedig az ember elidegenedtségét a magyar költészetben először ábrázoló Kertben Arany Jánoséhoz, majd a Régi szálloda Babitséhoz, legelső sorban pedig Szabó Lőrinc vagy Vas István poétikájához.

Úgy tűnik, egyelőre végérvényesnek látszón, hogy a 21. századra a váteszt felváltotta a visszafogottabb lélekkel munkálkodó, a dolgok mögé látást pedig a megfigyelő szemlélet, a Petőfi, Ady, József Attila, Nagy László, Juhász Ferenc fémjelzte képi-hangulati/érzelmi vonalat felcserélve az Arany János, Babits, Szabó Lőrinc, Vas István-féle tárgyias visszafogottságra. Az előbbi költőgigászok építette verskatedrális romjain kellett újjáépíteni ezt, a nemegyszer másodvonalba kényszerített költészettípust, vállalva az utóbbiak kevésbé látványos, elégikusabb nyelvének szikárabb változatait. Talán éppen amiatt, mert hovatovább minden, ami körülvesz bennünket, reális is és szürreális is egyben, valóságos és virtuális, azaz groteszk és nagyjából felismerhetetlen.

Illúzióinkat veszítve el lehet gondolkozunk azon, hogy nem merő szemfényvesztés, a való léttel szemben álló, pusztán ornamentika lett volna-e az a költői magatartás, ami a nagy utánozhatatlanok és valójában követhetetlenek – Ady, József Attila és Weöres – nyomdokain és a szürrealizmus kívülről jövő hatására felépült szerte a magyar lírában, s nyelvét, látásmódját tekintve mára romjaiban hever? Félő, hogy erre nagyon sokáig nem fogjuk megtalálni a választ. De nem is nagyon érdemes keresnünk, mert a költészet útjai korántsem megadott vagy megkonstruált sémák szerint kanyarognak ide-oda. S hogy mivé válik egy-egy korszak, szerencsénkre amúgy sem láthatjuk előre.

Kétségeink közepette egyet biztosan leszögezhetünk: az új hangon megszólaló vers egyik fő tulajdona, hogy már egyáltalán nem kíván „szép” lenni – Fekete Vincének azért van ebből is egy-kettő, pl. az *Idegen ház* vagy a már ide idézett *Nem engedni el a fohászt* –, legalább az eddig való értelemben véve nem az. S alig van nyoma a „szépség” kívánalmainak. A legmodernebb szövegversben nem illik érzelegni. A vers jobbjá többnyire látélete a közöny gesztusaiban tetszelgő kornak, és szerkezeti elemekre alig tagolódo történetmesélés:

Ülünk az autóban az erdei úton. Szakad az eső. Előttünk az úton kiöntött a patak, folyik, zubog a kakaószerű sárga lé. Amikor még csak ritkás, nagy cseppekben hullt, még visszaszaladtam az erdőbe. A csuromvíz szátyorban most néhány nedves gomba párállik: csiperke, róka-, két zömök vargánya. Egy szürke felhő előttünk, mint a függöny, a szélben tovalebbről.

(*Vak visszhang; Ülünk az autóban*)

Hogyan értelmezhető ez a szöveg? A régi versolvasói technikával semmiképpen. Sehol egy képi eszköz kapaszkodó gyanánt, sehol a jelentésmezők közötti oszcilláció. Csak művészi szempontból látszatra értékelhetetlen eseménysort olvasunk, a zárlaton egy, a befogadót akár félre is vezető hasonlattal, aminek aligha lehetséges bármiféle másodlagos jelentése.

„Kiszáradt” a vers, ez kétségtelen. Van persze erre is magyarázat, mégpedig a nagyon okos és nagyon szenzibilis nagy író Mészöly Miklósnál találhatón, a *Műhelynaplóban*, 1987-ből: „Nincs én van. Egyrészt: az elégia műfajában a lírai én már többet vállal a bepillantás egyetemes szomorúságából, mint ami személyesen személyes lehet. Csupán általánosított személyes lírai énről lehet beszélni. A lírai én itt tárgyként is kezeli magát. Bujkál folytonosan. Elemekben a legvégletebben személyes, de az irányok, vonzatok, viszonyok, melyek közé a személyes morzsalékot szórja, már túl van a személyesen.”

Mészöly fején találta a szöveget. Pedig hol volt még akkor a „szövegvers”, ez az epika fóliájába csomagolt, az embertől elforduló valóság attackjai elől bujkáló lírai én? A nyelv közelítése ahhoz az állapothoz, amely tudomásul véve a költői szó jelentőségvesztését, párhuzamba állítja azt az emberi létezés értelemszűrésével?

Fekete Vince válogatott kötetének egy részéből – főként a korai könyvek (*Parázkönyv*, 1995, *Útköző*, 1996, *Jóisten a hintaszékből* 2002) verseiből – még nem látszik egyértelműen a lírai én kikopási folyamata, mint ahogyan a hiány a két utolsó kötet (*Védett vidék*, 2010, *Vargaváros*, 2015) anyagából se nyilvánvaló. Ami jelenlévő az „érett” anyagban, az a „kevés én”, ami már – Mészölyt idézve – „túl van a személyesen” és a könnyedén megközelíthetőn.

S mégis. Egyszer olvasva ez a verstípus egészen más hatást tud kelteni, mint többször olvasva. De hosszan olvasva, le-letéve, újra lapozva, hol megütözközve, hol befogadva s újra értelmezve, majd napok múlva találmokra megbarátkozva, fel-felutva a *Vak visszhangot*, ezt a lenyűgözően ötletes szinesztéziát, s a „talált tárgyról” lekaparva a rozsdát és a törmelékét, mégiscsak kiderül, hogy Fekete Vince a Grált tartja kezében, vagy valami ahhoz nagyon hasonló.

(*Sétatér Kulturális Egyesület, 2015*)

Kemsei István

„A csillagok mögötti másik csillagok mögött”

(Kollár Árpád: Milyen madár)

Kollár Árpád *Milyen madár* című verseskötete a bátrak olvasmánya. A kíváncsiaké, azoké, akik a kérdésért magáért kérdeznak, nem pedig a választ előre tudva, vagy akár csak sejtve. A *Milyen madár* című kötet *tükör*, ami egyszerre idézi fel a régít és mutatja meg az újat.

Az utóbbi időben – épp a Kolláréhoz hasonló új kiadványok hatására is – igencsak megélemlült a kritikai párbeszéd a kortárs magyar gyerek- és ifjúsági irodalom körül, s ennek az elevenedő diskurzusnak az egyik rendre visszatérő szempontja az, amelyik az e kategóriákba sorolható művek felnőttirodalmi jegyeit emeli ki. Nem nehéz belátni, hogy a gyerek- és felnőttirodalom közti határ elhalványításához egy jelentős kiadói és írói stratégiaváltás is hozzájárult: komolyan vehetőbbek, egyáltalán szakmailag sokkal inkább megközelíthetők a felnőttekhez is szóló művek (ugyanakkor ez, természetesen, a gyerekirodalom recepciójának hiányosságairól is sokat elárul). A mai verseskötetek kapcsán már-már közhelyekké váltak az olyan szempontok, hogy a gyerekvers ma már nem rimel mindenáron, s esetleg olyan témákat is feldolgozhat bennük a szerző, amelyek korábban számúzve voltak a gyerekirodalom rózsaszín ködös világából. Noha első ránézésre a *Milyen madárról* is elmondha-

tók ugyanezek, mégis felszínesség lenne főként az utóbbi megállapításnál megrekedni. Kollár ugyanis nem eddig kevesebbszer mutatott témák beemelésével teszi izgalmas-sá és különlegessé saját művét, hanem azért, hogy ennél mélyebbre menve nem bizonyos konkrét jelenségeket mutat be versein keresztül, hanem egyféle gondolkodásmódot. A *Milyen madár* sokkal jobb és összetettebb annál, minthogy csupán ürügyként szolgáljon akár a magyar kortárs gyerekirodalom állapotának vizsgálatához, akár a gyerek- és felnőttirodalom határának keresgéléséhez. Ehelyett érdeme-sebb azokat a szempontokat és kötetben belüli összefüggéseket követni, melyeket a szöveg maga kínál fel.

A legelső szöveg, amivel a kötetben találkozunk az olvasó, az a következő: „Soha nem is volt”. A második, *mondó* című vers utolsó félmondata két teljes oldali képből jelenik meg még az első verset megelőzően. A *Milyen madár* kapcsán nemzetközi és hazai díjak indoklásában és eddig megjelent kritikákban is rendre elhangzik, hogy a kötetet nemcsak a versek adják, amelyek mellé illusztrációk is készültek, hanem a könyv az elsőkötetes illusztrátor Nagy Norbert munkája is. Vagyis a *Milyen madár* nem pusztán Kollár Árpád benne olvasható versszövegeivel egyenlő. Épp ezt teszik világossá az olyan oldalak is, mint az, amin legelőször olvasható egy Kollár-versből vett idézet. Nemcsak kép és szöveg ritikán tapasztalható egységére hívja fel a figyelmet ez a megoldás, de a szerkesztők munkájára is: Csányi Dóra és Tsík Sándor igazán remek munkát végeztek a kötet összeállításán. Amellett, hogy az idézett félmondat kétoldali képen megjelenve még az első teljes Kollár-vers olvasása előtt az illusztratori és szerkesztői munkára irányítja a figyelmet, a kötet egészének origóját is megmutatja, amely pedig a *hiány*. Ugyanezt teszi láthatóvá a kötet címadó és egyben első költeménye is, s ezt hangsúlyozza tovább a már említett *mondó* című költemény, melynek minden sora a „nincs”, illetve a „nincsen” szóval kezdődik. Miután itt tárgyak hiányával szembesül az olvasó, az ezt követő *dalocska* című a cselekvés hiányát teszi láthatóvá mindannak felsorolásával, amit a megszólaló csak „tenni szeretne”. A kötet egyik önmeghatározásra törekvő verse, az *én* című költemény azok felsorolásából áll, amiket a megszólaló szeret, illetve nem szeret. A gyerek lírai én ezek együttesével, vagyis a dolgokhoz való viszonyával véli saját magát meghatározhatónak. „hát ez vagyok, szerintem ez vagyok, ez vagyok én”. (38.)

A tavasz, és ami még fontosabb, az *apa* hiányát tematizáló *milyen madár* című versben a cím mellett a nyolcból hét sor is kérdőszóval kezdődik. A *kérdés* a verseskönyv alapvető gesztusa, s az, hogy a kötet egészében nem találni egyetlen kérdőjelet sem, azt mutathatja, hogy a kérdés önmagában válaszként, a világ jelenségeire érkező reflexióként is értelmezhető. A címadó vershez hasonlóan működne a *ki mondta* és a *mi lesz a hóval* című költemények is, melyek azonban már megnyitnak egy másik, transzcendens távlatot is. „honnan van a madárnak hangja, / a madártól vagy attól, akiről nem tudunk semmit,” (14.) – olvasható a *ki mondta* című versben. A *mi lesz a hóval* című költemény az, amelyik elsőként tematizálja a *halált*: „és tényleg nem leszek, vagy leszek valahol, / és hol lesz az a valahol, ahol nem leszek, / és miért halok meg, ha olyan jó játszani veletek”. (15.) A *hiány* és az *elmúlás* a kötet második felében is vissza-visszatérő két motívum, s többnyire hétköznapi, akár még jókedvűnek is tűnő képekhez kapcsolódnak, mint a *megyek* vagy a *homoktengeri* című költeményekben. Előbbiben a fiatal megszólaló bolthá biciklizik, s „zizeg bennem az élet, mint a zöld legyek” (40.), utóbbiban pedig egy tengerparti játékról lehet olvasni: „part-ra dobott a tenger a nagy vihar után, / csak fúrom magam, süppedek tovább és tovább, / homokféreg vagyok, bányász és vakond / a homok alatt, a homok alatt én már jó helyen vagyok”. (41.) Ebből a részletből látszik az is, hogy Kollár versei csak elvétve rímelnék és követnek hallható ritmust, s ez a legkevésbé sem baj, sőt. A kötet tartalmaz pár olyan költeményt, melyek formája a klasszikusabb, rimes gyerekverseket idézi. Ilyen a némileg ironikus című viselő *az egyik hülyevers* című szöveg, mely egyike a kötet kevésbé sikerült, már-már kínos darabjainak.

A kérdések írásjel nélkülsége és ebből adódó reflexióként értelmezhetősége nem jelenti azt, hogy Kollár verseinek megszólalója maga ne igyekezne tényleges válaszokkal szolgálni a felmerülő kérdésekre. A kötet 10. és 11. oldalán olvasható két vers címe egy-egy ilyen válaszként olvasható: *nem és igen*. Ezekben a gyermek megszólaló felsorolja mindazt, amit nem szeret és az *igen* című versben azokat, amiket szeret. A kötet alapvető világszemléletéhez és hangulatához igazodva az utóbb említett költemény nem pozitív hangvételű: míg a *nem* című költeményben felsorolt jelenségek mellett érvek találhatók arra vonatkozóan, hogy azokat miért nem szereti a megszólaló, addig az *igen* című versben feltételek olvashatók: „szeretem a pacalt, ha van benne krumpli, / szeretem a labdát, ha van benne gurulás” (11.) A *dolgok, amiket nem tudok* című, hasonló szerkezetű vers világossá teszi azt is, hogy nincs kielégítő válasz, vagyis olyan, amire ne lehetne újra rákérdezni. „nem tudom, mi van a csillagok mögött, / ha másik csillagok, akkor meg nem tudom, / hogy mi van a csillagok mögötti másik csillagok mögött” (13.) A *verső* válaszi hiánya nem annak nem létét jelöli. A *Milyen madár* versei sokkal inkább arra az alapvető kíváncsiságra irányítják a figyelmet, amelynek fenntartásához őszinteség és bátorság szükséges, s amely, a későbbi tapasztalatok által okozott bezárulás miatt, elsősorban a gyerekek tulajdonsága. Ilyen tapasztalatok kezdetben értelemszerűen a szűk családi közegben érik az embert, szülei és, ha van, testvér(ek) körében. A velük való kapcsolat a *Milyen madár* verseinek is központi témája. A kötet talán legszebb költeménye az *én apum* című, amely a Miatyánk imádság átírata. „én apum, aki a mennyekben vagy, / félék, elfelejtem a te neved” (48.) A vers melletti oldalon az *anya ma nem anya* című költemény található, amelyből a megszólalónak a depressziós anya mellett tapasztalható magánya olvasható ki.

A kötet központi alakja számára a legnagyobb kérdés, természetesen, a saját léte és saját személyiségére vonatkozó. A gyermek nem konkrét kérdéseket fogalmaz meg, sokkal inkább megfigyeléseket. Ez ismételtelen nem a kész válasz fontosságát hangsúlyozza, hanem a rácsodálkozás képességét. A *furcsaság* vissza-visszatérő minősítése a költeményeknek. Kollár Árpád egy teljes verset szentel ennek átgondolására, ez pedig a *két kezem* című. „de ha mindenkinek csak egy keze meg egy lába, / meg két feje lenne, csak nekem lenne két lábam, / két kezem meg egy fejem, akkor csak én lennék furcsa, / pedig pont ugyanígy néznék ki, mint most”. (20.) A *lehetsége* és a jelen helyzet *esetlegessége* két olyan tényező, melyek észben tartása a *normális* kategóriáját mutatja tarthatatlannak. A *néhány dolog a cigárról* című költeményben olvasható gondolatmenet szerint a csiga „teste meg nyálás, a szeme meg nyeles, / milyen furcsa lenne már, ha én is pálcikán / tolnám ki a szemem, amikor mesét nézek, / szerintem a csiga egy nem normális állat, / és ez benne a jó”. (27.) Az ekképpen lehetségesnek tartott furcsaság a folyamatos változásra, változékonyságra irányítja a figyelmet, amely a kötet időérzékeléséhez vezet el. A gyerek világról közhelyesen el szokás mondani, hogy elsősorban a *jelen* határozza meg, ehhez társul elsőként a *múlt*, majd pedig a már inkább felnőtt távlatként tapasztalható, s a felnőtt életmódot meghatározó *jövő*. Kollár kötetében mindhárom idősíki jelen van. Az *ez a nap* egy pusztán eseményeket rögzítő naplóbejegyzésként olvasható, a *zagyváló* című költeményben pedig a megszólaló már saját maga változásának is a tanúja: „kivésett szemek száz üregében / kutatom én azt, akivé váltam” (32.) A kötet legutolsó, *balladám* című költeménye pedig gyerekverstől szokatlan, drámai létező költemény, melynek ezúttal csak a végét idézem: „üldöztek kutyák, tocsogtam iszapban, / sokan jókedvűkben szemem közé rúgtak, / üres házunkból messzire futottam, / hogy élek, sose bántam, csak sajnáltam néha”. (57.) Ugyanakkor a *jövőre* vonatkozó kérdéseket teszi láthatóvá a *lesz, lesz, lesz* című vers: „virsliből, lekvárból, kifliből pedig leszek én, / de belőlem mi lesz, mi lesz belőlem, mi lesz”. (19.)

Talán az eddigi idézetekből is jól látszik, hogy a *Milyen madár* című kötet verseinek meghatározó mondat- és gondolatstruktúrája az ismétlés. Ez a kötet és gyerek megszólalója világnak határait is kijelöli, mely egyszerre jelent korlátot, ugyanakkor épp a szűkítés révén egy olyan teret, melyet a vissza-visszatérő képek, gondolatok és szereplők tesznek is-

merőssé és biztonságossá. A megszokott rutin zavara, a ciklus világrend felborulása révén adódnak olyan új szituációk, érzékelések és tapasztalatok, melyek a kérdéseket generálják. Erről a kötet egészét ismerve könnyebben felfedezhető működésről ír tulajdonképpen az első költemény is, melyhez így tehát Kollár Árpád remek és átgondolt szerkezettel bíró könyve maga vezeti vissza olvasóját: „ki lopta el idén a tavaszt, milyen madár vitte magával délre, / és milyen madár szárnyán suhogott be újra északról a tél?” (7.)

A *Milyen madár* című verseskötetet nem a felszínes, pusztán csak a tematikát érintő megoldások teszik felnőttek számára is rendkívül izgalmas és nagyon jó kiadvánnyá, hanem a precíz elgondolás, a pontos nyelvezet és a szerkesztés. Annak világossá tétele, hogy a létértelmezést és a világhoz való viszonyt nem az határozza meg, miről gondolkodik az ember, hanem az, hogy hogyan.

(Csimota Könyvkiadó, 2014)
Szarvas Melinda

Tóth László másokról – Tóth Lászlóban

(Tóth László: Határsértők. Önarckép –
másokban I. Az emlékezet merevlemezéről I.)

Irodalmi esszék ezek, egy kortárs magyar író, egy jól, figyelmesen olvasó kortárs magyar író a számára legfontosabb magyar írókról ír benne. Teszi mindezt az irodalomra, a saját irodalomfelfogására, értékrendjére való rákérdezés határozott szándékával. Tiszta, rendezett, szép vallomások, tanúságtételek, összegzések, elemzések írótsákról. *Futamok és rajzok* (mindegyik írás alcíme ezt az esszé felé mutató műfaji megjelölést variálja) tizenhét magyar íróról. Az író Tóth László arra az identitásra vonatkozó alapkérdésre, hogy „Ki vagyok én?”, ebben a könyvben azt válaszolja, hogy az vagyok, aki azok által lettem, akik a számomra legfontosabbak az én irodalmamból. Nem műelemző szövegek ezek, hanem a szóba hozott (sokáig hessegettem el az ide kínáló szavakat: vizsgált, tárgyalt, elemzett stb.) életművekkel és írói életutakkal az írói és emberi habitus, értékrend, poétika összegző jellemzése által foglalkozik, mindezt vállaltan abból a kitüntetett szempontból, hogy milyen módon járultak hozzá az irodalmár Tóth László irodalomfelfogásához. Elhárítja azt a lehetséges vádat, hogy magát kívánna előtérbe állítani: „Amiben a legkevésbé sem a magamutogatás szándéka vezérel; helyette – mások keresésével, faggatásával, az irodalom és az egyéni sorsok különböző változatainak tűnődő vizsgálatával – inkább az élet – és az irodalmi élet – korábban megismert *működése*, az irodalom *története*, a *megtörtént* irodalom folyamata foglalkoztatott” (10). Itt jegyzem meg, hogy Tóth László nem amiatt ír a jelzett szerzőkről a fent vázolt módon, mert nem birtokolná a korszerű műelemzéshez szükséges irodalomtudományos eszközkészletet és nyelvet. Ilyen irányú műveltségéről és képességeiről ez a könyv is meggyőző, nemcsak egyéb írásai és ismert szerkesztői tevékenysége. Inkább talán az ehhez hasonló könyvek és beszélgetések hiányát érzi az utóbbi évtizedekben: az irodalomtudományos szakmai diskurzus és a többé-kevésbé felszínes, az érvelés nélküli értékelő szentenciákkal teli munkák közötti térben alig találunk ehhez hasonló színvonalas, párbeszédképes „nagyívűséget”. A könyv írásai ugyanakkor nem nélkülözik az elemző-értelmező megközelítést sem. Az irodalomra és az életre való figyelem együtt mozog, ahogy a szerző fogalmaz előszavában, figyelmét a szövegek poétikai síkja mellett azok „noétikai üzenethordozóként való értelmezése sem kerül(het) el” (11).

A könyv írásai sorrendben az I. részbe kiemelt Weöres Sándorral, a II. részbe sorolt Thurzó Gáborral, Somlyó György-

gyel, Mészöly Miklóssal, Koros Istvánnal, Fodor Andrásval, Ozsvald Árpáddal, Hervay Gizellával, Simonffy Andrásval, Hornyik Miklóssal, Mikola Anikóval, Csiki Lászlóval, Deák Lászlóval, Zalabai Zsigmonddal, Nagy Gáspárral, Sziveri Jánossal és a III. részben megkülönböztetett, az életművét még alakító Fried Istvánnal foglalkoznak.

A Weöres-költészet olvasását a birkózáshoz hasonlítja, éppen Weöresre hivatkozva, aki „arra biztatja majdani olvasóját, hogy az hódoló dicséret és istenítés helyett kedvvel »birkózzék vele«, »mint kisgyerek az apjával, és a birkózásban erősödjék«”. (19) Tóth László azt próbálja meg érzékeltetni, milyen jelentős szerepet játszott nevelődési folyamatában először Weöres *Tűzkút* című, 1964-es kötete, majd az 1968-as *Merülő Saturnus*, s végül az egész életmű. Tóth László kevésbé értelmel, inkább az olvasott mű hatását próbálja érzékeltetni, illetve az olvasottak által inspirált gondolatait mondja el. A *Stonehenge* című vers „a maga konkrétságában megfoghatatlan” képei kapcsán például az egymást kizáró ellentéteket sorolja, és a költészetnek azt a dimenzióját próbálja láttatni, amelynek révén az ember ki-lephet egyszeri testi létbe zártága konkrét tapasztalatainak világából „a *benső végtelen világába*”, amelyben egyszerre létezhetnek egymást kizáró dolgok, és a költői (meg a hozzá törekvő olvasói) imagináció révén „[e]gy kimeríthetetlen világot tár elénk így Weöres” (20). Olvasói tapasztalatait nem súlyos, nehezen megosztható tapasztalatként, hanem, a vers minden kimeríthetlensége ellenére, felszabadító élményként kívánja közvetíteni, az iskolázott olvasás mellett annak lehetőségét fölvetve (és talán előnyben részesítve), hogy „lehet, egyszerűen csak végig kell áramoltatnunk magunkon a verset, átadni magunkat neki, hogy végigfolyjon, -zúduljon, -csörgedezzen rajtunk; lehet, hogy nem nekünk kell olvasnunk a verset, hanem hagynunk, hogy az *olvasson*, értelmezzen minket” (21).

Számos témakör kutatójának is konzulense lehetne Tóth László, fölhívva a figyelmet a Thurzó Gábor szerkesztette 1941-es *Ködlövagok* című kötetre, amelynek tartalomjegyzéke számomra Bori Imre tanulmányainak sorát idézi föl, mintha Thurzó diktálta volna neki is a témáit; eligazíthatna az egyetemes magyar irodalom vs. határon túli magyar irodalmak viszonylataiban, oly könnyedén és magától értetődően közlekedve ezek fölött a határok fölött, mintha nem is lennének – ahogy szellemileg valóban csak azok számára vannak, akik elhiszik és újraterezték őket; útmutatást adhatna, hogyan kellene kihozni Kormos Istvánt Vackor árnyékából; vagy Simonffy András példáján megmutatja, hogy olyan, egymáshoz egyébként lazán kapcsolódó irodalmárok is alkothatnak sajátos közösséget, akik egy-egy elfelejtett, háttérbe szorult szerző emlékét közösen fenntartják.

Csak azt nem tudná egykönnyen megtanítani, hogyan kell egyszerre aktívan tartani különböző terek és időszakok személyeinek, eseményeinek, olvasmányainak élményét, hogy ezeket kapcsolatba hozva egyben láthassuk a magyar irodalom széthasadozott szövetét. Végtelenített felsorolásai, szerzők, színházi előadások, rendezők, életbéli és műbéli fő- és mellékszereplők hosszú sora az esszéíráshoz alkalmas kiváló memóriáról tanúskodnak, ahogy ezt a memóriát kreatívan használó asszociációs hajlama is a műfaj kiváló művelőjévé teszi.

Tanítani lehetne, csak hát mi módon, ahogy például Somlyó Györgyről szóló (kultikus hangvételű, de hát miért is ne, Somlyónak aztán tényleg nincs kultusza) írásában, a vele való találkozás intenzitásának emlékéhez társítja a Szentkuthyval való intenzív találkozás emlékét (ugyancsak kultikus hangvételű, de hát miért is ne, hiszen a kultusképződésre olyannyira alkalmas Szentkuthynak sem alakult már ki kultusza), hogy aztán, bőven szólva Somlyó költészetéről is, és idézve a róla szóló írásokból, de műfordításaival foglalkozva még számba vegye a fél műfordítás-irodalmunkat is – jó hosszú, többszörösen tagolt, tán szerkesztői precizitásából, mondat-szerkezet-rajongásából kinőően is alaposan és körültekintően fölgondolatjelzett-megzárójelzett-széjjelvesszőzött, néha aztán, csak a változatosság kedvéért egy-egy pontos szöveggel még kettéválasztott vagy valamit kettősponttal kiemelve nyomtatékosított mondataiba hibátlanul beleszuszkolva mindent,

amit egy szuszra el akart mondani –, beletéve ebbe nemcsak Somlyó iránti rajongását, hanem, mintha Somlyó épp csak alkalmilag került volna ebbe a bonyolult viszonyrendszerbe, az egész huszadi századi s főképp az általa megélt kései irodalmi időszak mozgalmas, a túlélők találatkonyságától olyannyira kalandos és változatos irodalmi életének szeretetét is. S persze, mintha még így sem férne be minden abból a teljességből az így, az egymást megtartó elemekből felhúzott mondat épületébe, még hozzátész valamit a macskákról, idézettel is élővé téve a mondottakat, és beágyazva a Somlyó által birtokolt világirodalomba is mindezt, hogy például „Baudelaire-be is belefördította a maga mindennél erősebb macskaélményét, amikor ezt s így adta a francia poétabálvány szájába a macskákról: „A nagy szfinkszek nemes tartásában merengenek, / elnyúlva közepén a kietlen tereknek, / mint akik végtelen álomba hullanak”. És az ilyen mondatok mintha róla magáról is szólnának, áttételesen a saját legszemélyesebb dolgairól, mintha bizony csak azért került volna a macska a szövegbe (ő, *frivolitások és hitvallások*), mert közben – miként Zrínyinek eposzirás közben magának is ki kellett törnie a kanizsai törökre – neki is be kellett volna engednie a követelőző macskát, a „doromboló húsdarálót” a dolgozószobájába...

Azt is észre kell vennünk, mennyire másképp olvassa a különböző szerzőket. Egyrészt eleve nem az ugyanolyanokat keresi, a változatosnak különböző írókban pedig valóban más, a szerethető irodalom sokféleségét jelző értékeket mutat fel. Mészöly kapcsán fogalmazza meg, hogy „[a]z író nem a művet, nem a művét hozza létre, hanem mindegyikük külön-külön s újra és újra a *nyelvet*: a nyelvet, mellyel a valóságot, úgy mond, bekebelezheti (nem véletlenül éppen Mészöly kapcsán beszélt valaki »a valóság nyelvi 'bekebelezéséről'«) s aztán ez a nyelv írja meg, teremti meg a *műveit*, s ezzel láthatóvá teszi az őt mindenki mástól elkülönítő arcvonásait is” (95). De szóba hozza Mészöly kapcsán az „emberélményét” is, Mészölyék lakását, mint „szellemi zárandokhely”-et, Polcz Alaine-t, a feleséget és külön, részletezve megrajzolva őt is, az írónőt, Mészöly nem harsány, hanem következetes, voltaképpen saját *maga tartásához* ragaszkodó ellenzékiességét, Szőrényi Lászlót idézve, „országgyegetítő” voltát, nem hivalkodó díszkint viselt, hanem elfogadóan szeretett magyarságát, megidézve az *Egy jövőendő nemzettudat felé* című, elfelejtett írását: „Kedvemre való véletlennek érzem magyarságomat” (105).

Az elsüllyedőben lévő értékeink közül emeli ki Kormos István (már róla szóló írásának címébe is belezsúfolva az életút és az életmű feledhetetlen izgalmasságát: *Lábtengő, Párizs, nők, népi szürrealizmus*), s mintegy folytatva a baráti vonalat, helyezi el Fodor András is nemcsak a baráti, hanem az egyetemes magyar irodalmi panteonban. Annyira tisztában van a maga nem kánonteremtő beszédpozíciójával, hogy bátran tesz kanonizáló ajánlatokat, érvekkel, idézetekkel is súlyozva ezeket. Kedvem lenne méltatni és ideidézni azt is, ahogy Fodor András-írást kezdi, összefoglalva Fodor András naplójából mindazt, ami a saját (Tóth László) születése napján, 1949. szeptember 26-án, hétfőn történt vele, megteremtve ezzel a személyes viszonyt is, a történelmi kontextust is, meg Fodor András szellemi magatartásának kereteit is.

Hasonlóan teszi személyessé Ozsvald Árpádhoz való viszonyát anélkül, hogy kisajátítaná a róla való beszéd lehetőségét, csupán nem takarva el azt a személyes kötődést, amiben oly sok öröme telik. Ozsvald-portréja aztán már csak Ozsvaldról szól, a költőről, a műfordítóról, a szerkesztőről, az újságíróról, az alkalmi művelődéstörténészről – és talán leginkább Ozsvald „*organikus önszemlélet*”-éről, arról, ahogy a történelmi hagyományok és a jelenkori körülmények által meghatározott ember alakítja életét és művét.

Másképp személyes a „három házában hontalan” Hervay Gizellához való viszonyulása: a rövid, ámde tartalomgazdag személyes ismeretesen túl a már előzetesen is ismert és Hervay Gizella tragikusan korai halála óta is sokszor olvasott költészetéhez való viszonyában is az.

Simonffy András pedig mintha leginkább a mellőzöttség témájában hozná szóba, érzékelve, ámde méltánytalanul látva, hogy Simonffyn túllépett az irodalmi idő, rajta keresztül pedig arra a közösségre is ráirányítva a figyelmet, amelyik számon tartja őt.

A „szigorú, de igazságos” kép helyett a „megértő és igazságos” szemléletet látjuk működni az egyes portrékban. Igazságos akar lenni, ezért nem hallgat például Hornyik Miklós nem könnyű természetéről, említi kizárólagosságait is, de az egész embert és az irodalom iránti halálos elkötelezettségét közelről látva mégis a baráti, értő szempontok szeretettel látják az eruditív, gyors észjárású és szélsőségesen művelt irodalmárt, az impulzív és kegyetlen vitázót, aki nem tudott nem szembenézni a legmeredekebb kérdésekkel sem, és nem tudott hallgatni róluk még akkor sem, ha maga is sejtette, hogy nem tud dűlőre jutni velük, illetve amelyek előbb-utóbb belerángatják-taszigálják a megszólalókat s így őt is abba az irodalom világát is ingoványossá tévő közéleti mocsárba, amelyet hosszú és kitarató munkával a honi (határokon innen és túli) értelmiség iszapbirkózásai olyannyira kiszélesítettek. Hornyik Miklósról írt portréja nemcsak azt látatja, hogy, Hornyikot idézve, „csak az maradhat intakt, aki bizonyos dolgokról nem beszél”, hanem azt is láthatóvá teszi, hogy az irodalmat is átható közbeszéd természete minden megszólaló szavait és őt magát is olyan értelemadó pozíciókba tolja, amelyeket eredetileg el szeretett volna kerülteni; vagy amelyekkel, egy más kiindulópontra esetén létrejövő konstellációban talán maga is erőteljesen szembeszállt volna – de amely szembenállásokat végtére is a maga vitriolos (és ebből következően érzékeny témákban szükségszerűen sértő) szellemességével ő maga is erősítette. Hornyikról is könnyebb lenne nem beszélni, de láthatólag nem tud róla hallgatni, mert személye iránt igazságtalannak, a könyv szempontjából pedig hiánynak látná, hogy ne mondja el tapasztalatait erről a fontos, rá ható és szellemi közösségünk számára sokféle tanulsággal terhes életpályáról. Írását az érdekeltség, az együttes érdekeltség szóba hozásával zárja – vagyis nyitja meg.

Mikola Anikóról, fiatalon elhunyt és fiatalként megörzött, az induláskor nála néhány évvel idősebb társáról mint „valamennyiünk legkorábban megmutakozó jobbik énjé”-ről emlékezik meg, és esetében, miként Thurzó Gábor vagy Ozsvald Árpád esetében is tette, részletesebb életrajzi adatokat is kapunk. Portréja így irodalomtörténeti alapozás is, ugyanakkor Mikola Anikó költészetének tartós, figyelmes, elemző elsajátításáról is tanúskodik.

Csiki László arcképvázlata a határon túliság megoldhatatlan problémájáról való gondolkodásra is alkalmat ad, és a kettős otthonosság és kettős otthontalanság tartós eldöntetlenségének leírása lesz. Csiki Romániából való áttelepülésének tapasztalatai keretbe adnak Tóth László Szlovákiából történő áttelepülési kálváriájának, álházasságának, szülővárosában, Budapesten hontalanként és voltaképpen a törvények kijátszásával történő megtelepedésének felidézése is, amelynek elviselésében Csikinek fontos szerepe volt. Tóth László úgy tekint egyetemesnek a magyar irodalmat, hogy külön van figyelme ennek részeként a határon túliakra, a magyar irodalomhoz való tartozásukkal, a kívüliséggel és a másik irodalommal, irodalmakkal, nyelvekkel való szimbiózisukkal együtt. Talán a Csikiről írott szövegben koncentrációk leg több ezekből a kérdésekből, de érdemi teret szentel a költő, a prózaíró, a drámaíró és az esszéíró, de még a publicista Csikinek is. És a barátnak, végig, hangsúlyosan a barátnak.

Barát Deák László, „Orpheusz úr” is, akiről írva körbejárja a Magvető és az Orpheusz Kiadó szerkesztőségét és más szerkesztőségeket, hogy aztán a szerkesztőről és a költőről is értő, a barátról hitelességében megható portrét fessen.

Magától értetődően mutatja fel a vitatott irodalomszervezői szerepet játszó Zalabai Zsigmond értékeit is, azt keresve benne is, ami egyedien helyettesíthetetlenül tette: a mániáját a (cseh)szlovákiai magyar irodalom fölemelésére. Mintegy adósságot törleszt ezzel a *Tűnődés a trópusokon* idő előtt idejéltűlttá vált és gyorsan elfeledett írója iránt.

Nagy Gáspár életművének áttekintése pedig magától értetődő értékeinek áttekintéséből a magyar irodalom megmagyarázni ugyan megmagyarázható, mégis felfoghatatlan kettéhasadtságának panasza lesz.

A személyes viszonyok, érintettség végig ott munkál ezekben a szövegekben, de ezzel együtt, ugyancsak személyesen egy tágabb, esetében nem csupán szellemi és országhatáron átívelően egyetemes magyar, hanem értési és eligazodási horizontjában közép-európai érdekeltség. Mikola Anikó vagy

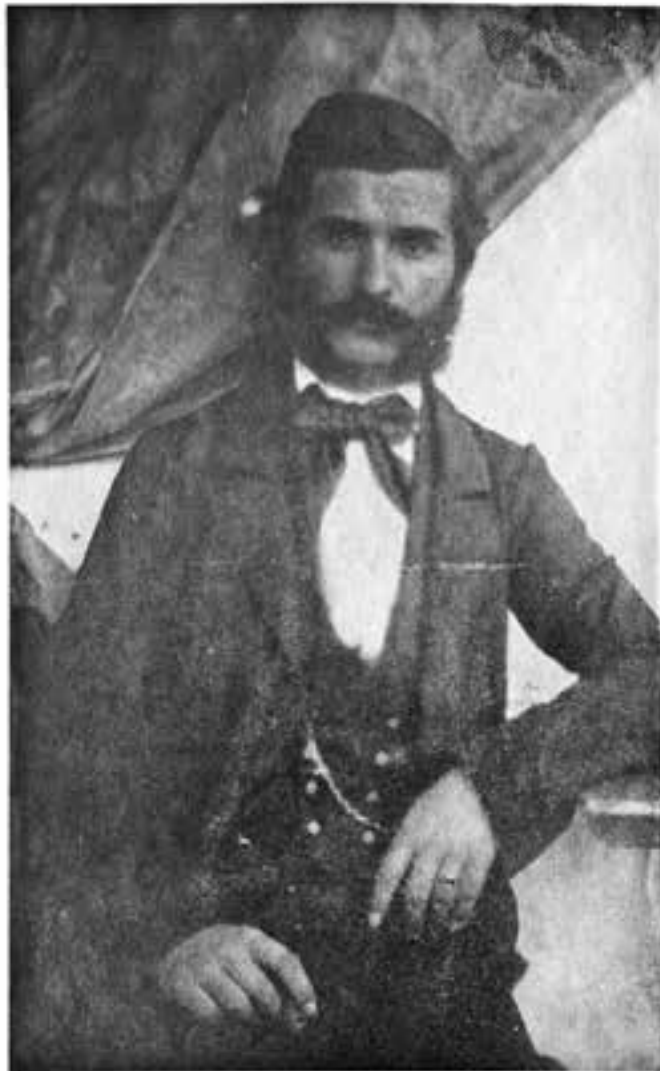
Sziveri János kapcsán a nemzedéktárs fiatalon maradságának nehezen megfogalmazható élményét is megszólaltatja, azt, hogy velük egyre nagyobb korkülönbséget áthidalva tudunk szóba elegyedni, beleértve ebbe azt is, hogy egy, a mai „megvénültnél” sokkal fiatalabb idővel kell szót érteni. Számomra különösen fontos tanúságtétel Sziveri-esszéje a részletgazdag emlékekkel, utcákkal, házakkal, terekkel – valahol a Sziveri áttelepülése utáni időket szóba hozó sorok között ott látom magunkat is, ahogy másodmagammal ismeretlenül beállítunk Tóth Lászlóhoz, aki úgy fogad bennünket, olyan bizalommal és szeretettel, mintha régről ismerne minket. Ebből a könyvből most megtudtam, hogy miért. És csak sajnálom, hogy később, napi ügyekben talpalva nem törekedtem ezeknek a személyes találkozásoknak a megismétlésére. Varga Imrének a könyvben főlemített féléves újvidéki ösztöndíja is (amely időszakban Tóth László Imre lakásában lakott) földidézi egykori újvidéki magunkat, az izgágán dohogó és minket hergelő, velünk együtt sorban álló Varga Imrét az újvidéki egyetemi menzán, és örülök ennek a hálózatosságának, ennek a baráti szövődéseknek, ahogy ő hálás például Deák Lászlónak a *Naplójáért*, amelynek bejegyzései fogódzókat adnak az öt olvasó Tóth Lászlónak a saját 1980-as éveinek „felfedéséhez, felfedezéséhez is”.

Fried Istvánról írott esszéje pedig a Közép-Európát még valamelyest egyben tartó filológus dicsérete, illetve magáé ezé a másik térségé, a filológiáé, amelyben otthonosabban is be lehet rendezkedni, mint Közép-Európában – már persze, ha valóban hagyják ezt épp ezek a szóba hozott közép-európai körülmények.

Túllépve már minden szokványos könyvkritikai terjedelmet, még nem szóltam a könyvszöveg tisztaságáról, igényes, hibátlan nyelvről, a pontosan elhelyezett vesszőkről, a szövegig tartó és az azt követő írásjelet már állóra hagyó kurziválásokról, amelyeket oly megnyugtató észrevételezni, hogy az embernek kedve támad könyvet írni, csak azért, hogy Tóth Lászlóval szerkesztethesse meg.

Es itt újakezdhetném egy következő s aztán egy még újabb megközelítésben Tóth László *Határsértők* kötetével folytatott beszélgetésemet, de *elég az hozzá*, hogy Tóth László könyve nemcsak újra és újra szóra bírható, hanem a kötet *Önarckép másokban* sorozatcíme, illetve alatta ezt a sorozatjellegét erősítő *Az emlékezet merevlemezéről* alcíme egyaránt az egyes sorszámot viseli.

(Gondolat Kiadó, 2015)
Ladányi István

Győri praeparandista

Számunk szerzői

André András 1955-ben született Székesfehérváron. Költő. Martonvásáron él, a helyi iskolában dolgozik. Önálló kötete: Mélyhűtött dallam (versek, 2000).

Báthori Csaba 1956-ban született Mohácson. Költő, műfordító, esszéista. Budapesten él. Legutóbb megjelent könyve: Elemi szonettek (2013).

Darányi Sándor 1951-ben született Budapesten. Költő, mérnök, könyvtáros, tanár, kutató. Legutóbb megjelent kötete: Narvál és mákvirág (versek, 2012).

Drozdik Álmos 1997-ben született Győrben. Költő. Idén érettségizett a Pannonhalmi Bencés Gimnáziumban.

Fekete Vince 1965-ben született Kézdivásárhelyen. Költő, szerkesztő, műfordító, a Székelyföld c. folyóirat szerkesztője. Legutóbb megjelent kötete: Vak visszhang (válogatott versek, 2015).

Géczi János 1954-ben született Monostorpályiban. Költő, író, az Iskolakultúra című folyóirat főszerkesztője. Veszprémben él. Legutóbb megjelent kötetei: A Bunkerrajzoló. Likó Marcell-életműtörténet-rekonstrukció (2015); Kusza képmzők (2015).

Gülch Csaba 1959-ben született Téten. Enesén él. Költő, tanár, népművelő, irodalmár. A Kisalföld című napilap munkatársa. Legutóbb megjelent kötete: A hóésés befogad (valóság, érzések, álmok, látomás) (versek, 2015).

Hárs György Péter 1965-ben született Győrött. Költő, esszéista. Önálló kötete: Pszicho Ana Logosz (2005).

Heaney, Seamus (1939, Castledawson, Egyesült Királyság – 2013, Dublin, Írország) költő, író, előadó. 1995-ben irodalmi Nobel-díjat kapott. Magyarul legutóbb megjelent kötete: Élőlánc (2016).

Imreh András 1966-ban született Budapesten. Költő, író, műfordító. Művei: Aminek két neve van (versek, 1998); Robert Frost versei (műfordítás, 1998); Seamus Heaney: Hült hely (2010), Élőlánc (2016).

Kemsei István 1944-ben született Kaposváron. Költő. Budapesten él. Legutóbb megjelent kötete: A szederinda szeme. Dunakönyv (2016).

Kovács Krisztina 1976-ban született Békéscsabán. Kritikus, irodalomtörténész. A Szegedi Tudományegyetem magyar-történelem-régészet szakán végzett. Jelenleg Szegeden él, a Magyar Irodalmi Tanszék munkatársa. Kutatási területe: térelméleti szempontok a 30-as évek prózájában.

Ladányi István 1963-ban született a vajdasági Adorjánon. Irodalomtörténész, szerkesztő, a veszprémi Pannon Egyetem oktatója. 1989-től 1991-ig az újvidéki Új Symposion szerkesztője, a veszprémi Ex Symposion alapítójának egyike. Legutóbbi könyve: Eresszai észrevételek (esszék, tanulmányok, 2013).

Mayrhofer József, Mayerhofer, Mayrhofer (1810, Oka, Sopron vm. – 1897, Győr) kanonok, teológianár, Győr első fényképésze.

Néma Judit 1995-ben született Győrött. Író. A győri Czuczor Gergely Bencés Gimnáziumban érettségizett. Az ELTE hallgatója.

Oláh András 1959-ben született Hajdúnánáson. Költő. Mátészalkán tanít. Legutóbb megjelent művei: Idegen test (versek, 2013); A szökevény (dráma, 2014).

Pátkai Tivadar 1947-ben született Sokorópátkán. Költő. Győrött él. Legutóbb megjelent kötete: A kőrifafa árnyéka (2008).

Pergler Gyula 1961-ben született Csornán. Néprajzos-irodalomtörténész, a tatai Kuny Domokos Múzeum igazgatója. Győrben él. Legutóbb megjelent kötete: Győr-Újváros népesége II. József uralkodása alatt, 1785 (2011).

Pusztai Zoltán 1955-ben született Mosonmagyaróváron. Költő. Győrött él. Legutóbb megjelent kötete: Körfolyosó (szonettek könyve, 2014).

Shawn, Wallace 1943-ban született New York-ban. Amerikai színész, drámaíró, esszéista, humorista.

Strand, Mark (1934, Summerside, Kanada – 2014, New York, USA) kanadai-amerikai költő, esszéista, műfordító.

Szalay Zoltán 1985-ben született Dunaszerdahelyen. Író, kritikus. Vajkán és Pozsonyban él. Legutóbb megjelent kötete: Drága vendelinek (kisregény, 2014).

Szarvas Melinda 1988-ban született Győrben. Kritikus. A győri Apor Vilmos Iskolaközpontban érettségizett, majd az ELTE magyar szakán diplomázott. Kritikákat és tanulmányokat 2010-től publikál. Főbb kutatási területe a vajdasági magyar irodalom.

Tábor Ádám 1947-ben született Budapesten. Író, költő. Legutóbb megjelent kötete: Versmező (válogatott versek, 2015).

Takács Nándor 1983-ban született Mórton. Költő. Önálló kötete: Kolónia (versek, 2014).

Terék Anna 1984-ben született Topolyán. Vajdasági költő, novellista, publicista. Kötetei: Mosolyszakadás (versek, 2007); Duna utca (versek, 2011).

Tokai András (1946, Debrecen – 2016, Budapest) költő, író, műfordító. Legutóbb megjelent kötetei: Aranykor, ezüstkor, vackor (versek, 2006); Találkozunk minden olimpiai évben (e-könyv, 2012).

Tönköl József 1948-ban született Nyőgyéren. Költő, újságíró. Győrben él. Legutóbb megjelent kötetei: Zsidahó (prózák, 2013); Lovak mennyországa (versek, 2015).

Varga Zoltán 1996-ban született Csornán. Költő. A győri Deák Ferenc Közgazdasági és Informatikai Szakközépiskolában érettségizett.

Vér Georgina Mirtill 1996-ban született Győrben. Költő. Szülővárosában él. Önálló kötete: Epershake (versek, 2013).

Vida Gergely 1973-ban született Komáromban. Nyáradon él (Szlovákia). Költő. Legutóbb megjelent kötete: Demóverzió (versek, 2014).

Vörös István 1964-ben született Budapesten. Író, költő, műfordító. Legutóbb megjelent kötete: Zsoltárok (versek, 2015).

A MŰHELY MEGVÁSÁROLHATÓ AZ ALÁBBI KÖNYVESBOLTOKBAN:

Győr:

Antikvárium (Kazinczy u. 6.),
Koncert Zenemű- és Hanglemezbolt
(Arany J. u. 3.)

Budapest:

Írók Könyvesboltja (Andrássy út 45.)

Debrecen:

Sziget Könyvesbolt (KLTE)

Hódmezővásárhely:

Petőfi Könyvesbolt (Andrássy u. 5.)

Nyíregyháza:

Kötet Könyvesbolt (Hősök tere 9.)

Pécs:

Zrínyi Miklós Könyvesbolt (Jókai u. 25.)

Sopron:

Cédrus Könyvkereskedés
(Bunker Rajnárd köz 2.)

A RELAY ÚJSÁGÁRUSOKNÁL BUDAPESTEN:

Blaža Lujza tér
Déli pályaudvar
Ferenc körút
Kálvin tér
Órs vezér tér
Váci utca
Bajcsy-Zsilinszky út

Folyóiratunk megrendelhető
a szerkesztőség címén:
9002 Győr, Pf. 45.
Honlap:
www.gyorimuhely.hu
E-mail:
szerkesztoseg@gyorimuhely.hu

MŰHELY

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta
2016. XXXIX. évfolyam, 4. szám

Főszerkesztő:
VILLÁNYI LÁSZLÓ

Szerkesztők:
HORVÁTH JÓZSEF
HORVÁTH NÓRA
MÁRTONFFY MARCELL

Arculat:
KURCSIS LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár:
SZIKONYA GABRIELLA

T Á M O G A T Ó K :

Nemzeti Kulturális Alap

Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata

Pannon-Víz Zrt. Győr

Tarandus Kiadó

Széchenyi István Egyetem, Győr

Uniklub Kft.

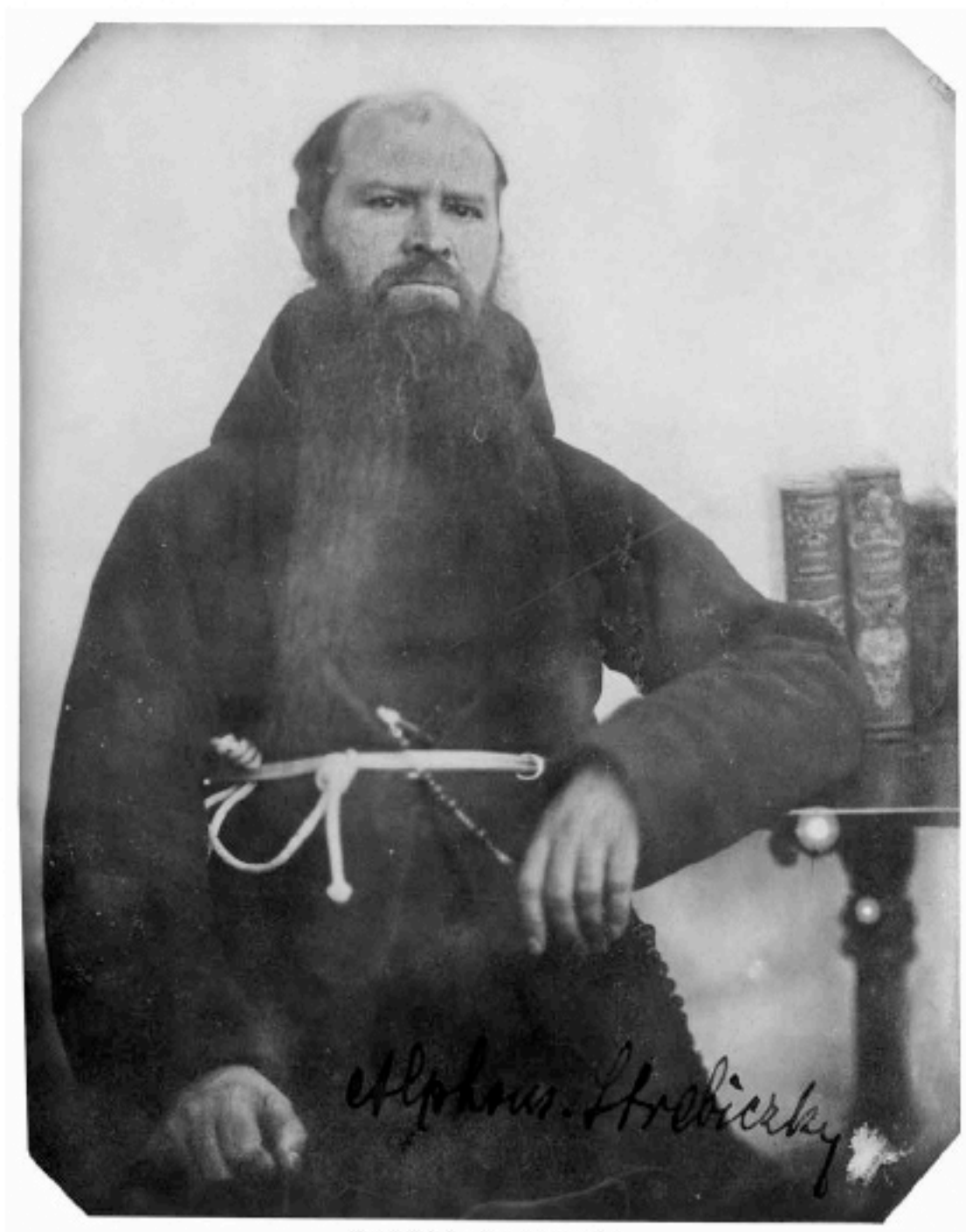
Hotel Klastrom, Győr

Index: 25975 HU ISSN 0138-922 X. A szerkesztőség címe: 9002 Győr, Rákóczi u. 1. Levélcím: 9002 Győr, Pf. 45. Tel./fax: (96) 326-845. E-mail: szerkesztoseg@gyorimuhely.hu. Honlap: www.gyorimuhely.hu. Kiadja: a Műhely Folyóiratkiadó Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság. A kiadásért felel: Villányi László ügyvezető. Budapesten és vidéken terjeszti a Magyar Lapterjesztő Rt. és a Könyvtárellátó Kht. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Üzleti Ügyfelek Üzletág, Központi Előfizetési és Árusmenedzsment Csoport, 1900 Budapest. Előfizethető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, valamint e-mailen: hirlapelofigetes@posta.hu. A befizetéseknel kérjük minden esetben feltüntetni: Műhely c. folyóirat.

Előfizetési díj 2016. évre: 2400,- Ft

Szedés: Szikonya Gabriella • Tördelés: VISIONEXT Vizuális Stúdió, Győr

Nyomás, kötés: PALATIA Nyomda és Kiadó Kft. Győr • Felelős nyomdavezető: Radek József ügyvezető igazgató

Szabiczy Alphons, kapucinus szerzetes

MŰHELY

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

nka

Nemzeti Kulturális Alap

500,- Ft

